

KASVATUS

KASVATUSTEADUSLIK AJAKIRI
EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 6

10. AASTAKÄIK. — AUGUST 1928.

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 6

August 1928.

10. aastakäik

SISU: Rahvuslik kasvatus ja üleilmaline rahu aade — *dr. phil. nat. A. Audova*. Koolipolitika ideaalid — *K. Dekensi* (Lätist). Kohaliku koolivalitsuse areng ja tuleviku väljavaad-
ted — *A. Tohv*. Prof. dr. Peeter Pöld — *A. E.* Eesti Keskkoolide Juhatajate Ühingu
üldkoosolek Tallinnas, 3. ja 4. juunil 1928. a. Baltiriikide õpetajate II kongress Tal-
linnas, 28. ja 29. juunil 1928. a. Välismaalt. Organisatsioonide teateid ja kroonika.
Karskus. Ametlikke teateid ja määrusi.

Rahvuslik kasvatus ja üleilmaline rahu aade *).

Dr. phil. nat. A. Audova.

Rahvasteliidu lepingu sissejuhatu-
ses kirjutatakse, et „rahvaste-vahelise
koostöö arendamiseks ja rahu ning jul-
geoleku kindlustuseks on tarvis: vastu
võtta teatavad kohustused, et mitte jälle
uuesti hakata sõdima, alal hoida õiglu-
sele ja aususele rajatud rahvusvaheli-
sed suhted“. Seega püüab Rahvaste-
liit üldise rahu poole.

Rahvasteliidu leping astus jõusse
10. jaanuaril 1920. a., s. o. varssi pä-
rast maailmasõda, mis tegi enam kui
4-ja aasta vältusel sõdivates kultuurrii-
kides pöörast hävitustööd. Sõda nõudis
kõigilt sõdivatelt riikidelt hiiglasuuri
ohvreid. Lahinguis langes umbes 10 mil-
jonit inimest, invaliide jäi 3,5 miljonit.
Hulk külasid ja linnu purustati, eriti
Prantsusmaal. Hulk põlde jäi harima-
ta ja muudeti mürskudega kõlbmatuiks
harimiseks. Hävitati isegi kunstiteo-
seid ja teaduslikke asutisi. Et sõdijate
jõud olid pöördud peaaesjalikult sõjale,
siis kahanes, tarvilikkude saaduste hulk.
Tekkis puudus, elukallidus, poolnäljas
elu. Koledaile kannatusile lahinguväl-

jul külma, rõskuse, kurnavate retkete,
mürkgaaside jne. tagajärjel seltsisid
veel kannatused seljataga. Arusaadav
seepärast, et sõjale järgnesid revolutsi-
oonid, rahakursside langus, otse raha-
märkide väärtusetuks muutumine. Sõ-
divate riikide võlad (välja arvatud P.-
A. Ühisriigid) kasvasid hiiglasumma-
deni. Euroopa kannatas tugevasti ja
nõrkes, kuna P.-A. Ühisriigid omanda-
sid suurema mõju. Ja et sõjast ei ol-
nud mingisugust kasu, isegi võitjaile
mitte, et ei olnud mingisuguseid saavu-
tisi, mis oleksid olnud teostamatud ra-
hulikul teel, siis loomulikult tärkas soov
astuda selleks tõsiseid samme, et ei kor-
duks enam sõjad: Juba sõja ajal kir-
jutati propageerivalt, et käesolev sõda
jäab viimaseks. Rahu kindlustuseks loo-
digi Rahvasteliit. Selle liikmete hulka
kuuluvad peaaegu kõik suurema mõjuga
riigid ning seepärast võiks Rahvasteliidul
olla soovitav edu sõjast hoidumise
mõttes, kui aga liidu liikmed suhtuksid
lepingusse tarviliku tõsiduse ja austu-
sega.

Tõelikult on aga näha, et Rahvaste-
liitu moodustavad rahvad jätavad lep-
pingu, millele nad ise alla kirjutanud,
tähele panemata. Rahvasteliidu lepin-

*) Ette kantud II baltiriikide õpetajate
kongressil, 29. juunil 1928.

gu järgi tuleb vähendada relvastust miinimumini, mis tarvilik julgeolekuks ja ühiste rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks. Statistiliste andmete järgi on aga mõjuvõimsate riikide relvastuskulud 1925. aastaks võrreldes 1912. aastaga kasvanud! Väevähendamiskonverentsid ei ole andnud veel mingisuguseid tagajärgi. Lähemal aastail täielikult relvad maha panna — seda Nõukogude Vene poolt tulevat projekti ei võetud sugugi tõsiselt. Samal ajal esitatakse keerulisi projekte, mille läbi vaatamine ei nihku paigalt, vaid tekitab üksnes läbirääkimisi ja vaielusi, mis näivad olevat lõputa. Pole seni näha teid, mille kaudu jõutakse kõiki rahuldada ja püütakse nii jõuda kokkuleppele. Nii võib ikka järjest kasvada relvastus, kuigi Rahvasteliidu lepingu järgi ta peaks kahanema.

Nagu relvastus, samuti võib vabalt areneda militaristlik propaganda. Ei vaiki vaenulikud kirjutised ja kõned üksteise vastu (sakslased võitjate vastu, itaallased Balkani ja teiste riikide vastu, leedulased poolakate vastu jne.). Avalikult ennustatakse kokkupõrget Jaapani ja P.-A. Ühisriikide vahel jne. Kodanised ajalehed kubisevad manöövrite ja sõjaväeliste paraadide kirjeldustist. Nende arvates on relvastus isenesest mõistetav ja tingimata tarvilik.

Veel enam, nüüd ei lepita enam regulaarsete sõjavägedega, vaid relvade juurde tõmmatakse isegi mõlemast soost rahulikud kodanikud miilitsa või kaitseliidu näol ja koguni veel õpilased. Teatavasti on ka meil Eestis keskkooles sõjaväeline õpetus!

Mitte üksnes ajalehis, vaid ka ajakirjus ja isegi koolide õpperaamatuis sugereeritakse mõtteid teiste rahvaste vastu. Külitakse otse vaenu. Samal ajal ülistatakse oma rahvust, mis veel enam soodustab kõrkust teiste rahvaste vastu.

Ühe sõnaga, selle asemel, et relvastust jätta, nüüdsed riigid agaralt relvastuvad ja teevad energiliselt militaristlikku propagandat. Nagu näha, on unustatud maailmasõja paha kogemus. Ja muu seas, praegusile valitsejale oli see sõda vaevalt kahjulik: kannatasid peamiselt reamehed ja ohvitserid ning

tõsiselt kannatanuil pole enam mõju! Patsifistlik liikumine, s. o. püüed teostada riikide vahel rahu, jääb militarismi varju. Praeguseni jääb ümberlõkkamatuks tööks prof. Ch. Meurer'i arvamine, et *täielikult puudub meelsus, mis oleks soodus Rahvasteliidu püüdeile* (Ch. Meurer, Die Grundlagen des Versailler Friedens und der Völkerbund. Würzburg 1920.).

Pole kahtlust, et baltiriikide olemine iseseisvate ühikutena on enim kindlustatud rahulikkude rahvusvaheliste suhete korral. Seepärast peaksid eriti nemad hoolitsema selle eest, et Rahvasteliidul oleks küllalt mõju ja et ta võiks edukalt teostada väevähendust. Tõelikult me näeme aga, et neiski riikides töötatakse agaralt militarismi kasuks. Nagu näha, pannakse suuri lootusi relvadele.

Teatavasti peab hulk mõjuvõimsaid tegelasi sõda loomulikuks ja otse *tarvilikuks* ning paratamatuks nähtuseks. Säärane vaade püsib isegi nüüd, pärast maailmasõda. Teiselt poolt kostavad arvamised, mis peavad sõda aina kahjulikuks nähtuseks. Et arvamised väga mitmekesised, siis on tarvis peatuda küsimuse olulise külje juures. Kas on sõda tarvilik või mitte? Kui mitte, siis kuidas suhtuda rahvuslikku kasvatusse?

Et sõda on kahjulik nähtus, selle tõestusel peatume hiljemini. Kõige pealt tutvume lühidalt arvamisega, mida avaldatakse sõja poolt ning vaatlеме rahvusluse ilminguid. Veel 1920. aastal, s. o. pärast maailmasõda, kirjutab, näiteks, R. Eucken (Meyers Grosses Konversations-Lexikon. Kriegsnachtrag I.), et sõda on kasulik. Tema väidab, et kreeka kultuuri öitseng järgnes persia sõdadele ja et hollandlaste võitlusele Hispaania surve vastu järgnes suurepärase hollandi kultuuri tõus. Kreeka kultuurilise tõusu kohta ütleb ta, et see ei ole mõeldav ilma sõjata. R. Eucken on veendunud, et sõda näitab uusi teid, ühendab pillatut, tõstab enesetunnet ja annab julgust kõrgematele eesmärkidele püüdmiseks, et sõda toimib kunstlikkuse ja hellituse vastu, toimib vapustavalt ja seega viib kultuuri noorendumisele. R. Eucken'i järgi sõda viib eneseohverdamisele ja

rahvaliidmete lähenemisele, sest võitlusväljal kaovad sotsiaalsed vahed ja inimesed mitmesuguseist kihest, ning klassesest tutvuvad üksteisega.

Antropoloog *Luschan* rääkis 1911. a. raassikongressil järgmist: „Rahvused tärkavad ja kaovad, aga vastolu raaside ja rahvuste vahel jääb. Ja see on hea nii, sest inimkond muutuks oma-moodi lambakarjaks, kui me jätaksime maha omad rahvuslikud pretensioonid, ja ei vaataks enam uhkuse ega väimustusega mitte üksnes oma tööstusele ja teadusele, vaid ka oma toredaile sõdu-reile ja kuulsale soomuslaevule. Hädaldagu arameelsed inimesed dreadnought'ide koledate kulude üle. Seni, kuni Euroopas iga rahvus' aastast aastasse annab välja veini, õlle ja viina peale rohkem raha, kui oma sõjaväe ning laevastiku peale, pole karta mingit vaeseksjäämist militarismi tagajärjel“ (Tsiteeritud *K. Kautsky*, Die materialistische Geschichtsauffassung I. järgi. Berlin 1927. Lk. 509). Prof. *Sombart* kirjutab: „Tuleb aga öelda, et riikide omavaheline võitlus, s. o. rahvaste sõda, on igasuguse riigielu paratamatu kaasnähtus, seni kui elu vältab... Et aga alles sõjas arenevad täiuslikult kõik vourused, mida militarism kõrgesti hindab, et alles sõjas avaldub tõsine kangelaslikkus, mille teostamiseks maa peal hoolt kannab militarism: seepärast näib meile, kes me täis militarismi, sõda pühana, isegi kõige pühamana maa peal...“

Nagu saksa lind, kotkas, liugleb kõrgel üleval üle kõigi loomade, nii peab sakslane tundma end üle kõigist rahvaist, kes teda ümbritsevad ja keda ta näeb oma all lõpmatus sügavuses“ (Tsiteeritud *K. Kautsky* järgi, l. c. lk. 509 ja 510).

Väga sageli õigustatakse sõda, väites, nagu oleks see „võitlus olemise eest“ või koguni looduse seadus. Darwini õpetuse tunnustamisest saadik peetakse võitlust olemise eest kõige enam levinud igapäevaseks ja tarvilikuks nähtuseks. Ja sõda arvatakse mahtuvat Darwini võitlus olemise eest mõistesse. Major *R. Masing* kirjutab: „Ainult võhikud looduse seadusts võivad jutlustada igavesest rahust, mis on mõeldav ainult siis, kui maailm nivelleerub, kui

kaovad vahed, värvid, suurused, võrdlused... kui maakera hangub.“ (*R. Masing*, Moraal ja sõda, Tallinna, 1926. lk. 16). Sama autor läheb isegi nii kaugele, et ta nimetab tapmise vastikust „ebamoraalseks omaduseks“ (lhk. 15) ning kirjutab, et „mürkgaasid on palju humaansamad kui kuulipilduja ja kahurituli“ (lk. 19). Ega siis muud kui aga aina tapa ja tee seda vastikustundeta! Sama autor rõhutab väga tugevasti rahvustunde kasvatamise tarvidust, mis peab andma moraalselt jõudu sõjaks. Seejuures juhatakse tähelepanu ajaloolisile näiteile, kus on rahvustunde tõus viinud väga tugevaile rahva jõu avaldusile. Rahvuslik kasvatus peab toimuma kooli, ajalehtede, ajakirjade kaudu. Isegi kodu ja ühiskonnas, kunstnikkude, kirjanikkude ja teadlaste seas peaks arenema rahvuslik tunne, mis suudaks ühendada kõiki rahvaliidmeid kaitseks sõjas. Säärane kasvatus ei pea toimuma üksnes sõjaajal vaid ka rahuajal.

Nii näeme, et sõda peetakse 1) tingimata tarvilikuks ja paratamatuks nähtuseks ja 2) sõjale valmistus ei toimu üksnes relvastuse näol, vaid ka *militarismi väimuse* kasvatuse teel, kusjuures eriti rõhutatakse rahvusliku kasvatuse vajadust.

Muidugi *rahvuste enesemääramise vabadus* väärub tähelepanu. Võib öelda, et see aade on juba tunnustatud teoreetiliselt ja tegelikult, vähemalt Euroopas, üksnes väheste eranditega. Pärast maailmasõda sõlmitud rahuleping võttis arvesse rahvuskuisimuse. Kogu Euroopa gruppeerus pärast sõda riikideks peajasjalikult rahvuste järgi. Tekkis rida uusi riike, mille piirid ühtuvad rahvuslikkude piiridega. Võeti ette referendumeid, et lahendada vaielusküsimusi, millisele riigile peab kuuluma see või teine maa-ala (Schleswig, Ülem-Sileesia, Vilno). Ka Nõukogude Vene andis rahvusile autonoomia valitava esindusega. Kooles, kohtuis, valitsusasutis on maksmas rahvuslik keel. Isegi asumail avaldus tung rahvuslikule enesemääramisele (India!) Ühe sõnaga, viimaste aastakümnete vältel püüid rahvuslikule enesemääramisele on etendanud väga suurt osa ja on teinud ülisuuri edusamme. Võitluses

natsionaalse printsiibi eest on peaaegu hävitatud rahvuslik surve ja rahvused on tunnustatud üheõiguslikeks, vähemalt Euroopas. Seepärast ei ole enam tarvis sellekohast võitlust.

Arusaadavalt ei ole ühelgi rahvusel mingit moraalset õigust rõhuda ja ekspluateerida nõrgemaid rahvusi. Igal rahvusel peab olema võimalus areneda ilma surveta ja kasutada ise oma töö saadusi. Oleks mõttetu pooldada *naiivset* kosmopolitismi, mis püüab hävitada rahvuslikke vahesid. Iga rahvus seisab teataval kultuuri tasemil, omades mõningaid individuaalseid iseloomujooni, mis sõltuvad peamiselt kohalikest looduslikest tingimustest. Muidugi, tehniline ehk materjaalne kultuur nivelleerub enam ja enam, ent vaimses kultuuris püsivad paljud erinevused. Spetsiifiline ajalooline areng, mida rahvus läbi teinud, on avaldanud temasse teatavat mõju. Keele, ajaloo ja kultuuri ühtlus soodustab rahvusliku ühtekuuluvuse teadvust.

Arusaadavalt ei ole kõik see mingil kombel kahjulik üldnimiliku kultuuri arengule, nagu ei ole kahjulik riigile perekondade olemasolu, mis mitmesuguste individuaalsete iseärasustega. Liiga huvituseta oleks ühiskond, kus oleksid kõik perekonnad üksteise sarnased, otsekui ühesugused veetilgad! Kui palju huvitavat puuduks, kui oleksid kõik rahvused täiesti üksteise sarnased! Ei ole kahtlust, et paljud rahvuslikud iseärasused püsiksid isegi sel juhul, kui me tahaksimegi kaotada kõik erinevused: kohalikud tingimused (loodus, kirjandus jne.) ja päritud iseärasused avaldavad paratamatult mõju. Nii siis, mitmekesiste rahvuste olemasolu toob ellu *suurema mitmekesisuse* ühes tema iluga. Peale selle avab see võimaluse tööjaotusele vastavalt rahvuslikele iseärasustele ning kohalikele tingimustele.

Seepärast on päris loomulik, et iga rahvus tahab surveta rääkida ja õppida omas keeles, tahab tutvuda oma kodumaaga, oma kultuuri iseärasustega jne. Kui aga agaralt hoolitsetakse armastuse ja austuse kasvatusel eest oma rahvuse vastu ning samal ajal ei hoolita rahvusvahelise solidaarsuse kasvatusel eest,

siis seda ei saa enam õigustada. Praegune kasvatus patustab selles suhtes liiga palju, nagu juba osalt tähendatud. Kahjuks, õpilasi ei viida veendumusele, et kultuuriline areng ei ole mõnesugune ühe või väheste väljavalitud rahvuste eesõigus, vaid et kõige mitmekesisemad rahvused aitavad kaasa üldkultuurilisele progressile, üks rohkem, teine vähem, üks varemini, teine hiljemini. Ei ole ju saksa või prantsuse teadust, kunsti või tehnikat. Muidugi, iga teaduslik ja tehniline leiutus tärkab teatavas rahvuses, ent iga leiutus muutub kogu inimkonna omanduseks. Sel kombel laenab iga rahvus teisilt ja üksnes *kõigilt rahvusilt kogutud andmete alusel sammub teadus ja tehnika edasi*. Ilma saavutiste vahetuseta ei oleks suutnud teadus ja tehnika tõusta lähedalegi praegusele astmele. Kautsky kirjutab: „Tõelikult seisab iga rahvas seda kõrgemal, mida enam oli tal võimalusi teisilt õppida“ (Materialistische Geschichtsauffassung I, lhk. 687). Seepärast on see aina rumaluse tunnistus, kui tahetakse säilitada oma rahvuslikku omapära sellega, et ülearu andutakse iseenesega ja oma minevikuga teotsemisele, seejuures aga jäetakse omandamata või omandatakse puudulikult teiste rahvaste kaasaegsed uued saavutised. On väga tähtis selgitada õpilasile, mil määral *sõltub üldkultuuriline areng kõigi rahvuste koostööst*, ja sel alusel tuleb kasvatada lugupidamist, solidaarsust kõigi võõraste rahvuste vastu. Rahvuslus, mis avaldub seni kirjeldatud vormes ja piires, n. n. kultuurilise rahvuslusena, on väärt tunnustamist. Ent rahvusluse all mõistetakse mitmesugust! Suurriikides, nagu Prantsusmaal, Saksamaal või Inglismaal, ei või olla juttugi sellest, nagu ähvardaks keegi piirata rahvusliku keele tarvitamise vabadust või midagi sarnast. Ent sellest hoolimata on suurriikideski natsionalistid ja sageli erilised rahvuslikud parteid. Ja kasvatus kitsas rahvuslikus vaimus on suurriikides samuti harilik nähtus nagu meilgi. Sel juhul on aga rahvusluse hoopis teised eesmärgid, kui seni kirjeldatud. Säärase rahvusluse ipu all ei võidelda rahvusliku surve ega terve rahva heaolu eest, vaid *omakasu* nimel. Praegusel

ajal on Euroopas *rahvuslik politika konservatiivne politika*, mille abil valitsev klass püüab alal hoida oma kasulikkude ja eesõigustatud poliitilist seisukorda. Ikka tõeks jääb *Otto Bauer'i* järgmine väide: „Selles peitubki konservatiiv-rahvusliku politika seesmine vale: ta räägib, et olevad sotsiaalsed instituudid on tingimata tarvilikud rahvusliku omapära säilitamiseks. Tõelikult aga tahab ta säilitada rahvuslikku omapära selleks, et kindlustada enesele ühiskondlikku võimu, oma sotsiaalselt vägevust, ekspluateerimisvõimalust“ (O. Bauer, Natsionalnõi vopros i sotsialdemokraatija. Perv. Panina. P. 1909. lk. 162). *Th. Hartwig* (Der Kosmopolitische Gedanke. 1924) lausub selle küsimuse kohta järgmist: „Samal kombel kasvatatakse teadlikult ka natsionalismi, et tõusvat proletariaati alla suruda“ (lk. VII). „... natsionalismi (rahvuslust) tarvitatakse üksnes alasti ärihuvide katteks“ (lk. 69). Rahvusluse kätte all aetakse harilikult imperialistlikku politikat. „Igal pool ja igal ajal on rahvusluse vasar ja alas imperialistlik tunne.“ „... Praegusaja rahvuslus ei ole muud kui imperialismi funktsioon“ (*R. Johannet*, Le principe des nationalités. Paris 1923. lk. 331 ja 306). Rahvuslased healmeelil avaldavad survet teisele rahvale ning ekspluateerivad teda, niipea kui see võimalik. Ja isegi armastuse jutlus oma rahva vastu on tühjasõnaline ning tühjasisuline. „Rahvuslus jutlustab armastust oma rahvuse vastu. Aga see on üksnes sõnad. Sest kerjuslikkus, vaesus ja rõhutud olek ei tohiks leida aset rahvas, kui rahvuslus tõepoolest ärataks armastuse oma rahvuse ja üksikute rahvuseliikmete vastu.“ (*Th. Hartwig*, l. c., lk. 135). Seegi ei ole põhjendatud kui öeldakse, et vaesus on paratamatu: hea töökorraldus kohaste tehniliste vahendite abil võimaldab toodangu suurenemise õige suuriskil piires!

Muidugi, rahvad on palju võidelnud teiste rahvuste ja riikide poolt avaldatud surve vastu, kui see oli veel valitsemas. Uuemal ajal tekib aga sõda üksnes sellest, et kokku pörkavad mitmesuguste riikide kapitalistide huvid. *Võitlus turgude ja tooresainete pärast*, võitlus avarama ekspluateerimisvõimaluse

pärast—see on praegusaja sõdade põhjus. Ja kapitalistid, kelle omadus on valmistusvahendid ühes maaga, võivad teha määratud agitatsiooni oma huvide kasuks. Mitte asjata ei ole trustide, sündikaatide ja kontsernide omanduses hiiglahulk ajalehti ning ajakirju. See on võimas organ teatavate aadete suggereerimiseks ja see organ kasutab oma huves ka rahvuslikku tunnet. Nii siis, natsionalistidel ei ole enam eesmärgiks rahvusliku surve kaotamine, sest seda Euroopas peaaegu ei olegi enam, vaid otse vastupidi, nad tahavad takistamatult rõhuda ja ekspluateerida teisi rahvusi ning teist rahvaklassi. See kõik on n. n. *zooloogiline rahvuslus*.

Omas äärmises avalduses unistab rahvuslus üleilmlikust valitsemisest ja võimust. Pangermanism, panslavism, turanism — kõik see on natsionalismi avaldused. Slavjännofilid tahtsid hoiduda igasugusest Euroopa mõjust, millega nad aina takistasid progressi. Ameerika salaseltsi Ku-Klux-Klan'i liikmed võitlesid neegrite hääleõiguse vastu, nad tarvitasid omakohut (lynch), põletasid neegreid jne. Juutide peksmisi ja rüüstamisi on olnud lõpmatult hulk. Kõik rahvusluse nimel! Üldse, rahvuslaste ideoloogia avaldub mitmekesiselt, vastavalt tingimustele, ja *harilikult avaldub ta päris negatiivsel kujul*, eriti praegusel ajal.

Ei ole seepärast midagi imestada, et maailmakuulsad kirjanikud ja eetika õpetajad arvustavad rahvuslust väga teravalt ja pooldavad kosmopolitismi, seejuures muidugi *mitte eitades* rahvuslikku keelt ning üheõiguslikkust. *H. G. Wells, A. France, B. Shaw, R. Tagore, R. Rolland, L. Tolstoi, I. W. Goethe, I. Kant, Lessing, Schiller, Henri Barbusse, A. Einstein, A. Forel* — need on mõned väimukangelaste nimed, kes mõistavad hukka valitseva rahvusluse. *Th. Hartwig* tähendab väga tabavalt, et nimelt need isikud, kellega saksa rahvus uhkustab, olid „halvad“ sakslased (muidugi zooloogilise natsionalismi seisukohalt lähtudes). Sedasama võib öelda ka teiste rahvuste geniaalseist isikuist.

Asjaolu, et rahvuslikku politikat aetakse jõuka klassi kitsais huves, põhjustab nähtuse, et *rahvus ei tunne ole-*

vat end *tervikuna* ja et tal puuduvad ühised huvid. Laiad rahvakihid ei suuda kasutada vaimlise kultuuri väärtusi. Kirjanduse, teaduse ja kunstiga teotsemiseks ei jätku tal aega ega raha, sest teenistusest jätkub vaevalt kõige primitiivsemate tarvete rahuldamiseks. Seepärast on hoopis arusaadav, et laiule rahvakihele pole kultuurilised väärtused, mida haritlased nii väga hindavad, sugugi mitte kallid. Raske materiaalse olukorra tagajärjel muutuvad laiade rahvakihtide huvid sääraseiks, et nad käivad risti vastu jõukate kihtide huvidele. Rahvus lõheneb kahte ossa ja tärkab *klassivõitlus*, s. o. võitlus ja vaen ühe rahva indiviidide vahel. Ses võitluses langevad ühte kõigi maade tööliste huvid ja seepärast on tekkinud tööliste rahvusvahelised ühingud, mis moodustavad vägeva võitlusorgani. Vastastikune abi streikidel — see on mõjusamaid rahvusvahelise töölisorganisatsiooni tegevusvahendeid. Teiselt poolt, *kapitalismgi ei piirdu enam rahvusliku maa-alaga*: tekivad rahvusvahelised trustid, kartellid, sündikaadid j. t. ettevõtted. Pealegi kasvab rahvusvaheliste organisatsioonide tähtsus kaunis kiiresti. Nii siis suureneb ühtekuuluvustunne kõiksuguseist rahvusist tööliste vahel ja samuti kõiksuguseist rahvusist kapitalistide vahel, teineteisest eraldi, kuna sama rahvuse eriklassest liikmed jäävad hingeliselt üksteisele võõraiks. Sel kombel *kaotab rahvuslik propaganda ikka enam ja enam reaalse aluse*.

Et rahvuslik propaganda on kaotanud oma aluse, siis lasevad endid petta sellest üksnes harimatud ja ühekülgsest haritud inimesed, kes oma puuduliku intelligentsiga ei märka rahvusliku politika omakasupüüdlikke eesmärke. Nii siis, ajaloo käik on jõudnud selleni, et *praegu ei ole enam rahvuslikka ühtlust*. Keel üksi ei ole küllaldane selleks, et liita rahvuse liikmeid, sest ökonoomilised huvid on praegusel ajal, nagu vareminkinigi, suurima kaaluga.

Mõistlik rahvuslik kasvatus peab seepärast *kasvatama solidaarsust ja lugupidamist iga rahvuse ja iga oma rahvaliikme vastu*, kusjuures ei ole lubatud ei võõraste rahvuste ega oma rahvuseliikmete *ekspluateerimine*. See oleks

kultuuriline, soovitatav rahvuslus. Ja kui säärast kasvatust võetakse tõsiselt, siis on tarvis õpilasi tutvustada valitsevate ekspluateerimisviisidega. Harmooniline rahvusete ja kogu inimkonna areng, kultuur ilma pöörasusteta sõja, tööpuuduse, viletsuse näol, s. o. harmooniline kultuur — säärane on eesmärk, millele tuleb püüda. Üksnes kasvatus ses suunas võib kaasa aidata üleilmalise rahu teostamisele. Ja mitte üksnes sõda, vaid isegi klassisõda kaob otsekohe, niipea kui lakkab ekspluatatsioon. Üksnes säärane rahvuslik kasvatus ei oleks tõkkeks üldkultuurilisele arengule. On aeg tõsist hoolt kanda *inimlikkuse* kasvatuses, mida õpetas juba suur pedagoog Amos Comenius: „Üksainus siht olgu meil ees: inimkonna hüvang. Ärge arvestagem enam isikut, keelt, rahvust ega usulahku.“

Kasvatus ühekülgse ehk zooloogilise rahvusluse vaimus, nagu see valitses seni, on väga soodus rahvusvaheliste tülide ja kokkupõrgete, isegi sõja tekkimisele. Et säärane kasvatus edeneb isegi nüüd, see on imestamisväärne. Selge, et riigid ei suutu Rahvasteliidu lepingule tõsiselt. Pole küllaldast austust isegi mitte rahvusvahelisis vahekorris! Jõukate ringide materiaalsed huvid on otsustava mõjuga. Jõukad teevad määratud militaristlikku propagandat, mis mõjutab kitsa silmaringiga inimesi. Muidugi, see propaganda rajaneb vale aluseil. Et aga kasvatada õpilasi üleilmalise rahu pooldajaks, selleks on kahtlemata tarvis anda neile vastavaid *teadmusi*. Vastasel korral võiks ju militaristlik propaganda rahvusluse maski all kergesti viia õpilasi militaristlikele veendumusile. Et seni kasvatus ei ole olnud kindlasti rahusõbralik, siis seepärast on isegi haritlaste seas sõja suhtes väga palju hoopis vale kujutelmi. Samal põhjusel puudub harilikult õpetajailgi kindel teaduslikult põhjendatud seisukoht sõja ja rahu asjus. Igal sammul esinevad väga naiivsed ja põhjendamatud vaated nende küsimuste kohta. Seepärast lubage mul lühidalt peatuda sel küsimusel teaduse seisukohalt.

Algame loodusteaduslikelt aluseilt. Militaristid väidavad, et sõda on loomulik nähtus, „võitlus olemise eest“. Sõda

peetakse looduse seaduseks ja patsifiste nimetatakse võhikuiks loodusteadusis. Loodusteadlasena võin öelda, et säära- ne „võitlus olemise eest“ mõiste tõlgitsemine absoluutselt ei ole kooskõlas loodusteadusega. Sääraste vaadetega isikud kas ei tea darvinismist ja bioloogiast niihästi kui mitte midagi või nad on nendega tutvunud liiga pealiskaudselt ja ühekülgelt. Muu seas, autor, keda ma tsiteerisin (R. Masing), näitab ise oma võhikluse loodusteadusis selle absurdse väitega, nagu oleks rahvuslik tunne bioloogilises mõttes päritav! Darwini järgi on võitlus olemise eest kõige pealt *võitlus ebasoodsate loodustingimustega*. Toitu leida, end kaitsta külma, janu, vihma ja vaenlaste (need ikka võõrast liigist üldiselt) eest ja jätta omale *sugujärglasi* — see on „võitlus olemise eest“ mõiste sisu. Võitja „võitluse olemise eest“ on see, kes enam sigib. Selgrooliste loomade sama liigi indiviidide vahel ei ole üldse sõda olemas. Isegi hundid ei sõdi huntidega! Inimene on ainuke selgrooline loom, kes sõdib, s. o. hulgaliselt tapab oma liigi esindajaid! Sõda ei ole „võitlus olemise eest“: ta *ei soodusta inimese olemist ja sigimist*, vaid aina hävitab elu ja elatisvahendeid. Seega on sõda võitlus *olemise vastu!* Varemmail ajal oli võitjal rahval sõjast sageli teatav *materjaalne* kasu: orjad, sõjasaak, territooriumi laienemine, suurem kauplemissuure võime. Nüüd aga ei võeta enam sõjas orje, ei ole ka loota suurt sõjasaaki või turu laienemist, millest oleks kasu rahvale tervikuna. Teatavasti jäid maailmasõja tagajärjel rahvad sedavõrt *vaeseiks*, nii et isegi võitjad riigid ei saanud mingit kasu. Rahvaste vaesumise tagajärjel ei suuda Inglismaa enam omi kaupu endisel määral turule saata ja seepärast kaldub Inglismaagi patsifismile. Rahakurs langeb isegi võitja — Prantsusmaal. Isegi Inglismaa ja Prantsusmaa võivad kasvasid pööraselt suureks, kuigi nad võitsid. Inglismaal nagu ka mujal kasvab töötute arv. On juba üldiselt tunnustatud, et sõjast ei ole rahvale kui tervikule mingit materjaalset kasu, vaid üksnes kahju. Isegi võitjailt nõuab sõda nii suuri kulusid, et neid ei kata mingid tasud. Teatavasti ei

saanud Prantsusmaa Saksamaalt kaugeltki nii palju, nagu oleks olnud *tarvis kõigi kulude katteks ja hävitatud külade ülesehitamiseks ning põldude harimiskõlvulisiks tegemiseks*. Seega on sõda praegusel ajal tõesti aina võitlus olemise vastu, mis üksnes *raskendab elu*. Kui kõik need hiiglakapitalid, mida hävitatakse sõjas ja relvastusil, juhitaks *võitlusele loodusega*, s. o. paremale põldude harimisviisele, tehnilisele arengule jne., siis oleks sellest palju kasu inimesele. See oleks võitlus olemise eest, *olemise kasuks*. Üksnes sel teel võib anda suuremale arvule inimesele elamisvõimalusi ja teha olemasolu vähem raskeks ning vähem mõnutuks.

Sõja jutlustajad nähtavasti ei tea, et inimese kultuuriline areng on toimunud *ühiskondliku elu tagajärjel*, mitte sõja tagajärjel. On ju päris selge, et ilma ühiskondliku eluta oleks inimene jäänud üksnes loomaks, kuigi ta oleks sõdinud omasarnastega. *Darwini* teadis, et ühiskondlik elu on võitluses olemasolu eest väga tähtis. Väga suur hulk linde ja imetajaid elavad ühiskondadena. Kasu ühiskondlikust elust on mitmekesine (kaitse jne.). *Ühiskonnis elavad loomad ei tapa üksteist, selgrooliste ühiskonnad ei sõdi üksteisele*. Ei ole neil tarvis sõda võitluseks olemise eest. Seega ei leia need, kes õigus- tavad sõda „võitlusega olemise eest“, loodusteaduse poolt mingit toetust. (Võrdle *P. Krapotkin*, *Gegenseitige Hilfe in der Entwicklung*. Landauer'i tõlge. Leipzig 1904.)*

Veel pahem! Praegune loodusteadus tõestab, et sõda on äärmiselt kahjulik ses mõttes, et sõjas tapetakse nimelt *terveid* inimesi. Haiged, sandid ja vigased, kuritegelised jäävad koju ja võivad sigida enam kui harilikult. Et aga tervis on suurel määral päritav, siis on selge, et sõja tagajärjel kannatab rahva tervis ja nimelt päritav tervis. Ühe sõnaga — *sõda edendab degeneratsiooni*, mandumist. Sõda õõnestab

*) Võrdle ka A. Audova, „Loodusteaduse ja kõlbluse vahekorras“. Ajakiri „Loodus“, 1923. a., lk. 257 ja 467. ja A. Audova, „Elu ja elukorraldus“. K.-Ü. „Loodus“, Tartus, 1926. a.

suurimat rahva varandust — tema päritavat tervist. Pärilikkuseprobleemi uurijad on selles täiesti veendunud. Teadlased-eugeenikud ei kahtle põrmugi, et eugeenika seisukohalt on sõda kahjulik (Vt. *W. Schallmayer, Vererbung u. Auslese. Jena 1920. Baur, Fischer, Lenz, Menschliche Erbliehkeitslehre. München 1923. — W. Scheidt, Allgemeine Rassenkunde. München 1925. — E. G. Conklin, Heredity and environment in the development of men. Princeton, 1922. Vaata ka „Pärvus ja valik“. K.-Ü. „Loodus“, 1927).*

Militarismi jutlustajad nähtavasti seda ei tea. Või neisse ei puutu see, et sõda hävitab kõige pealt terved ja arenenud rahvuse elemendid, kahandades seega isikute arvu heade päritavate omadustega. Omakasupüüdel pole tegemist sellega!

Peale selle ei sotsioloogia ega ajalugu räägi selle poolt, nagu oleks sõda kasulik kultuuri arengule, eriti praegusaja sõda. Sotsioloogid ja hulk ajaloolasi on veendunud, et sõda on kahjulik nähtus (Vt. näit. *Müller-Lyer, Kautsky, Ferrero* j. t.). Sõda peetakse isegi sedavõrt kahjulikuks nähtuseks, et kardetakse Euroopa riikide hukkamist, kui veel korduvad sõjad (*Gogel, Tönnies, Wells* j. t.).

Edasi, väita, nagu oleks inimesel võitluse instinkt, nagu rajaneks seega sõda inimese loomul, on täiesti alusetu. Laiad rahvakihid on kahtlemata rahuarmastajad, nii et nad lähevad sõtta vastu tahtmist, sunni tagajärjel. Väga tõenäoline, et üksnes vähesed läheksid sõtta kui ei oleks sundi ja läheksid need, kes võtavad ruttu tuld militaristlikust propagandast. Aga nendegi joovastus ei vältaks üldiselt kaua! Üksnes eriti osav propaganda suudaks vahest mõneks ajaks kaasa kiskuda laiemaid rahvakihte. Oleks inimesel tõesti olemas sõjainstinkt, siis vaevalt oleks rahvaid, kes elavad sajandite vältel ilma sõjata (Hiina, Rootsi, Norra jne.). Teadus ei tunne säärast instinkti, kuigi mõned teadlased räägivad võitlusinstinktist (*Tugan-Baranovskij*) ja sõjainstinktist (*G. F. Nicolai, Die Biologie des Krieges* *). Zürich, 1919. lk. 19 j. e.). Hoo-

*) Huvitav ja mitmekesine rahupooldav teos.

pis selle vastu — inimesel on arenenud *sotsiaalne instinkt*, mis avaldub primitiivseil rahvusil sageli väga sümpaatset. Kultuurirahvailgi avaldub ta väga rohkesti. Muidugi, inimese loomus on instinkt, mida võib kasutada vaenulikeks kokkupõrkeiks. Nagu tõestasid *Schjelderup-Ebbe* (Zur Sozialpsychologie der Vögel. Zeitschr. für Psychologie. Bd. 95. 1924. lk. 36) uurimused, omavad linnud *üleoleku instinkti*. Kanakarjas on valitsevad ja türanniseeritud indiviidid, õigemini, iga indiviid harilikult valitseb teatava hulga karja indiviidide üle ja samal ajal teda türanniseerivad temast üle olevad indiviidid. Valitsemine järgneb harilikult võitlusele, kus võidetakse. Võidetul tuleb hiljemini kannatada türanniseerija lööke. Sama instinkt on ka imetajail. Veisekarjaski toimuvad võitlused (kevadell!) ja on valitsemine ning türanniseerimine maksvusel. Aga üleoleku instinkt ei põhjusta loomakarjades ei sõda ega eksploatatsiooni. Võitlus kahe looma-indiviidi vahel ei ole veel sõda. Sõda ei ole mõeldav organisatsioonita ja koostööta. Peale selle ei ole võitlus-valitsemise otstarbel harilikult sugugi kardetav elule. Surmav haavamine on seejuures haruldane (iseasi on võitlus sugupoolte pärast). Inimeselgi avaldub üleoleku instinkt harilikult hoopis kahjutul kujul, nimelt võistluste näol — maadluste, spordi, mängude, vaieluste, jne. kujul. Neis mitmekesisel võitluse vormes leiab rahulduse üleoleku instinkt. Nii siis — üleoleku instinkt ei ole verise võitluse, sõja instinkt. Üldse ei ole *sõjainstinkt*.

Üleoleku instinkti kasutatakse siiski sõja tekitamiseks. Oma rahvuse kiitmine ja võõra laitmise — see kõditab ju *üleoleku instinkti* ja sellele alusele rajatakse militaristlik propaganda.

Et poleks võimalik kasutada üleoleku instinkti rahvaste üksteise vastu ässitamiseks, selleks on tarvis anda üleoleku instinktile teisi rahuldusvõimalusi (võistlusil, mänges jne.). Peaasi on aga — *tuleb kaasa aidata sotsiaalse instinkti arenemisele*, mis kapitalistliku korra juures peaaegu atrofeerub, kaob. Praegu valitsev „vaba“ võistluse süsteem arendab väga egoismi, mitte aga sotsiaalseid tundeid.

— Mõnikord räägitakse militarismi kasuks, öeldes, et väeteenistus arendab inimest füüsiliselt. Igatahes oleks aga juba palju mõistlikum füüsiliseks arendamiseks sisse seada kohustuslikud harjutused (teadusliku kontrolli all) ja vahet ka vastavad kehalised tööd.

Viimaks, sõja eetilise toime kohta. Öeldakse, et sõda arendab eneseohverdamist, enesepiiramist ja kohustusist lugupidamist. Tõelikult aga ei ole pärast sõda näha rohkem eneseohverdust ja enesepiiramist. Väga hästi on teada, kuidas pärast maailmasõda ja maailmasõja ajal arenes spekulatsioon. Hulkadena ilmusid südametud tõusikud, kes pillasid, prassisid ja tegid pankrotte. Seejuures ei pandud täheleegi laidade rahvahulkade viletsust. Kui palju on kuulda hääli, et pärast sõda on muutunud inimesed tooremaiks ja halastamatumaiks. Samuti ei lähendanud maailmasõda *inimesi* üksteisele: ikka vältavad veel teravad kokkupõrked, terror jne. Ei ole kadunud klassivõitlus. Kus on siis lähenemine?! Täheleb, R. Eucken'i sellekohane arvamine ei vasta tõele. Kautsky tähendab täie õigusega, et sõda ei või toimida moraalselt *ühendavalt* seal, kus rahvus jaguneb klassesse ja kus võitlejad elavad viletsalt ning hävivad, kuna jõukad elavad toreduses (l. c., lhk. 288). *Ei või olla juttugi sellest, nagu omandataks sõjas mingeid moraalseid omadusi, mis kohased rahulikus elus.* Kui isegi oletaksime, et sõda soodustab heade moraalseste omaduste arendamist, siis *sel juhul veaks ju iga põlv vähemalt ükski kord sõdima*, et arendada omi soovitavaid omadusi. Väga meeldiv moraali arendamise meetod!! Teaduslik tee moraali tõusule on aga: 1) moraali avaldumiseks soodsad tingimused (õiguslik kord!), 2) kasvatus ja 3) eugeeniline tee (seegi võib olla väga mõjus), s. o. kunstlik valik.

Väita, et tingimata rahu viib alan-dusele ja õiglusetusele (Liwingstone), on samuti alusetat. On ju olemas ka teisi võitlusviise. Klassivõitlus, näiteks, on suurel määral väga humaanne, ent siiski väga mõjus. Eks ole ju streik humaanne võitlusvõte ja eks ta ole siiski tagajärjekas.

Täheandatakse veel, et nagu organis-

mis, nii toimub ka riigis kiiresti regeneratsioon, millele järgneb sageli isegi elavam areng (*I. Nusbaum-Hilarowicz, Der Krieg im Lichte der Biologie. Jena 1916*). Tuleb aga meeles pidada, et üksnes madalamail organismel toimub regeneratsioon suurel määral. Inimesel on aga regeneratsioon hoopis piiratud. Tervel inimesel pole mingit kasu operatsioonist! Samuti ei või olla kasu kõrgesti arenenud ja tervel ühiskonnal operatsioonist. Üksnes haigele organismile võiks mõnikord operatsioon kasuks olla, kui paremat ei osata.

Igakülgne sõja probleemi käsitlemine näitab päris kindlasti, et *sõda on kahjulik nähtus*. Inimkond ei võida sõjaga midagi, küll aga kaotab. Inimkonna ees seisab nüüd suur ülesanne — korraldada oma elu *rahulikult teel* vastavalt tõelikele nõudeile, nii et iga inimene võiks vabalt arendada omi võimeid ning kaasa aidata üldinimkonnalise kultuuri arengule. Praegune ökonomiline ja sotsiaalne elu sõltuvad pimedast *egoismist* ja see on otse karde-tav edasisele arengule. Primitiivsed rahvused on suutnud kujundada harmoonilise kultuuri harmoonilise ühiskondliku eluga (Vt. Kautsky, Müller-Lyer j. t.). „Kultuurilised“ riigid eralduvad aga sellega, et nende kultuuris leidub igal sammul dissonantse. See ei ole kiituseks praegusaja kultuurile!

Kasvatajad võivad kaasa aidata harmoonilise kultuuri teostumisele. Eriti peaksid ses suunas teotsema ajaloo, emakeele, loodusteaduse ja sotsioloogia õpetajad, kesjuures tuleks pakkuda andmeid, millest siin üksnes üldjoonis võimalik rääkida. Oleks ka tarvilik eetika kursus (loodusteaduse ja ühiskonnateaduse alusel).

See oleks aga suur endapettus, kui me arvaksime, nagu võiks üksnes moraali lugeda, jättes muutmata ühiskondliku korra, ning üldine rahu teostuks siiski. Praegune tulundus rajaneb kasule (Profitwirtschaft). Valmistaja püüab saavutada suurimat kasu. Seejuures paratamatult tärkab võitlus turgude pärast. Säärane konkurents viibki sõjale. Ei ole kahtlust, et „Praegune ühiskonnakord peab tingimata viima tulunduskriisideni ja ka

sõdadeni“, nagu tähendab Hartwig (l. c., lhk. 74). Mitte asjata ei ole militaristid veendunud, et sõda on paratamatu, midagi looduse seaduse taolist. Muidugi, sõda on paratamatu ja looduse seadus, ent seda üksnes olukorras, kus valmistusvahendid ja maa on eraomandusena vähearvulise rahvaklassi käes. Omanikkude egoistlikud püüded paratamatult on sõja põhjusiks. Moraal ükski siin ei aita!

Tuleb aga meeles pidada, et ikka tugevamaks muutub nõue muuta valmistusvahendid ja maa ühiskondlikuks omanduseks. Muutub see liikumine küllalt tugevaks, siis kaovad sõja põhjused. Seepärast, kui tõsiselt tahetakse teostada üldist rahu, siis tuleb tingimata silmas pidada seda liikumist. Inimkonna ja rahvaklasside ühinemine võib teostuda, kui kaovad praegused nimetatud eraomanduse vormid. Kõik teised vahendid rahu teostamiseks on fiktiivsed vahendid, poolikud vahendid või palliatiivid. Mitte asjata ei edene Rahvasteliidu töö! Kõiksugused patsifistlikud liikumised, mis tegelevad moraliiseerimisega või ka lepingutega, jäävad aluspinnata ja soovitud tagajärjita, sest sõja põhjused jäävad. Et sõja vastu võidelda, selleks on tarvis võidelda sõja põhjuste vastu, ja seda on kapitalism.

Võib loota, et ei ole kaugel aeg, kus kaovad Euroopas sõjad. Väärrib tähelepanu järgmine O. Bauer'i mõtteavaldus: „Prantsus-Preisi sõjale vastas Prantsuse proletariaat kommuunaga. Vene-Jaapani sõjale vastas Vene proletariaat revolutsiooniga. Kahtlemata toob tulevane imperialistlik maailmasõda enesega kaasa revolutsioonilise pöörde“ (l. c., lk. 529). Nagu meil müüd teada, on see Baueri enne sõda avaldatud arvamine tõesti teostunud: maailmasõjale järgnesid revolutsioonid ja uuel ajal tundmatu ilming — venustus. See tõestab, et töölisliikumine on kujunenud sedavõrt tugevaks, et ta võib seada piire imperialismi ja militarismi omavõlile. See ei jää mõjuta

edaspidisilgi imperialistlikel püüdel.

Lugupeetud kolleegid! Võib olla näib teile, et ma tahan teha siin lihtsalt sotsialistlikku propagandat. Ei, propagand ei ole iseenesest eesmärk. Minu eesmärgiks on üksnes harmooniline ja elujõuline kultuur. Praegune kapitalistlik kord ei suuda ega tahagi seda teostada. Alalised tulunduslikud kriisid, sõjad, revolutsioonid, streigid, vaesus, viletsus, tööpuudus j. t. sarnased ühiskondliku elu haiguse avaldused tõestavad, et kapitalism ei hoolitse rahva või inimkonna hüvangu eest, vaid ise oma hüvangu eest. Seepärast ei jää teist teed, kui püüda leida teaduslike andmete varal need teed, mis viivad harmoonilise ja elujõulise kultuuri poole. Ning lähtudes laialdasist teaduslikest andmetest, ei või olla tee valikul kaht eriarvamust.

Lõpmata palju unistavad inimesed rahust ja elust, kus poleks tarvis kannatada materiaalse puuduse tagajärjel! Säärane harmooniline kultuur on võimaluse piires: tehnika ja teadus on selleks küllalt arenenud. Häda seisab vaid selles, et teaduse ja tehnika saavutisi ei rakendata ellu tarvilikul määral ja soovitavas suunas ning et liiga palju tööjõudu kulutatakse asjatult ning mõtetult või jätakse üldse kasutamata. On juba aeg asuda ellu reguleerimisele mõistlikel aluseil. Aeg on kultuuri üle valitseda, teda juhtida (Kulturbeherrschung!). Et teostada harmoonilist kultuuri, selleks on tarvis teada, mida teha. Ilma küllaldaste teadmusteta kulutatakse palju jõudu täiesti asjatult. Teadmusi võib aga anda kasvatusel teel. Osa ja isegi suur osa vastutusest kultuurilise arengu eest lasub kasvatajale. Andes teadmusi, mis tarvilikud harmooniliseks kultuuriks ja arendades sellekohaseid tundeid, kasvatajad teenivad kõige paremini oma rahvast tervikuna ja kogu inimkonda. Kasvatus sel suunas võib kaasa aidata üldisele rahule ja täielikule rahvuslikule vabadusele. Sel teel minnakse võitlema olemise eest, elu kasuks.

Koolipolitika ideaalid.

K. Dekensi (Lätist) referaat II baltiriikide õpetajate kongressil.

Pärast meie riikide rippumatuse väljakuulutamist meie valitsused ja seadusandlikud asutised seadsid endile üheks tähtsaimaks ülesandeks noorsoo kasvatus ja koolide eest hoolitsemise. Sellest tööst võtsid aktiivselt osa enamasti kõik seltskonnakihid: õpetajad-pedagoogid esitasid omad nõudmised, majandusteadlased selgitasid majanduslikke võimalusi ja maa tarvidusi, politikategelased ja üldisel kultuuripõllul töötajad andsid omalt poolt näpunäiteid. Juba siis seati üles umbes samad nõudmised, mis me esitame nüüdki oma valitsustele, seaduseandjaile, seltskonnale ja iseendile. Kümme aastat on mööda sellest. See on liiaks lühike aeg suurte ja laiaulatuslike hariduslike ideede täielikuks elluviimiseks. Kuid kümnest aastast on küll seks, et otsustada, kas on õige see koolipolitika suund, mille me võtsime, kui asusime korraldama oma iseseisvat ühiskondlikku, kultuurilist ja majanduslikku elu; küllalt seks, et jõuda selgusele, mis on jäänud kahe-silma-vahele meie koolisüsteemi loomisel, missugused puudused on tulnud ilmsiks kasvatus-õppeasutiste korraldamisel. Ideaalid — need on kauged tulukesed, mis näitavad sihti, mida mööda me peame edasi liikuma. Pole väike nende tulukeste arv, mis oleme süüdanud möödunud kümne aasta jooksul. Nüüd tuleb meil vaadata ringi, kas pole me vahest eksinud teeradadelt, mis viivad nende tulukeste poole; tuleb seisatada ja mõelda järele, kas ümbritsev elu vahest ei nõua uute tulukeste süütamist. Meie tänane ülesanne on — jõuda selgusele, kui kaugelt on teostatud meie poolt varem ülesseatud eesmärgid ja kas on tarvidust uute sihtide ja ülesannete järgi meie koolielus.

Pärast kauakestvat ja hirmsat sõda seati igalpool lipukirjaks: haridust ja valgust. Kõik rahvad on jõudnud veendumusele, et purustatud majanduselu saab uuesti jalule seada ainult hariduse levitamise teel. Samal veendumusel oleme meiegi töötanud välja endile koolisüsteemi, mis kindlustaks igale tema

võimete ja kalduvuste kohase kõige-külge arenemise. Nüüd peame aga tunnustama, et oleme veel kaugel sellest ideaalist. Koolide klassikaliseks maaks peetakse Saksamaad. Võrreldes läinud aasta õpilaste arvu Saksamaal ja Lätis, saame järgmised andmed:

Iga 10.000 elaniku kohta loeti

mitmesugustes kõrgemates õppeasutistes Saksamaal 16 õp.	Lätis 43,5	272%
keskkoolides " 118 " "	92	78%
kutsekoolides " 335 " "	55	16%
sunduslik. koolides " 1099 " "	827	75%

Kas ei tuleta need arvud meelde Novohodonossari ebajumalat kuldpea ja savijalgadega? Meie kõrge ideaali — kogu rahva üldise kultuurilise tasapinna tõstmise asemele on tegelikus elus astunud ainult üksikutele täieliku hariduse võimaldamine. Ei astu veel kõik lapsed õigel ajal kooli, paljud lahkuvad koolist enne põhikooli*) kursuse lõpetamist. Sellega tuuakse aga arvatamat kahju maa tootvusele, sest vana tõe kõneleb, et mida haritum tööline, seda tootvam tema töö. Põhikooli lõpetajaist suurem osa läheb edasi keskkoolidesse, mitte teadusehimust aetuna, vaid väga tihti mitmesugustel muudel põhjustel: üht meelitab keskkooli õpilase värvimüts, teine hellitab lootust saada kergemat ja tulutoovamat teenistust; paljusid vanemad suunivad astuma keskkooli vastu lapse enda tahtmist: „Vaata, kogu meie suguseltsis on kõik ülikooli haridusega; kas siis sina üksi tahad jääda harimata matsiks!“

Kõigist 1924. a. sügisel keskkoolide esimestesse klassidesse astujaist õppis läinud õppeaastal lõppklassides ainult 73% noormehi ja 70% tütarlapsi. Mitte kõik keskkoolide neljandates klassides õppijad ei saa küpsusetunnistusi ja ka mitte kõik küpsusetunnistusega keskkoolide lõpetajad ei astu ülikooli. Ülikooli aga lõpetab kõigest 20% kõigist sinna astujaist. Suurem osa neist, kes

*) Autor tarvitab siin ja eespool meie omaseks saanud *algkooli* nimetuse asemel *põhikool*. Tõlkija.

ei lõpetanud keskkooli, ja neist, kes lahkunud ülikoolist enne selle täieliku kursuse lõpetamist, täiendavad niikuinii arvurikkaid töötute haritlaste ja poolharitlaste ridu, kuma maal on kibe puudus vilunud tehnikutest ja käsitöölisest.

Ka kõigi ülikooli lõpetajate lootused ei lähe täide. Arste on Lätis enam kui kusalil maailmas. Ülikool aga annab igal aastal umbes sada uut arsti juurde. Loomaarstiteaduskonnas tuleb meil üliõpilasi iga 10.000 elaniku kohta 7, Saksamaal aga ainult 0,7; metsandusteaduskonnas meil 20, Saksamaal — 0,4; põllumajandusteaduskonnas meil 32, Saksamaal — 2,8; konservatooriumi õpilasi meil 2, Saksamaal — 0,6; kunstiakadeemia õpilasi meil 1,5, Saksamaal — 0,4.

Vilunud müüri-sepp teenib palju rohkem kui keskpärane insener. Meie muusikamehed, lauljad, taidurid ja kunstnikud ei randa mitte ainult Lääne-Euroopasse, vaid ka Ameerikasse ja Austraaliasse. Kuhu lähevad meie praegustes majanduslikkudes tingimustes ülearusteks saanud juristid, arstid, insenerid, keemikud, õpetatud agronoomid ja metsanduse eriteadlased? Kas vahest paljud neist ei oota poliitilisi pöördeid idas, et esimesel võimalusel sinna sõita? Kas on meil siis tõesti kasu säärasest eksport-kaubast?

Nii siis, me oleme veel kaugel endile etteseatud eesmärgist — kogu rahva kõrgest kultuurilisest tasapinnast ja igale täieliku tema võimetele ning kalduvustele kohase hariduse võimaldamisest. Paljude kehvemate vanemate lapsed ei saa lõpetada põhikooli; nende hulgas läheb kaotsi nii mõnigi amerikaskas. Väga paljud keskpäraste annetega jõukamate vanemate lapsed lõpetavad suure vaevaga kõrgema kooli ja riigil on neist vähe või pole peaaegu põrmugi kasu, kuigi neile on kulutatud tublisti.

Me oleme väiksed ja noored rahvad, aga peame võistlema vanade kultuurirahvastega. Me võime majanduslikult ja poliitiliselt püsima jääda ainult siis, kui oskame otstarbekohaselt kasutada kõik jõud, mis peituvad rahvas, kui oskame seada igale kohale, olgu see majanduslikult, kultuuriliselt või selts-

kondlikul alal, inimese, kes vastab oma ülesandele. Praegune meie kooli olukord ei võimalda meile seda.

Kas süüdistada selles meie ühtluskooli süsteemi, mis alates lasteaiast otseski kihutab inimesi ülikooli? Kellele see aineliselt võimalik, see lõpetab selle kaunis pika tee, kellele aga mitte, see katkestab ükskõik kus, isegi põhikooli lõpetamata.

Ei, ühtluskooli süsteemi selles süüdistada ei saa! Ainult ühtluskool annabki igale kodanikule võimaluse arendada omi jõude oma kalduvuste kohaselt. Kuid selles süsteemis puudub meil midagi, — ja see on — otstarbekohaselt korraldatud kutsevalik (Berufswahl).

Kuni üleminekueani on võimatu määrata kindlaks, mis tööpõllule iga nooruk on kõige kohasem. Kuni selle eani lapsed õpivad kõik koos, vahet tegemata laste vahel nende usu, sugu ja sotsiaalse olukorra järgi. Füüsiliselt, intellektuaalselt ja moraalselt defektsete laste jaoks on eri, õppe- ja kasvatusasutised. Õpetus ses, niinimetatud koolieas, on sunduslik ja makсута kõigile. Meie seadustes on see kõik nähtud ette. Meie esimene ja tähtsaim kohus olgu hoolitseda selle eest, et kooliealised lapsed ka tõeliselt koolis käiksid ja et eranditult kõik lõpetaksid üldharidusliku põhikooli kursuse. Lätis on sakslased ja juudid selle juba taotelnud, lätlased, eriti venelased on aga veel kaugel sellest.

Üleminekueas selguvad noormeestel kalduvused ja võimised teatava enam-vähem kindla elukutse jaoks. Arvestades neid kalduvusi ja andeid ühelt-poolt ja teiselt — kogu rahva majanduslikke ja kultuurilisi tarvidusi, üleminekuea kool jaguneb järgmiselt:

1. Keskkoolid neile, kel on kalduvusi ja annet teoreetiliseks tööks.

2. Tehnikumid, kommertsikoolid, põllumajanduslikud keskkoolid neile, kel on kalduvusi ja annet praktiliseks tööks.

3. Mitmesugused kutsekoolid, või mõne ameti õppimine lihtsalt praktilisel teel, kuid sundusega käia täienduskoolis, neile, kel on annet, kuid kes ei taha keskkooli astuda, samuti ka vähemandekaile, kui neil on kalduvusi füüsiliseks tööks.

Oppeasutistest, mis nimetatud pkt. 1 ja 2 all on otsene pääs ülikooli. Teised pääsevad ülikooli kas tehnikumide kaudu, õhtukeskkoolidest või muul teel.

Kes teeb aga kindlaks, mis peab tegema iga nooruk, kes vast lõpetanud põhikooli. On ju siin tegu iga üksiku tulevase elutee määramisega. Ka seltskond on sest huvitatud: kas tulel tast korralik seltskonnaliige, või saab ta koormaks seltskonnale. Noorukid ise vaevalt aimavad oma tõsist kutset, vanemad aga on tihti juhivad oma isiklikkudest kaalutlustest või kõrvalistest asjaoludest. Seepärast on siis mõnel kultuurimaal asutatud erilised kutsevaliku komiteed (Lätis praktiseerivad seda sakslased). Komiteesse kuuluvad: pedagoogid, kooliarst, psühholoog (kui on), kohaliku intelligenti esindajad ja tegeliku elu tundjad, muidugi ka õpilase isa. Uuritakse igakülgelt nooruki individuaalseid omadusi, antakse üksikasjalisi teateid iga võimaliku noorukil eelseisva elukutse kohta, tuues esile iga elukutse häid ja halbu külgi, selgitatakse, et ei ole kergelt ega rasket, ei häbistavat ega ülendavat tööd, — on vaid kasulik ning ühiskonnale tarvilik töö ja — logelemine. Pärast kõigi nende küsimuste igakülgset selgitamist komitee otsustab: kas noorukil tuleb jätkata õppimist koolis ja missuguses koolis, või tuleb tal mõni amet õppida ja mis amet nimelt. Kõrgemat tüüpi koolid hindavad vastuvõtmisel komitee otsuseid ja arvamusid palju kõrgemalt kui koolitunnistusi või vanemate soovet. „Sina seal oled professori, ministri või senaatori poeg, aga annet on sul vähe, kalduvad teoreetiliseks tööks puuduvad sul, kuid füüsiliselt töö on sulle meeltemööda, — ei ole sinu koht gümnaasiumis; mine kingsepa või puusepa juurde ja jätkka seejuures oma haridust kas täienduskoolis või õhtukurustel, ja sinust saab korralik kodanik.“ „Sinul aga on märgata erilisi andeid ja miski asi ei huvita sind enam kui tõsise sisuga raamatud, kuid sinu isa on mustatööline ja tal puuduvad võimalused sind edasi koolitada, sina astu aga julgelt gümnaasiumi ja jätkka seal oma õppimist riigi kulul.“

Nii korraldatud kutsevalikul meie ühtluskool saab võimsaimaks abinõuks

kogu rahva üldise kultuurilise tasapinna tõstmisel ja ta annab meile vajalisi töötajaid igal alal meie majanduslikus, ühiskondlik-politilises ja kultuurilises elus.

Meie seadustes ettenähtud kooli ühtlus avaldub selles, et ei tehta vahet õpilaste vahel nende usu, sugu ega sõtsiaalse olukorra järgi. Ka koolisüsteemi korralduses valitseb ühtlus. Kuid meil puudub kooli ühtlus rahvuslikus mõttes. Igal rahvusel on meil oma kool: sakslastel on oma, juutidel oma, suurvenelastel oma, oma on ta ka valgevenelastel, poolakatel, leedulastel ja eestlastel. Ja mitte ainult üldhariduslikud koolid, vaid ka kutsekoolid. Hiljuti Läti seim otsustas anda riigi summadest toetust juutidele põllumajandusliku kooli avamiseks ja ülalpidamiseks. Kultuurautonoomia seisukohalt on ju igal rahvusl vastuvaidlematu õigus oma kooli peale, kuid riigipoliitiliselt on see vaevalt heakskiidetav. Praeguse põlve politikategelased, samuti ka majanduslikul või kultuurilisel alal töötajad, ükskõik mis rahvusest, on istunud tihti ühes koolipingis juba algkoolis, enam veel keskkoolides, nad tunnevad üksteist lähedalt ja sõprussidemed nende vahel on jäänud püsima juba koolipingilt. Praegune noorpõlv aga, ükskõik mis rahvusest, kasvab eraldatult, ei puutu üldse kokku oma kaasvanustega teisest rahvusest. Igal rahvusl on, alates lasteaiast kuni ülikoolini, omad koolid oma erineva õppekava, tunniplaani ja korraga. Ei tarvitse olla prohvet, kui öelda, et sellest arusaamatused ja lahkuminekuks iga maa rahvuste vahel tulevikus ei parane, vaid suurenevad, kokkupõrked nii sise- kui välispoliitilistes küsimustes muutuvad möödapäasmatuiks ja teravaiks, kuna puudub isiklik tutvus, isiklik sõprus, mis tihhigi tülküsimustes kokkulepet väga suurel määral hõlbustab. Nii mõjub rahvuslikus mõttes ühtluse puudus koolis halvavalt meie poliitilisele elule. Kuid ta mõjub samuti halvavalt ka kogu maa kultuurilisele elule üldse. Meie ideaaliks on luua eriline eesti, eriline läti ja eriline leedu kultuur. Kuidas neid aga luua, kui, näiteks, Lätis juba on oma eriline läti, eriline saksa, eriline suurvene, eriline valgevene ja juutidel ise-

gi mitu erilist kultuuri. Neil kultuuridel on väga vähe ühist, ja iga vähemusrahvus püüab ligineda oma kultuuri suhtes enam oma sugulasrahvustele teistes maades kui oma maa teistele rahvustele. Läti sakslased püüavad luua sidet kultuurilises elus Eesti sakslastega (Deutschbaltischer Lehrerverband in Estland, in Lettland), venelased käivad osalt käsikäes emigrantidega, poolakad peavad oma kultuurilises elus poola orientatsiooni ja osa juute on orienteerunud Palestiinasse. Kuidas on võimalik niisugustes tingimustes kujuneda üldisel läti kultuuril? Lahkumine kultuurilises elus toovad kaasa ka lahkuminekuid majanduslikus elus. Igal rahvusel on omad põllumajanduslikud, käsitöölised, kaubanduslikud ja tööstuslikud organisatsioonid, igal rahvusel omad majanduslikud huvid, iga rahvus avab ja peab ülal omi kutsekoole. Et selle läbi kannatab riigi üldine majapidamine, see on vastuvaidlematult selge.

Et kõrvaldada neid väärnähtusi ja aidata kaasa kogu riigi rahvuste liitmisele üheks rahvaks, seks on vaja püüda taotella ühtlust koolis ka rahvuslikus mõttes. Eeskätt just õppekavade ja haridus-kasvatustsükkelde sihtide ja eesmärkide ühtlust. Alul mõned ühised koolid, just kutsekoolid, ja siis juba ka üldhariduslikud. Küsimus on uus, kuid elu ise on tema ette veeretanud ja elu ise sunnib teda lahendama lähemas tulevikus. On huvitav, et sellest kõneles minuga esimeseks, muidugi era- viisil, Läti seimi liige saksa rühmast. Täheleb, ka vähemusrahvuste ringkonnas hakatakse juba veenduma meie koolide ühtluse tarviduses rahvuslikus mõttes. See on väga tähtis, sest ei saa ju ühtlustada koole rahvuslikus mõttes sunduse teel vaid ainult vastastikusel nõusolekul ja kokkuleppel.

Koolide ühtlus peab levima üle üksiku riigi piiride. Esimeses järjekorras ta peab leidma aset baltiriikides. Hiina müürid, mis enne eraldasid meid teineteisest, on osalt juba langenud. Sõitsime Riias Tallinnasse igaüks oma Läti passiga, ilma viisadeta, ilma mingisuguste maksudeta riigi heaks. See on suur samm edasi meie kahe riigi lähendamisel. Ka Läti-Lee-

du piiril on lihtsustatud senimaksivaid formaalsusi. Nõupidamised tollipiiride kaotamiseks on täies hoos. Majanduslik elu nõuab rahvaste lähenemist. Majanduslikult lähenedes ei saa me jääda võõraiks üksteisele ka kultuurilisel alal ja koolitöös.

Kuid peab imestama üht. Me kõik tunneme paremini ja oleme nõutanud endile enam teateid Saksamaa, Tšehhoslovakkia, Austria, Skandinaavia riikide, samuti Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika koolide elust kui oma kõige lähemate naabermaade kooli- ja kasvatustööst. Lätist läheb igal aastal õpetajaid, küll üksikult, küll gruppina, kas Saksamaale, Austriasse või mõnele muule maale, et õppida tundma sealset õppe- ja kasvatustöö korraldust; kuid vist pole olnud veel juhtu, et mõni Läti õpetaja oleks külastanud sama eesmärgiga Eestit või Leedut. Meie rahvaste kultuuriliseks lähendamiseks on see aga tingimata tarvilik. Olen veendunud, et meie õpetajad õpiksid palju rohkem oma Eesti või Leedu kolleegide juures, kes töötavad umbes samades tingimustes nagu meiega, kui mõne, olgugi tähtsa ja kuulsa, austrialase või ameerikalase juures, kes töötab meie hoopis võõrastes oludes ja tingimustes. Meie õpetajad peavad õppima eeskätt tundma igakülgselt Eesti ja Leedu kooli. Kuid sest ükski on vähe. Tuleb koolides ühtlustada ja kooskõlla viia õppekavad, et ühe maa koolitunnistused ja diplomid oleksid maksvad ka teisel maal. Oleks otstarbekohane ühiselt pidada ülal mõningaid eriõppeasutisi. Kui Läti seimis harutati konservatooriumi ja kunstiakadeemia korralduskavu, siis algatati ka küsimus, kas ei oleks otstarbekohane avada ja pidada ülal kõigi kolme maa (Läti, Eesti, Leedu) jaoks ühine konservatoorium ja kunstiakadeemia, sest nende kõrgemate õppeasutiste ülalpidamine läheb igale riigile üksikult kalliks ja on teatud mõttes luksuseks. Peeti selles küsimuses läbirääkimisi Eesti ja Leedu esindajatega, kuid need läbirääkimised, kahjuks, ei andnud positiivseid tagajärgi. Poleks ülearune algatada veel kord see küsimus, kuid siis juba laiemas ulatuses. Kõne alla võiksid tulla mitte ainult konservatoorium ja kunstiakadeemia, vaid

ka ülikooli mõned teaduskonnad, mitmesugused tehnikakoolid, instituudid jne. Meie praegu veel ei oska hinnatagi neid paljutöötavaid tagajärgi, mis annaksid sääraseid ühiselt peetavad koolid meie maade lähendamisel ja meie rahvaste rahulisel koostööl.

Sellele leidub aga kaunis suur takistus — see on keel. Mis keel võtta õppekeeleks säärares ühiselt peetavates õppeasutistes? Keeleküsimus on üldse väga tähtis. Meie, kõige kolme maa vanad õpetajad, oskame veel ühist keelt, milles võime, kuigi vaevaliselt, omi mõtteid vahetada. Meie noorematel ametivendadel, kes on õppinud meie riikide iseseisvuse-aegsetes koolides, puudub see ühine keel. Meie koolidest on vene keel kõrvaldatud ja on toodud koolide õppekavadesse saksa, inglise ja prantsuse keel. Hästi ettevalmistatud keelteõpetajate puudusel on õpilaste oskused neis keeltes vägagi napid, nii et isegi õpetajate-instituudi lõpetajad ei oska vabalt omi mõtteid väljendada üheski teises keeles peale emakeele. See on suur samm tagasi. Kolme kohalikku keelt oskas enne sõda kogu meie intelligents, nüüd nooremast põlvest oskavad neid ainult sakslased ja juudid. Minu arvates me peaksime siin püüdma kätte saada vähemasti endise seisukorra: õpetada ja nõuda koolides keeli niipalju, et praeguse keskkooli lõpetajad oskaksid täielikult saksa ja vene keelt. Seda nõuab meie majanduslik, kultuuriline ja ühiskondlik elu, sest saksa ja vene keel on olnud kohalikkudeks keelteks tänapäevani ja jäävad nendeks ka edaspidi. Kui avatakse mõnes meie riikidest ühiselt ülalpeetavaid kooli kõigi rahvuste jaoks, siis võiks neis koolides mõnd ainet õpetada vene ja saksa keeles. Peetakse ju Läti ülikoolis praegugi loenguid neis keeltes, kuid, kahjuks, mitmed üliõpilased ei saa võtta osa neist loenguid, kuna nad ei oska kumbagi keelt niipalju. Ühiselt ülalpeetavates koolides kõigis kolmes riigis võiks õppekeeleks olla nii saksa kui vene keel.

Meie vabariigid asuvad kahe suurriigi — Venemaa ja Saksamaa vahel. Meie majanduslik heakäekäik, ka poliitiline rippumatus, olenevad sellest, mil määral meie oskame olla sillaks nende

kahe riigi ja üldse lääne ning ida vahel. Majanduspolitika määrab ka kultuurpolitika. Saksamaa püüab juba ammusest ajast muuta Venemaa oma asumaaks majandusliku tagamõttega. Sama eesmärgiga on ta ehitanud meiegi maadesse oma kultuurikindlused. Die Ostseeprovinzen nimetati mõnikord Vene, mõnikord Saksa provintsideks. Meie praegusedki sakslased peavad endid saksa kultuuri eelväeks, mille ülesandeks Venemaa kultuuriline ja majanduslik vallutamine rahulikul teel. Teisest küljest sõjakas kommunism astub agressiivselt Saksamaa ja üldse kogu Lääne-Euroopa vastu välja, püüdes levitada kogu maailmas enamlust ka rahulikul teel oma kultuuri propageerimisega. Missugune peab olema meie seisukoht selles kultuurivõitluses?

Meile on kallis poliitiline rippumatus, kuid veel kallim on kultuuriline iseseisvus. Sõjariistade abil vabastasime oma kodumaad sakslastest ja venelastest; visa tööga hoiame endil alal majandusliku rippumatuse, vaimujõuga oleme pidanud vastu igasugustele venestamis- ja saksastamispuüetele. Sama vaimujõuga suudame edaspidigi raputada endilt igasuguse kahjuliku mõjutamiskatse, tulgu see läänest või idast. Meil ei maksa unistada teiste maade kultuurilisest allaheitmisest, ei ole meil ka vajadust õhutada mõne rahva agressiivseid kavatsusi teise vastu, kuigi ainult kultuurilisel alal. See ei tähenda muidugi, et peame hülgama igasugust kultuurilist mõjutamist väljaspoolt. Oleme palju õppinud mitte ainult Lääne-Euroopa rahvastelt, vaid ka venelastelt. Palju ja väga palju peame veel õppima meie suurtelt naaberahvastelt. Teaduse alal tehakse edusamme ka Nõukogude Venemaal, eriti pedagoogika-vallas, endiselt keeb kunstielu Moskvas. Meie kultuuri omapärasusi säilitades, peame jälgima teiselt, mis sünnib uut nii läänes kui idas. Ja mitte ainult jälgima, vaid ka omaks võtma peame kõik, mis meile kõlbab. Nii oleme meie ühendavaks lülis ida ja lääne kultuuri vahel. Kui omapärase kultuuriga rahvad, kes saanud osa lääne ja ida kultuurist, astume täieõiguslike liikmetena tsiviliseeritud

rahvaste perre ja täidame seega omi kohustusi kogu inimkonna vastu.

Sellisena kujutlen endale ühtluskooli ideed tema täielikus kujus.

Praegune kool peab oma tegevuses muutuma sootu teiseks, kui oli too kool, milles meie kunagi õppisime. Siis voolas elu rahulikku, tasast sammu; ümburuskond ja käesolev moment ei pakunud midagi huvitavat. Räägiti siis ka koolides ainult ammu-läinud aegadest ja kaugete maade imedest. Nii riigis kui koolis valitses täielik autokratism. Lapsed olid muidugi kõige sellega rahul ja pühendasid endid täielikult koolile ja tööle koolis. Kuidas on see nüüd kõik muutunud! Elu tormab metsikus tempos, haarates nii vanu kui noori. On nähtav kõigile, et kool on jäänud kaugele maha elust. Kõikjalt kuulduv nõudmisi: kooli avagu oma ukse ja aknad elule kogu tema mitmekesisuses. Piiratud aeg ei luba mul pikemalt peatuda sellel küsimusel. Piirdun seepärast ainult mõne printsiibi kindlaksmääramisega, mis, minu arvates, peaksid olema meie kasvatus-õpetustöö aluseks.

Kodutundmise printsiip on ammugi tunnustamist leidnud kõikide pedagoogide poolt, kuid sellest peetakse vähe kinni. Maakohas, kus inimene on sündinud, ta saadab tihti mööda ka kogu oma elu. Põhjalik tutvus oma kodumaaga, selle loodusega, rahvaga, tööstuse ja majandusliikude saavutiste ning võimalustega, kultuuriliste väärtustega, nende sidemetega, mis ühendavad teda teiste maadega, on tarvilik igale enam kui mistahes muud teadused. Lugesmatud niidid ühendavad kodumaad mitte ainult naaber- vaid ka kaugemate maadega. Millel pole midagi ühist meie kodumaa, rahva ja eluga, sellele ei tohi anda kohta meie koolide õppekavades.

Demokraatlikkuse printsiip. Meie riigid on demokraatlikud vabariigid. Meid endid kasvatati absolutismis' absolutismi jaoks. Kuid meie vihkame tsarismi ja vihases võitluses, elu kaalule pannes, vabanesimo temast. Meie lapsed aga kasvavad n. ö. demokraatlikkuse tähe all, ja meie ülesanne on kasvatada neist vabu kodanikke, tõsiseid de-

mokraate. See pole kerge. Kõike seda, millest meie nii vaimustusse sattusime, mille poole püüdsime, pole neile enam tarvis, see pole neile vahest mõistetavgi. Meie vägiteod ei tundu neile enam mingi vägitegudena. Võitlust vabaduse eest meie pidasime ülimalt kangelasliikkuseks; meie lapsed, kasvades vabaduses, ei hinda vabadust enam nii kõrgelt, nagu meie seda tegime. Meie peame õpetama oma lapsi vabadust hindama, lugu pidama demokraatiast ja püüdma demokraatia kaudu ühiskondliku korra täiustamist, mis kindlustab hea-kaekäigu kõigile ja igale üksikule. Mõistagi, et kasvatuslikud võtted ja abinõud on nüüd sootuks teised. Meile kinnitati omal ajal päevast-päeva: „Püüa mitte mõelda“; vaba kodanik demokraatlikus riigis peab mõtlema, peab kõnelema oma mõtetest. Meilt nõuti pimesi allumist kõigis; demokraatliku riigi vaba kodanik peab kasvama vabaduses: ta peab teadma ise, mis teha, kuidas talitada, ta peab ise valitsema end ja kandma täielikku vastutust oma tegude eest. Meie olime omal ajal koolis määratud täielikule passiivsusele: kõik tõed anti meile valmina ja neid pidi uskuma. Vaba kodanik püüab saada kõigest jagu iseseisvalt, omaenda algatusel, avastada iseseisvalt tõdesid ja ei võta midagi ainult usu kaudu. Ta õpib varakult iseseisvalt töötama kas üksikult või teistega ühes. Töö jaotus ja organiseerimine on laste endi teha. Lapsed võtavad aktiivselt osa oma koolielu korraldusest, igaühel on oma ülesanded ja kohused täita ja igaüks ühtlasi vastutab ka kõige eest, mis koolis sünnib. Sõpra mitte välja anda, ise „pigist“ kõigesuguste valede ja mõeldistega puhtalt välja tulla, õpetajat petta, — need olid meie ajal vägiteod; vabariigi kasvav kodanik on ikka ja alati õiglane, ta on kaastundlik ligimese hädadele, aitab abivajajat hädas, tal jätkub kannatlikkust, mis oli võõras absolutismi orjadele. Õiglus kõiges, kannatlikkus, aktiivsus ja õpilaste omavalitsus — need on demokraatliku kooli tunnused.

Kaasaegsuse printsiip. Praegusel ajal elu voolab nii kiiresti edasi, nagu ta vist küll kunagi veel pole voolanud kogu inimkonna ajaloo kestel. Iga päev toob uusi leiutisi teaduse ja tehnika alal.

Aeg lüheneb, kaugusi ei tunnustata enam, õhk on võidetud. Meie kuuleme oma tuttava häält üle maade ja ookeanide, varssi näemegi teda kaugusest. Pole enam paljalt unistuseks energia edasiandmine juhedeta. On jõutud ette Jules Verne'i omal ajal kõige pöörasemaist mõttekujutisist. See toob kaasa muutusi majanduslikus, ühes sellega ka ühiskondlikus ja kultuurilises elus. Vabrikud ja tööstused laienevad, ehitatakse uusi juurde, kuid tööliste arv jääb endiseks; töötatööliste arv tööstuslikkudes maades tõuseb miljonitesse. Tööstus ja masinad tungivad ka põllumajandusse; töö muutub ka siin intensiivsemaks, tööliste arv aga püsib endine. Linnas on harva näha hobust, voorimehed kaovad. Kodumajapidamises „elekter teeb“ kõik, teenijaid pole enam tarvis. Kõike juhivad ja määrab tehnik, — vajutus nupule ja maja on valguseta, tömme käepidemest ja masinad seisavad. Üksikud inimesed ja majapidamised kaotavad oma iseseisvuse. Ka ettevõtteid ei jää iseseisvaks. Sündikaadid haaravad ühe tööstusharu teise järele. Trustid ei laiene mitte ainult horisontaalsihis, tõmmates enda alla ikka enam ja enam ühesuguseid ettevõtteid, vaid ka vertikaalsihis, valmistades ise kõike, mis vaja oma tööstuses. Tekivad otsekui isesugused riigid, mis ei tunnusta poliitiliste riikide piire. Säärased majandusriigis on makavad omad seadused ja on ka omad koolid, alates lasteaiast kuni kõrgemate õppeasutisteni. Kogu seda riiki valitseb väike grupp või koguni üksik kapitalist, ja kõik eilsed ettevõtete omanikud on täna tema õigusteta alamad. Poliitilised riigid kaotavad ikka enam ja enam oma iseseisvuse ja rippumatu. Kuna nad peavad alluma Rahvasteliidu korraldustele, mitmesugustele rahvusvahelistele lepingutele ja otsima kokkulepet igasuguste raua-, vase- ja söekuningatega. Üle üksiku riigi piiride ulatavad üksteisele käe mitte ainult kapitalistid, vaid ka töölised, tehnikud, kunstnikud, pedagoogid; ka noorsugu, ühinedes mitmesugustesse internatsionaalidesse. Kaotab seega osa oma iseseisvusest. Ka intelligentne elu internatsionaliseerub mitte ainult teaduslike ühingute ja liitadena. Rahvus-

vahelised informatsioonibürood annavad meile iga minut teateid kogu maailmast. Kodanik, vabanedes vähehaaval füüsilisest tööst, vabaneb ka vaimlikust tööst. Ajaleht toob talle mitu korda päevas juba valmis mõtteid. Ajalehe kaastöölised ei kirjuta enam oma äranägemise järgi, — nad kirjutavad ainult sellest ja ainult nii, nagu soovivad lehe väljaandjad. Kuhu viib meid lõppeks säärane elu mehhaniseerumine ning internatsionaliseerumine ja tööstuse võidukäik, see pole meie otsustada. Meile teeb raskusi orienteerumise kaasaegseis elunähtusis. Tähtis on aga meile see, kuid mõjub see meie koolile.

Kool jääb hoopis kõrvale kõigest muudatusist üksiku rahva ja kogu inimkonna elus. Koolis ei kõnelda sõnagi kõigest neist imedest, mis sünnivad majades, tänaval, õhus, mis seltskonna nii ärevil hoiavad. Seal õpetatakse vanu iganenud asju, mis on võõrad ja kauged laste psüühikale. Pole siis panna imeks, kui praegune noorsugu nii vähe peab lugu oma koolist, või koguni vihkab kooli, püüdes igal võimalusel õpetaja mõju alt pääseda. Noorus januneb elu järele, tänapäeva elu järele kõigis tema avaldusis; teda on tüüdanud see surnud aine, mis praegugi on ikka veel raudvaraks iga kooli õppekavas. Kuna kool ei rahulda tema teadusehimu, siis otsib ta mujalt vastust teda huvitavatele küsimustele — ajalehtedest, õpilase-organisatsioonidest väljaspool kooli, autojuhtidelt tänaval, tehnikutelt jne. Praegusaegsel noorsool tuleb kanda kahekordne koorem: valmistudes tundidele, teha vastikut koolitööd ja jälgida ning omandada suurima huviga kõike seda, mida pakub tänapäeva elu. Pole harvad juhud, et õpilane on mitmeski elunähtuses teadvam kui tema õpetaja. Õpilane selektab õpetajale mitmet süsteemi autodest; õpetaja kutsub õpilase parandama oma rikkiläinud radio-aparaati. Pole siis imestada, et meie noorsugu, kahekordset koormat kandes, väsis, koolis halvasti edasi jõuab või püüab oma kasvatajate mõjupiirkonnast pääseda.

Et muuta kool jälle kogu lapse elu keskpunktiks, seks on tarvis lähendada kool elule, avada pärani kooliüksed tänapäeva elu jaoks. Seks tuleb muuta

kogu koolitöö. Vana koolitöö sisu asendada uuega, iga päev muutuvaga. Peab võtma tarvitusele hoopis uued õpetuslikud võtted. Õpetaja õppigu ühes õpilastega tundma elunähtusi kõigis nende avaldusis. Käidagu koos mitte ainult muuseumides ja näitustel, vaid ka töötubades, masinate ja põllumajandustarvete ladudes, tutvutagu tehnika saavutiste ja liikumisvahenditega. Koolis endas on töötoad uuemate masinate ja tööriistadega tutvumiseks. Loetakse jutustusi tänapäeva elust. Arvutatakse ülesandeid mitte mingisuguste rongide katastroofidest, vaid oma maa statistilistest andmetest kokkuseatuid, seejuures puudutakse kokku majandusliku ja ühiskondliku elu paljude aladega. Ükski küsimus, mis seltskonda ärevil hoiab ja on õpilaste kodudes kõneaineks, ei jää koolis selgitamata. Tähtsamad sündmused politikaelus, turg oma toiduainete hindadega ja ema muredega toiduainete ostmisel, isa tööala tingimused ja olukord, tööstus oma tagajärgedega, töölisstreik, igasugused kultuurielu avaldused, raamat, millest igaüks niipalju kõneleb, huvitav teatrinäitleja, kuulsa kunstniku kontsert, laulupidu—ühesõnaga kõik, millest ajalehed kirjutavad ja millest kodudes kõneldakse, saagu meie kõneteemaks kõnelustel lastega koolis. Mõõdamannes juhitakse tähelepanu sellele, kuidas ajalehed valitavad, kas sündmustest vaikides või tõelusi moonutades. Ajalehed annavad palju materjali maadeteaduse, ajaloo ja loodusloo õpetamisel. Ühes kindral Nobile'ga valmistume põhjanaba-sõidule, lendame temaga pärast ühes, kannatame kõiki viletsusi ja hädasid ja siis ühes Amundseni ja Nanseniga teeme ettevalmistusi abiandmiseks Nobile'le. Sõidame mõne tähtsa mehega reisijate laeval Ameerikasse, või Austraaliasse ja omandame palju väärtuslikke teadmisi aurikutest, ookeanidest, kaugelest võorastest maadest ja nende elust. Autol kihutame läbi Sahaara, otseühenduse raudteel — Hiinasse ja Jaapani. Igalpool huvitab meid enam inimene oma töös ja kultuurilisis toiminguis kui haruldased võoramaa loomad ja taimed. Oma riikide esindajatega viibime koos Rahvasteliidu istungitel Genfis, võtame osa mitmesugustest kongressidest

ning konverentsidest ja tutvume riikide poliitiliste vahekorradega ja rahvusvahelise kultuuritööga.

Noorsugu huvitavad kangelased, kuid endiste sõdade vägimehed ei tõmba teda enam nii omapoole. Ka sõda on nüüd sootu teistsugune. Pole tarvis seks mingit kangelaslikkust, isegi mehisust, et visata aeroplanilt alla mürkgaasi pomm, mis tapab all kõik elava ja liikuva. Noorsugu otsib endale kaasageid kangelasi ja kui ta neid mujalt ei leia, siis on talle vägimeesteks julged mõrtsukad ja röövliid, igasugused spordivõistluste ja raskekaalu rekordimehed. Tutvustame oma noorsugu meieaja mõtte-, töö- ja kohusetundekangelastega, kes pühendanud endid ligimese armastusele, siis näeme, kuid noorsugu vaimustub nende vägitegudest. Igapäevane meid ümbritsev elu annab selliseid kangelasi küllalt.

Nii siis, elu ise, meie igapäevane elu kõigis oma mitmekesisuses ja avaldusis peab astuma meie kooli vananenud õppekavade asemele, kui tahame, et kool saaks jälle noorsoole tema elu keskpunktiks. Ei tähenda see muidugi, et peame praeguses elus kiitma kõik heaks ja eeskujuliseks. Ei tarvitse karta, küll lapsed juba ise leiavad paljugi põlastamisväärset ja hukkamõistetavat nüüdisaja elu avaldusis, kas või näiteks seegi, kui puuvilla hinna kõrgel hoidmiseks põletatakse maha ükskolmandik puuvillasaagist; või jälle, kui piirituse tööstuse omanikule antakse kuldauraha rahvatervishoiu näitusel. Õpetaja ülesanne on õpetada lapsi aru saama elunähtusist ja neid õieti hindama.

Ei tarvitse oodata uut Pestalozzit nende ideede teostamiseks. Kõige harilikum õpetaja, alates tööd uuel alusel, kas või kõige tagasihoidlikumal määral, näeb varssi, kuidas kasvab kõrge haridusliku väärtusega huvitavate teemade arv, mis sunnib tõrjuma eemale kogu endise „prahi“; kaob ka ühtlasi, laste huvi tõustes, nende väsimus ja tüdimus. Õpilased on armastusega koolitöö juures, on väsimatud eluavalduste igakülgses tundmaõppimises; ja kasvavad neist elurõõmsad, aktiivsed ja arukad võitlejad nii enda kui kogu rahva ja lõppeks kogu inimkonna parima tuleviku eest.

Need oleksid, minu arvates, ideaalid, mille poole peaksime püüdma oma koolipoliitikas. Nende ideede elluviimine oleneb suurel määral meist—õpetajaist, meie tööst koolis ja sellest mõjust, mis on meil meie vabariikide üldisele kultuurpolitikale. Et seada oma õpetuskasvatustlik tegevus kooskõlla kodutundmise, demokraatlikkude ja kaasaegsuse printsiibiga, seks peab õpetaja ümber sündima, — ta peab saama eilast orjast tänaseks ja ka homseks vabaks kodanikuks, kellel hariduse teel omandatud lai silmaring, igati kindlustatud aineolukord ja kes on seetõttu vaba omas pedagoogilises tegevuses igasugusest halvast kõrvalmõjust ja pühendab takistamatult kogu oma jõu koolitööle. Ta peab vaatlema avasilmi elu ja mõistma sellest näha, mis suunas areneb tema oma rahva ja kogu inimkonna elu. Et kasvatada noorsugu mitte ainult praeguse momendi, vaid ka homse päeva jaoks, seks on tingimata tarvilik, et õpetajal oleks mõju lastevanemaile ja seltskonnale. Kui see käib ülejõu üksikule õpetajale, siis kogu õpetajaskond kui korporatsioon peab selle taotlema. Seepärast kõik õpetajad peavad liituma üheks suureks organisatsiooniks. Praegune demokraatlik ühtluskool nõuab kõikide õpetajate,

alates lasteaia kasvatajannast kuni kõrgema õppeasutise professorini, liitumist ja ühinemist, vaatamata rahvusele. Seda meil praegu veel ei ole. Sellest tulebki see kokkukõla puudus kasvatusõpetustöös mitmesugustel kooliastmetel ja õpetajate jõuetus oma kutsehuvide kaitsmisel ning mõju puudus üldisele riigi kultuurpolitikale.

Meie kolme maa lähendamisele aitaks väga palju kaasa kõigi kolme maa õpetajate liitude ühiseks liitude liiduks koondamine. Ka õpetajaskonna ning kooli huvide kaitsmisel oleks see suur samm edasi. Tagajärjed oleksid palju hiilgavamad, kui meie õpetajate liitude esindajad võiksid esineda kõigi meie maa pedagoogide nimel.

Seepärast olgu meie ülesandeks — koondada iga üksiku maa kõiki pedagooge ühteainsasse kutseorganisatsiooni; need kolm organisatsiooni, olles lähedases ja tihedas koostöös üksteisega, astuvad liikmeks kogu kultuuriilma rahvusvahelisse õpetajate liitu. Selline ühinemine annab meile võimaluse oma käes hoida mitte üksi kooli, vaid ka oma maa kultuurpolitikat, et juhtida oma rahvast nende tulukeste suunas, mis juhatavad inimkonda parema, helgema ja ülevama elu poole.

Kohaliku koolivalitsuse areng ja tuleviku väljavaated.*)

A. Tohv.

„Hallpead austa, kulupead kumarda“, õpetab vanarahvas. Eesti oma seaduste suhtes kuulub vanuse au „Eestimaa koolivalitsuse ajutisele korraldusele“, mis kannab daatumit 11. august 1917. a., olles seega tollal äsjakokkuastunud esimese Eesti rahvaesinduse — Eestimaa Maanõukogu — üheks esimeseks seadusandlikuks aktiks.

Kuid oma esimese sünniõiguse eest ei saaks see seadus vist läätseleentki,

sest vaevalt leidub meil teist seadust, mille vastu oleks patustatud nii palju, mida oleks saladud ära nii sageli ja mida oleks tõlgitsetud nii erinevalt, kui seda on tehtud „Eestimaa koolivalitsuse ajutise korraldusega.“

Kuid ka mööda temast ei saa ja kõnelema endast sunnib ta tihtigi, osutades just nagu kurjaks südametunnituseks, mis ei anna rahu, kujunedes Gordiuse sõlmeks, mida läbi raiuda ei suutnud ka I omavalitsustegelaste kongress, kus see küsimus oli harutusel.

Lõpptulemusena on see seadus meie koolitegelaste poolt mõistetud surma ja

*) Kokkuvõtte maa- ja linnakoolivalitsuse juhatajate nõupidamisel 7. ja 8. mail s. a. haridusministeeriumis ettekantud referaadist.

surmaotsuse motiividest kuuleme, et ta olevat juriidiliselt puudulik, otstarbekohatu ja iganenud.

Olles juhitud põhimõttest, et seaduse juurest ei tule otsida esmajärjekorras mitte *puudusi*, vaid *põhimõtteid*, mida seadus sisaldab ja *eesmärke*, mida ta lahendada tahab, nagu seda rõhutati viimasel õigusteadlaste päeval, ja töötades meie riigi loomise momendist peale koolivalitsuse alal, sellega puutudes kokku koolivalitsuse korralduse *tegelikude* küsimustega, ei söanda mina astuda selle seaduse peale kiviheitjate kilda. Ma ei saa seda teha sellepärast, et sel seadusel, vaatamata puudustele, on ka suuri voorusi.

Esiteks, oleme loonud selle seaduse najal uue Eesti kooli ja mitte sugugi halva kooli. Teiseks, au tema koostajalle, on temas viidud läbi suure järjekindlusega teatav süsteem, teatavad kindlad põhimõtted, mis väärivad allakriipsutamist kui nurgakiviid uue koolivalitsuse korraldusseaduse vundamenti, nimelt: *1. kollegiaalsuse põhimõtte kooliküsimuste otsustamisel* ja *2. kõigi hariduse alal tegutsevate jõudude koondamine süstemaatiliseks tööks haridusalal*. Selle poolest võib see seadus pakkuda eeskujule meie hilisemale seadusandlusele, mis juristide kaevates kannatab süsteemilageduse all.

Mina julgen avaldada arvamist, et selle seaduse kõlblaslik degradeerimine ei ole tingitud nii palju tema puudustest, kui mitmesuguste ebasoodsate olukordade kokkusattuvusest ja *mitteheahtlikest seaduse teostajaist*.

Kõigepealt mõjus kaasa *erakorraline olukord, mil ilmus see seadus ja mis jättis ta ilma seadustele tavaliselt kaasaantavast seadusandliku instantsi aupaistest*. Tööle asudes 1918. a. sügisel, oli haridusministeerium sunnitud korraldama seaduse teksti leidmiseks üleriigilise otsimise, mille tulemusena ta ilmus 1918. a. suurekaustalise „Riigi Teataja“ veergudel, sisaldades trüki vigu. Sest nagu tõendati I omavalitsustegelaste kongressil, ei olevat 1918. a. „Riigi Teataja“ nr. 6-das ilmunud seaduse tekst ühes väga suure tähtsusega küsimuses, nagu seda on maakoolivalitsuse sisemise korralduse määrang, koos-

kõlas Maapäeva poolt vastuvõetud seaduse algtekstiga.

Mõjuta ei jäänud ka asjaolu, et Maapäeva poolt selle seaduse kohta antud muudatused ja täiendused millegipärast *ei ole ilmunud* „Riigi Teatajas“ ja mida nähtavasti üldiselt ei teatagi. „Eestimaa kooliv. aj. korralduse“ surmapatuks peetakse peamiselt haridusparlamentide, hariduskogude ja haridusnõukogude, koosseise. I omavalitsustegelaste kongressil nimetas tolle aegne Harjumaa kooliv. juhataja h-ra Reintamm seda kohta seaduses nõia-ringiks. See oli 1923. aastal, kuid juba 1917. a. oli *Maapäev ses küsimuses täiesti teadlik ja andis seaduse kohta muutmise seaduse*. Nimelt anti maa- volikogudele õigus haridusparlamentidesse esindajaid lihtsalt kutsuda ja sellega neid siiski moodustada. Niisama määrati maakonna hariduskogusse 5-e vallakoolivalitsuse esindaja asemele liikmeiks kõik vallakoolivalitsuse esindajad. Mõte oli see, et tõmmata kaasa kooliküsimuste otsustamisele võimalikult laialdasi haridustegelaste ringkondi ja kindlustada kollegiaalsust. Kuid meil selle asemel luuakse endale nõia-ring kirjatähtedest ja nähtavasti ei võeta vaevaks seadusega üldse lähemalt tutvuda.

Kuigi see vahest pealiskaudsel vaatlemisel tundub kurioosumina, julgen ma väita, et *teatava määrani kaasa mõjus ka vallakirjutaja ja vallakooli õpetaja vahekord*. Õpetajaile, kes vene ajal vallakoolides teeninud, on see vahekord tuttav. Neile, kes vahest asjaga kursis ei ole, olgu tähendatud niipalju, et vene ajal vallakooli õpetaja harilikult oma kurjemat „ülemust“ nägi vallakirjutajas. Sellepärast oli väga loomulik, kui Eestis vabamate tuulte puhudes õpetajate üheks esimeseks nõudeks oli ja praegugi on (on ju veneaegsed mälestused alles sammeldumata ja mitmel pool omaaegsed tegelased vanul kohil): *võimalikult vähem tegemist vallavalitsusega*. Ei saa jätta tähendamata, et meil praegugi leidub vallavalitsusi, kes selliseks sooviks annavad küllaldastki põhjust, nagu üldse suurimad omavalitsuse hauakaevajad leiduvad omavalitsuste endi ridades. Eeltähendatud vahekorra „nahka“ läks, rahva-

päraselt väljendudes, eeskätt meie koolivalitsuse korralduse algaste — vallakoolivalitsus, kuna talle kuidagi ei saadud jalgu alla. Kui saadi küll hakka-ma kõige muuga, siis jäi tingimata õhku rippuma koolivalitsuse kantselei — sellele ei leitud „asjuri“, nagu tol ajal nimetati. Vallasekretärid keeldusid. Osad oleks ju muutunud — endised valla „teenijad“ — vallakoolide õpetajad — vallakoolivalitsuse liikmeina omandasid määrava seisukoha, omaaegne tegelik „peremees“, — vallakirjutaja—aga asetus vaid ametniku, „asjuri“ seisukohale. Sellepärast ei suutnud isegi sise- ja haridusministrite kokkulepe lahendada keerdsõlme koolivalitsuse asjaajamise alal, kuigi selle kokkuleppega koolivalitsuse asjaajaja kohused pandi vallasekretäri peale sel korral, kui vallavolikogu ei olnud valinud erilist koolivalitsuse asjaajajat. Valla valitsus ei sallinud oma kõrval teist „valitsust“ ja vallavalitsuse korraldamisseadusega, nagu muu seas, paarirealise märkusega teatava paragrahvi juures, kaotas Riigikogu selle „õnnetu valitsuse“. Kuid kahjatseda seda vaevalt maksab, sest kuigi praegu õpetajail ja vallaharidustegelasil puudub igasugune võimalus rääkida kaasa valla kooli- ja hariduselu korraldamisel, oli neil see võimalus vallakoolivalitsuse kestusel tegelikult vaevalt nimetamisväärne. *Igatahes ei ole nähtavasti maaomavalitsuse esimene aste oma struktuurilt üldse kooli- ja hariduskorraldusvõimeline, mida vägagi silmas pidada tuleks praegu päevakorral oleva vallavalitsuse kultuse edendajail kooli eluse ja õpetajaisse puutuvate seaduste andmisel ja korralduste koostamisel. Mispärast, seda näeme eelpool.*

Seltsib ülaltoodud asjaoludele veel seaduste, eriti meie oma seaduste vastu lugupidamise puudumine üldse, mille on tekitanud ja mõjutanud juhuslik ja süsteemitu seadus- ning määrusandlus, saab igatahes mõistetavaks „Eestimaa kooliv. aj. korralduse“ saatus. Sellise olukorra juures ei ole ime, kui meil maa- ja linnakoolivalitsuste korralduste alal valitseb väga suur erinevus: enamasti iga koolivalitsus on korraldatud ise moodi ja tegutseb omapäraselt. Võib öelda, et meil on nii palju isesuguselt

korraldatud koolivalitsuse tüüpe, kui on koolivalitsusi üldse.

Mõistagi, et selle tõttu uue koolivalitsuse korraldusseaduse andmine on möödapääsmatu. Isiku autoriteedi võib seada jalule, seaduse oma aga ei kunagi. „Eestimaa kooliv. aj. korraldusega ja tema, sageli oletatavate, puuduste arvel luuakse uusi koolivalitsuse vorme ja rajatakse traditsioone, mille juures kooli huvid nii sageli kipuvad jääma teisele plaanile. On ülim aeg luua siin teatav ühtlus, teatav kord ja panna seisma vallakoolivalitsuse kaotamisega algatatud koolivalitsuslike organite lõhkumine, kuigi praegune moment ei luba luua suuri illusioone selle suureulatusliku küsimuse lahendamiseks.

II.

Teatavasti on meie koolivalitsuse korraldus „Eestimaa koolivalitsuse ajutise korralduse“ järgi kolmeastmeline: keskkohat maakoolivalitsuse ehk haridusministeeriumi näol, maakonna koolivalitsused maakonnas ja vallakoolivalitsused valdades (linnades on kohalik koolivalitsus üheastmeline). Vallakoolivalitsuse kaotamisega muutus ka maa koolivalitsuse korraldus üheastmeliseks, missugune ta küll tegelikult on alati olnud.

Uue koolivalitsuse korraldusseaduse loomise kavatsuse juures tuleb leida vastus küsimusele — kas on kohalik koolivalitsuse üldse vajaline? Sest ajakirjanduses („Päevaleht“) on rõhutatud korduvalt, et ta tegevat vaid paralleelset tööd ja osutuvat asjatuks segajaks ministeeriumi ja õpetajate vahel.

Mina arvan, et on ülearune peatuda pikemalt selliste väidete ümberlõkkamisel, sest inimesel, kel vähegi ülevaadet kohalikkude koolivalitsuste praegustest ülesannetest, saab vaevalt tõusta selline küsimus. On kohalik koolivalitsus tõesti üleliigne instants, tuleb järelikult kogu meie koolikorraldus oma peenustest koondada haridusministeeriumi. See oleks: 1) Vastolus meie põhiseadusega, mis rajatud laialdase *detsentralisatsiooni* põhimõttele, nagu see demokraatlikus riigis teisiti olla ei saagi. 2) See oleks tegelikus elus raskelt teostatav ja sünni-

taks riigile ja kodanikkudele erakorralisi kulusid asjaajamisel, kuna siis maakonnalinna asemel tegemist teha tuleb Tallinnaga. 3) See koormaks ministeeriumi väikeste, igapäevaste muredega ja mõjutaks sellega ministeeriumi autoriteeti alandavalt: juhtiv, autoriteetne keskasutis muutuks igapäevaseid jooksvaid küsimusi lahendavaks bürooks (kogub ju selliseid väikesi jooksvaid asju üle riigi iga päev võrratult rohkesti). See moodus langeb igatahes ära. Ja kusagil vanemais riiges me seda ka ei näe praktiseeritavat.

Jääb järele teine võimalus — *koolikorraldus kohtadel panna vallavalitsuste peale*. Kuid minu arvates on see moodus *veel vähem vastuvõetav*. Ja seda järgmistel kaalutlustel: 1) Haridus- ja kooliküsimusi ei saa siduda valla administratiivpiiridega, ei saa sulgeda neid ühe väikese omavalitsusüksuse piirkonda. Juba praegu kaevatakse, et korraliku koolivõrgu väljaarendamist takistavad eeskätt vallapiirid ja vallavalitsuste omavaheline leppimatus, nii et isegi maavalitsustele ja ministeeriumile sünnitab teinekord suuri pingutusi tekkinud keerdsõlmede lahendamine. On tulnud ette võõra valla laste koolist väljaajamist, kohtuprotsessidest rääkimata. Edasi raamatukogud, välis- ja haridustöö, koolide järelevalve ja instrueerimine, kesk- ja kutsekoolid — seda kõike ei saa ometi siduda vallapiiridega. Ja kui nüüd igasse maakonda ühe administratiivüksuse asemele tuleb 40—50 iseseisvat üksust — võib siis alles kujutella olukorda! Jutt suuremate valdade loomisest tundub minule naiivne. See oleks igatahes perturbatsioon mitte vähema ulatusega, kui oli maaseadus või isegi meie riigi loomine. Praegu ei suudeta kuidagi likvideerida ilmselt elujõuetuid valdu ja reguleerida ebaloomulikke vallapiire, mis siis rääkida suuremast reformist. Vallapiirid ja vallad ise on kujunenud ajalooliselt, teatavate üksuste elanikke ühendab teatav hingeeluline side ning harjumused, mis on rasked välja juurida. 2) *Haridusküsimused nõuavad avara vaatega tegelasi*. Tegevuse avarus kasvatab ka avarat mõtlemisviisi, milleks vallas puuduvad eeldused. 3) Valla õpetaja ja vallasekretäri vahekorras oli juttu

eelpool. 4) Vallakoolivalitsuse kaotas Riigikogu alles hiljuti ja pani valla hariduskorralduse vallavalitsuse peale. Oma struktuuri tõttu võib viimane täita vaid *jooksvaid ülesandeid* kooli ja hariduse alal ja sedagi mitte igakord, ning alaline kontroll ja juhatus on siin vajaline, nagu näitab tegelik elu. Igatahes õpetajail on vist küll kõige vähem usku vallaomavalitsusse kui koolivalitsuse kohalikkusse instantsisse.

Jõuame otsusele, et maakoolivalitsused (linnas muidugi vastavalt linnakoolivalitsused) on siiski paratamatult vajalised. Nende õlgadel on tegelikult seisnud kogu meie kohapealne kooli- ja hariduselu korraldus. Üksikud väärtused siin-seal maha arvatud, on nad sellega saanud toime hästi. *Uue koolivalitsuse korralduse loomisel ei saa meie mööda neist*.

Edasi kergib üles teine küsimus — *kas riiklik eriasutis või omavalitsusasutis?*

Vastuse sellele küsimusele annab põhiseadus kui „vankumatu juhe riikliku elu korraldamisel“. Viimane asub 1) laialdase detsentralisatsiooni seisukohal; 2) *näeb ette kohapealsete ja riiklikkude ülesannete täitjaiks kohtadel omavalitsused*, ja 3) asub omavalitsuse küsimuses riikliku teooria seisukohal. Põhiseaduse järgi kuuluvad omavalitsuse kompetentsi, peale kohapealsete huvide korraldamise ja kohapealse valitsemise, *ka kõik riiklikud ülesanded, mis nõuavad kohapealse valitsemise teostamist koha peal ja mis eriseadustega ei ole omavalitsuste käest ära võetud*. Sellepärast on arusaamatus hakata tõmbama teravat vahet riigi- ja omavalitsuse vahele: nii riiklikud kui omavalitsuse asutised on Eesti *riiklikud* asutised ja täidavad riiklikke ülesandeid. Elu- ja eesõigus on sellel, kes teeb seda odavamalt ja otstarbekohasemalt. Sellelt seisukohalt on, minu arvates, *ilmaaegne teoretiseerimine küsimuse juurdlemisel, mis on õieti algkooli õpetaja või koolinõunik: kas riigiteenija või omavalitsusteeni- ja, või nagu öeldakse rahvapärastelt „kahe peremehe...“*. Minu arvates on ta Eesti *riigi* teenija, seatud ametisse riiklikkude asutiste poolt seaduses ettenähtud korras, ja nii kuidas

see kõige otstarbekohasem. Sest lõpeks on see vaid *puhtotstarbekohasuse küsimus*, ja kui mitu instantsi tahavad rääkida sõna kaasa küsimuse kohta, tuleb luua teatavad kompromissid asutiste kompetentside vahel, nagu seda näeme koolinõunikude instituudi juures — omavalitsus valib ja ministereium kinnitab.

Käesoleval juhul on olemas koha peal 10-neaastaste kogemustega ja traditsioonidega asutised — maa- ja linnakoolivalitsused — kellel pealegi teened meie uue kooli loomisel, mispärast vajadus puudub luua nende asemele riiklikke eriasutisi. Sellel oleks pealegi negatiivsed tagajärjed: esiteks, need asutised jäävad teatavalt õhku rippuma, kuna koolivalitsused omavalit, osakondadena osutuvad väga soodsas sümbioosis seisukorras omavalitsusega; teiseks, nagu näitab meile minister J. Lattiku „Õpetuseandmise ülevälve seaduse“ läbikukkumine, muudaks see laialdased omavalitsuse ringkonnad vaenulikuks kooli vastu, kuna viimased kooliküsimuste nende käest äravõtmises näeksid omavalitsusevaenulist akti üldse ja teenimatut umbusalduseavaldust nende tegevuse vastu kooli alal eriti. Haridustegelaste ja koolimeeste ning omavalitsuste vaenuline seisukoht on jätnud üksi nii mõnigi kord ministereiumi ja murdnud kaela nii mõnelgi muidu „köva käega“ ministril.

Lõpuks pean vaidlema vastu väidetele, nagu ei oleks koolivalitsuse korraldus lahendatav *lahus* omavalitsuse korraldusest. Millal ja millisel kujul ilmub uus omavalitsuse seadus, see aeg on alles mägede taga ja selle kohta puuduvad udusedki aimused neilgi, kes igapäev teevad juttu uuest omavalitsuse seadusest. *Kool ei või oodata nii kaua.*

III.

Asudes uue koolivalitsuse korralduseaduse koostamisele, ei saa jätta täendamata, et meie viimaste aastate seadusandlus ei luba hellitada *optimistlikke* lootusi uue seaduse struktuuri ja sisu suhtes. Liiga juhuslik ja süsteemilage on olnud see tihtigi — ei ole saanud veel seadus jõusse as-

tudagi, kui juba ilmunud on muutmise ja täiendamise seadus... Sellised nähtused ei kasvata lugupidamist seaduste vastu ja, nii kurb kui see ka on, ei tule kasuks seadusandliku instantsi autoriteedile. Viimasel koolivalitsuse-juhatajate nõupidamisel laideti muuseas ära ministereiumi kavatsus, esineda Riigikogule uue algkoolide seaduse eelnõuga, mille juures üheks tähtsamaks motiiviks oli koolivalitsuse-juhatajate väide, et kellegil ei ole usku, et meie võiksime saada *parema* seaduse, olgugi et vana seaduse puudustes oldi teadlikud.

Edasi, peame pidama silmas, et õigus on kasvanud välja *kombest* ja seadusandlus on ikka alati liikunud suunas, mis fikseerib *tegelikult väljakujuenenud* olukordi. Maailma demokraatia eeskujul — Inglismaal — on esikohal just *kirjutamata seadused*, püsib aukohal kombeõigus. Vaevalt saame meiegi siin hakata näitama teed vanadele kultuuririikidele, ja meie riigi lühikene ajalugu näitab, et kus seadusandlus on patustanud selle korra vastu, seal on ka seadus jäänud „Riigi Teataja“ veergudele. *Sellepärast ei saa mina uskuda, et meil on võimalik kümne aasta kestes kujunenud koolivalitsuse organisatsioon ühe ropsuga rajada uutele alustele, vaid oleme sunnitud meiegi püüdma fikseerida tegelikult väljakujuenenud instantsi ja nende vahelkordi ning kompetentsi.* Ja kui veel tuletame meelde, et „Eestimaa kooliv. aj. korralduse“ degradeerimine ei ole tingitud esmajärjekorras selle seaduse puudustest, vaid teataval määral mõjutatud kõrvalise tähtsusega asjaoludest, ning et see seadus omab põhilauseina suuri voorusi, mis väärivad nende asetamise uue seaduse nurgakivideks, *võime seada üles juhtlause, et uue koolivalitsuse korraldusseaduse väljatöötamisel tuleb üldjoontes võtta akuseks „Eestimaa koolivalitsuse aj. korraldus“, seda vastavalt tegelikule olukorrale ja tegelikule ehule täiendades ja temast tegelikus elus ilmnenud puudusi kõrvaldades.*

Sellepärast ei saa mina seada üles mingisuguseid uusi juhiseid tulevikuks, kui ainult neid, mis proovitud tegelikudel kogemustel „Eestimaa kooliv. aj. kor.“ teostamisel kohtadel. Kuid selle-

pärast on ka tarvilik, et meie „Eestimaa kooliv. ajutist korraldust“ lähemalt tundma õpime — ma kriiputan siin alla, et meil teda üldiselt vähe tuntakse — eriti aga võtame lähemalt vaatlusele tema alusel kohtadel loodud kohalikud koolivalitsused, nende erinevad vormid, koosseisud ja eeldused tagajärjerikkaks tegutsemiseks.

Enne aga peatume lähemalt küsimusel, missugustel põhimõtetel koostada uus koolivalitsuse korraldus. Juba alul väitsin, et uue seaduse nurgakiviiks peaksid saama „Eestimaa kooliv. aj. korraldus“ läbiviitud põhimõtted, ja nimelt: 1) kollegiaalsuse põhimõtte ja 2) kõigi hariduse alal tegutsevate jõudude koondamine ühiseks tööks sellel alal.

Kuigi kollegiaalsuse vastu on viimasel ajal alustatud sõjakäiku, on see põhimõtte vististi kaitstav meie koolitegelaste suure enamuse poolt. Ka on ta meie rahvale hingeeluliselt omane. On ju kõik meie rahva valitsuslikud asutised ja ühiskondlikud koondised ajalooliselt olnud kollegiaalsed, ja autokraatia ning absolutism meie rahvale võõrad. Kollegiaalsuse põhimõttel on eriline väärtus just kooliküsimuste juures, kuna viimased nõuavad nende käsitusel suurt takti, objektiivsust, ettevaatlikkust ja järjekindlust, aga ka põhjalikkust ning avarat silmaringi ja laialdast ülevaadet oludest. Seda suudab garanteerida vaid kollegiaalsus. Võib öelda, et nii sageli kui omavalitsused on koolivalitsuse alal patustanud kollegiaalsuse põhimõtte vastu, nii sageli on nad ka saaginud oksa, millel nad püsivad. Kollegiaalsuse põhimõtet on labastanud ja kahjulikult mõjutanud n.n. „komisjonitamine“, kuid ei tohi segada komisjoni kolleegiumiga. Viimane on teataval alal tegevuses olevate oma ülesannete eest vastutavate ametnikkude koostöö, küsimuste ühiselt sõelamine ja otsustamine, komisjon aga sageli juhuslikest isikuist koosnev inimeste kogu, kelle koosseis ja vastutus üksikult võttes on üks suur x. Vöideldes komisjonide vastu, ei tohi last pesuveega välja visata — kollegiaalsust kaotada!

Ka teine põhimõtte, koolitegelaste koondamine ühiseks tööks hariduse alal, on väga eluline ja vajaline. Kui mitte muuks, siis vähemalt selleks, et tutvustada uusi kavatsusi, uusi ideesid laiematele haridustegelaste ringkondadele, et sellega kergendada nende elluviimist, kooskõlastada neid laiemate asjastu vitatud ringkondade soovidega ja arvamistega ning sellega anda neile ilme, nagu ei oleks nad mitte üksiku isiku tahteavaldused ja „käeliigutused“, vaid *seltskonna*, *rahva* ühine tahe ja soov. Olgu tähendatud jällegi, et viimasel ajal (eriti „kõvakäelise“ J. Lattiku ministriks olles) nii mõnigi „hea asi“ äpardus just sellepärast, et kas ei osatud, või ei tahetud kasutada seda vana äraproovitud teed — kardeti „komisjonide metsa“, kuid selle juures ek-siti ära metsa...

Et kõiki häid asju olema peab kolm, lisame siia juurde veel kolmanda põhimõtte, mis „Eestimaa kooliv. aj. korralduses“ ei ole kindlakujuliselt läbi viidud, nimelt de tsentralisatsioon-i põhimõtte, mille juba meie põhiseadus teeb kohustavaks.

See põhimõtte leidub teatava määranani ka „Eestimaa kooliv. aj. korralduses“, sest niihästi maa- ja linna- kui ka vallakoolivalitsustele on kindlustatud terve rida küsimusi iseseisvaks lahendamiseks ja otsustamiseks, mispärast on kahtlemata eksitus nimetada seda seadust tsentralisatsiooni produktiks, nagu seda tehtud viimasel ajal. Tõsi, see seadus võimaldab tsentralisatsiooni tekkimist ja nimelt selle tõttu, et alluvad instantsid on seatud ülemate järelevalve alla, ja sedagi peamiselt kaebuste puhul. Ei tohi segada ära kaht erinevat asja: järelevalvet ja tsentralisatsiooni, nagu seda tehakse pea iga päev meil. Kuid „Est. k. a. k.“ suhtes on järelevalve igatahes pehmendatud: ka teostab järelevalvet kolleegium aga mitte mõni „isevits“.

Mis aga „Eestim. k/v. a. korralduse“ järelevalve teeb raskeks ja tülikaks, on asjaolu, et 1919. a. ilmunud administratiivkohtukord asetas kohalikud koolivalitsused kahekordse järelevalve alla: kui koolivalitsused alluvad nad haridusministeeriumile, kui omavalitsuse osakonnad administratiivkohtule. Viima-

sel ajal on tulnud ette juhtumisi, et kodanik kaebab korraga mõlemale poole, kumbki pool hakkab küsimust sisuliselt otsustama, ja on juhtumisi, et ministeerium kinnitab koolivalitsuse otsuse, kohus aga tühistab selle (Pärnumaal Taali õpetaja A. O. asi). Koolivalitsus on siin otse võimatumas seisukorras, kuna ta materjale esitada saab ikkagi ühele poole, selle tõttu protsessi teisel pool harilikult kaotab. Ja ka asjasthuvitatud kodanik või õpetaja on siin raskesti seisukorras. Uues seaduses tuleb see ümber korraldada ja näha ette ikka ühekordne valve. Seda oleks ministeerium pidanud juba 1919. aastal, administratiivkohtu korra ilmunisel pidama silmas, ja embkumb, kas kohtu korra või koolivalitsuse korraldust vastavalt täiendama ja teineteisega kooskõlastama.

Mis puutub ülesannete jaotusse kohalikkude koolivalitsuste ja ministeeriumi vahel, siis tuleb siin jääda üldiselt „Eestimaa kooliv. aj. korralduse“ piiridesse. Kogu koolivalitsuse kompetents tuleks kindlapiiriliselt jaotada koolivalitsuste ja ministeeriumi vahel. Maal oleksid koolivalitsusliikudeks üksusteks maakoolivalitsused, kuna valla-valitsuste peale uue koolivalitsuse seadusega erilisi ülesandeid panna ei tule. Viimased täidavad vaid jooksvaid ülesandeid maakoolivalitsuse ülesandel, juhtnõõride järgi ja järelevalve all. (Ühes sellega loomulikult kergib üles algkooli õpetajate valimise õiguse küsimus maal, andes selle kas koolivalitsuse kätte, nagu see on linnades, või jälle koolihoolekogude kätte; igatahes oleks otstarbekohasem seda teha keskkoolide eeskujul — koolivalitsus valib hoolekogu kandidaate, millega kindlustatud oleks kohaliku rahvale sõna kaasa rääkida kooli suhtes. A. T.).

IV.

Eelpool oleme juba tõmmanud teatavad piirjooned uue koolivalitsuse korraldusseaduse jaoks. Raam on valmis, tarvis anda talle ka sisu.

Et koolivalitsus hädavajaline, selles veendusime, seades üles ühtlasi põhimõtted, millele rajada tema tegevus. Tekib küsimus, kas seada üles seadusega ka teatavad nõuded koolivalitsuse

koosseisu ja sisemise korralduse kohta, või jälle jätta see vastava omavalitsuse hooleks, kelle juures asub koolivalitsus? Kas omavalitsuse haridusosakond või omas tegevuses teatava piirini iseseisev koolivalitsus? Sellise küsimuse ette oli asetatud koolivalitsuse-juhatajate nõupidamine 7. ja 8. mail s. a. haridusministeeriumis. Et koosviibijad kuulusid maa- ja linnavalitsuste liikmeina omavalitsuste koosseisu, siis on arusaadav, et nende arvates juttu olla võis ainult maa- või linnavalitsusest, kes kooli asju vastava osakonna kaudu ajab. Koolivalitsusest ei tahtnud nad kuulda vähematki. See näitab, et see küsimus tulevikus tekitab vaielusi, mispärast ülearune ei ole ka sellel peatuda, et asjasthuvitatuil kergem oleks võtta selles küsimuses seisukohta.

Et leida vastust sellele küsimusele, tuleb teha väikene tagasivaade üksikute koolivalitsusüksuste arenemisele (sest, nagu öeldud, on neid meil väga erinevaid), et vaadelda, missugused motiivid mõjutasid ühe või teise vormi tekkimist.

Mitmekesised koolivalitsuse vormid võib jagada kolme suuremasse rühma:

1) Haridusosakond, milles koolivalitsuse tegelikult moodustab haridusosakonna juhataja.

2) Haridusnõukogu, kus määrav võim läinud haridusnõukogu kätte (peamiselt linnades).

3) Koolivalitsus, mis koosneb juhatajast, koolinõunikest ja sekretärist.

Esimese tüübi tekkimise mõjutas minu arvates asjaolu, et „Eestimaa kooliv. aj. korraldus“ võimaldas kesk-kohale tsentralisatsiooni ja koolivalitsused, võib olla, nägid järelevalves tsentralisatsiooni tonti.

Meie riiklik keskvoim arenes teatavasti omavalitsustest, eriti maavalitsused olid alul need, millele tugenes noor riiklik võim. Loomulik, et siis kui juba suutis end organiseerida hariduselu peastaap, kohalikkudel koolivalitsustel olid juba teatavad kogemused, seatud üles teatud tegevuskavad ja juhtnõutted. Mõistagi, hakkas neid üles seadma ka keskkohat, et luua ühtlust riigis. Ja varssi tekkis siin arusaamatusi: koha peal leiti, et keskkoha korraldused ei olevat kooskõlas tegeliku elu nõuetega.

Varssi tekkisid konfliktidki ja koolivalitsuse tegelased arvasid olevat endil põhjust kirjutada ajalehis, arvustades ministeeriumi tegevust, *et ministeerium muutvat koolivalitsused oma kantsleli osakonniks*. Et koolivalitsused selles võitluses, kui seda üldse võitluseks nimetada, sattusid teatava määrani vastollu ministeeriumiga ja loomulikult kaotasid sealt poolt moraalse seljatoe, ilma milleta koolivalitsuse olemasolu pole kujuteldav, ka nõudis jõukatsumine ministeeriumiga erilisel seljatuge, ja et koolivalitsuse juhataja on maavalitsuse liige, *siis loomulikult ei jäänud tal muud üle, kui otsida tuge endale sealt, ja järeldus oli — ministeerium kapituleerus...* Tsentralisatsiooni põhimõte maeti tegelikult maha... viimasel ajal näib ta „viimsepäeva“ tulekut aimavat ja valmistab hoolega ette „ülestõusmist ja igavest elu“...

Selle juures kadus tegelikult ka kollegiaalne koolivalitsus kui selline „Eestimaa kooliv. aj. korralduse“ mõttes ja tema asemele astus haridusosakonna juhataja, kes kirjutas paberile: „registreerin ametisse ja lahti“, „teen märkuse“, „käsen-keelan“. Ja kui ise enam teha ei julgenud, läks valitsuse (maa- või linna-) koosolekule ja laskis teha otsuse seal. *Seda otsust ei saa haridusministeerium enam muuta, ta peab pöörduma siseministeeriumi poole ja see peab oma korda pöörduma kohtu poole. Keeruline tee ja kas viib ta kunagi sihile...*

See koolivalitsuse vorm on: 1) *seadusevastane*, sest kõik seadused räägivad koolivalitsusest ja „Eestimaa k/v. a. korralduse“ järele koosneb koolivalitsus juhatajast, koolinõunikest ja sekretärist, kuidas saab siis üks inimene, üks koolivalitsuse organ olla terve valitsus, võtta omale teiste organite ülesanded ja õigused? 2) *See on kollegiaalse põhimõtte vastane*. Eriti sellepärast on minule arusaamatu omavalitsustegelaste kollegiaalse koolivalitsuse vaenuline seisukoht, kuna ju omavalitsus ka rajatud sellele põhimõttele. Mulle öeldakse ehk, et ju haridusosakonna juures ka asub kolleegium valitsuse (maa- või linnavalitsuse) näol, kes otsustab põhimõttelisi ja tähtsamaid küsimusi. Ma vastaksin sellele, et maa-

vi linnavalitsus olla *võib* kooli küsimuste otsustamiseks kolleegiumiks, *võib aga olla ka komisjoniks*, kes lihtsalt kinnitab haridusosakonna juhataja poolt tehtud ettepanekuid, või eitaval korral teeb koolialal väga juhuslikke ja tihti üllatavaid otsuseid. Selle järgi, misugune juhtub olema antud olukorras valitsuse koosseis. *Võib* seal olla mitu kooliasjade tundjat, *võib* isegi olla *mitte ühtki...* Kuid harilikult valitsus ei otsusta puhtkooliküsimusi, sest juhatajad näevad ise selle mõttetust. Ka kogub neid harilikult sedavõrt rohkesti, et need tunduvad koormavad valitsust, kisivad selle liikmeid töö juurest ja teevad asjaajamise keeruliseks ja raskepäraseks. Lõpptulemusena jääb otsustajaks ikkagi *juhataja üksi*. Pealegi vaatab valitsuse kolleegium küsimustele eeskätt *majanduslikust* vaatepunktist, mille tõttu asja *sisuline* külg sageli kannatab. 3) Kolmas väide kaalub üles kaks eelmist. *Haridusosakonna juures ei ole väärilist kohta koolinõunikul*. Koolinõunik muutub seal lihtsaks omavalitsuse ametnikuks, kelle arvamist küsida, aga ka mitte küsida *võidakse*. Valitsuse koosolekule ta ei pääse. Raskemaks muutub olukord, kui astub tegevusse 2 või 3 koolinõunikku, kelle tegevust tingimata vaja koordineerida, kuid teha seda on juhatajal raske, kui mitte võimatu, kuna puudub moodus osakonnas tegevuses olevate organite vahel kontakti loomiseks ja nende tegevuse koordineerimiseks. Peab tähendama, et see küsimus on tõusnud esile eriti teravalt just koolinõunikkude hulgast („Päevaleht“ nr. 310, 13. nov. 1927. a. „Koolivalitsus ja koolinõunik“) ja minu arvates on andnud selleks teatava tõuke I omavalitsustegelaste kongressi koolivalitsusevaenuline seisukoht, millest julgustatult mõned maavalitsused kaotasid isegi koolivalitsuse nime. *See oli igatahes Pürruse võit: omavalitsused võitsid küll koolivalitsused ja saavutasid endile haridusosakonnad, kuid nad kaotavad sellega, kui märgid ei peta, koolinõunikud*. Ja mis on haridusosakond ilma koolinõunikuta? Sama, mis tervishoiu osakond ilma arstita, teedeosakond ilma insenerita!

Lõppeks, nagu näha, ei ole puhtakooliline haridusosakond hästi vastuvõe-

tav ka õpetajaile. Nad ei taha nähtavasti olla ühe kõikvõimsa juhataja, „ülemuse“, sõltuvuses, kellest nad arvavad, et ta ikkagi vist küllalt hästi informeeritud ei ole sellest, kuidas töötab õpetaja klassis, ja kes sellepärast vast ka õpetaja saatuse määramisel arvesse ei võta just õpetaja *töövõimet*, vaid hindab teisi omadusi... Võib öelda, et haridusosakonna vorm ei võimalda tekkida õpetajais stabiilsuse tunnet nende olukorras.

Teine vorm — haridusnõukogu — ei saa olla sobivaks koolivalitsuslikuks vormiks juba sellepärast, et haridusnõukogu on siiski teatava määrani komisjon. Kui ta vast linnades ehk omab teatava liikuvuse, on ta maal äärmiselt raskepäraseks aparadiiks, kuna maal teda kuigi sagedasti kokku kutsuda ei saa. Käib ta aga harva koos, siis ei saa tema liikmed olla jooksvate küsimuste kursis ja ta kaotab oma tähenduse. Pikemalt ta juures ma ei peatu, kuna seadus siiski on temale *haridusnõuandjana või haridusparlamendina* kindlustanud *koguni teise* ülesande, kui seda on koolide valitsemine.

Järjekorras tuleb kõne alla kolmas vorm — *koolivalitsus*. Välja kasvanud on see tegeliku elu sunnil, viimasel ajal, haridusosakonnast. *Välja kutsunud on selle vajadus võimaldada ühelt poolt koolinõunikule otsustavalt kaasa rääkida kooliküsimuste otsustamisel, teiselt poolt aga tarvidus teha koolinõunike vastutavaiks nende otsuste ja arvamine eest, ja lõpuks vajadus koordineerida koolinõunikude ja koolivalitsuse ametnike (juhataja ja sekretäri) tööd.*

Selleks on, näiteks Pärnumaal, alates 1. detsembrist 1927. a. seatud sisse koolivalitsuse koosolekud, mida peetakse vajaduse järele, mida kutsutakse kokku ja juhatab ning malle otsuseid (ühes sekretäri) saadab täide koolivalitsuse juhataja, millest võtavad osa täisõiguslike liikmetena koolinõunikud ja mille protokollid kirjutab koolivalitsuse sekretär.

Koolivalitsuse koosolekuil otsustatakse kõik koolivalitsuse nimel tehtavad otsused ja koolivalitsuse nimel avaldatavad seisukohad, eriti: a) õpetajate registreerimised; b) õpetajate määra-

mised; d) kiitused, laitudused ja muud distsiplinaarküsimused; e) töölt vabastamised, kui vaja saata asetäitjat; f) toetuste määramised; g) koolivõrgu küsimused, jne. Ainult eelarvega seotud puhtmajanduslikud küsimused kuuluvad valitsuse (maa- või linna-) kinditamisele, kuid ettepaneku valitsusele teeb ikkagi koolivalitsus.

Pärnumaal on see kord andnud rahuldavaid, kui mitte öelda häid tagajärgi, asjaosalised on rahul temaga; kohalik maavalitsus, kohtud jne. arvestavad seda korda. *Ja miks ka mitte, see kord igatahes tabab „Eestimaa k/v aj. korralduse“ mõtet.*

Selle korra juures koolivalitsuse juhataja on juhtiv koolivalitsuse liige, kellele kuulub koolivalitsuses täidesaatev võim ja koolivalitsuse esindus. Et ta on valitud omavalitsuse esinduskogu poolt ja kuulub omavalitsuse liikmete hulka, *tuleb pidada eriti soovitavaks*, kuna tema kaudu koolivalitsus on orgaaniliselt seotud omavalitsusega, ta ei ripu õhus, ja ka hariduse huvid on tema kaudu kaitstud omavalitsuses ja ja selle esinduskogus.

Koolinõunik ei ole uue korra juures enam lihtne ametnik, vaid täieõiguslik koolivalitsuse kui kolleegiumi liige, kellele alluvad pedagoogilised küsimused, kellele alati võimalik avaldada oma mõju ja arvamist koolivalitsuse asjade peale, kui mitte muidu, siis kirjutades oma eriarvamisi koolivalitsuse protokollid juurde. Kuid koolinõunik on selle juures ka *vastutav* oma otsuste ja arvamine eest. Seni ütles nõunik, et õpetaja on nõrk, kuid lahtiregistreerimise kiri läks juhataja ja sekretäri allkirjaga ja teatavil korral läks tulle ikka juhataja, kuna koolinõunik jäi justnagu kõrvale, olgugi et ta vahest oli peategur. Tuleb ju ette ka juhtumisi, et koolivalitsuse juhatajad kaebavad, et nõunikud nende vastu ei suhtu korrektselt, neid „sisse veavad“. Uue korra juures ei saa seda olla, sest vastavale koolivalitsuse otsusele kirjutab alla ka koolinõunik. Kuid selle juures jääb koolinõunik ometi kõrvale jooksvaist administratiivküsimusist, eriti administratiivküsimuste ja otsuste täidesaatmisest, millega koolinõunike siduda kahjulik oleks koolinõunikule kui

nõuandjale, vanemale pedagoogile, vastandama vene inspektorile, kelle loorberid ei näi andvat rahu mõnele nõunikule.

Lõpuks koolivalitsuse sekretär, kellel nagu näha viimasel ajal ajakirjanduses ilmunud märkustest, meie korra juures on küllalt tähtis koht koolivalitsuses. Juhatajate vahetuse puhul (mis demokraatliku korra juures loomulik ja milles mina ei näe erilist pahet, kuna värske vere ja uute ideede juurdetulek mõjub alati värske pärmina) muutub tema paratamatult traditsioonide kandjaks, juhataja paremaks käeks, õieti selle abiks, sõna tõsisel mõttes *sekretäriks*. Sellepärast on asja enese huvides ja otstarbekohane, kui ta võtab osa koolivalitsuse koosolekuist, kirjutab koosoleku protokollid.

Kuid selle korra juures *osutub liigseks haridusnõukogu*. Maakoolivalitsus on juba kolleegium, mispärast mõtet ei ole tema kõrval komisjonil, millel pea üks ja sama koosseis. Pealegi vallakoolivalitsuse kaotamisega langevad temast ära hariduskogu esindajad, kuna hariduskogu enam ei saa moodustada. *Hariduskogul* kui haridusparlamendil oleks aga kahtlemata tähtsus. Uues seaduses tuleks haridusnõukogu ja hariduskogu asemele *luua üks haridusnõukogu ehk haridusparlament, kuhu saadaksid esindajaid õpetajate organisatsioonid ja haridusliikide organisatsioonide koondised*.

Oma referaadiga olen katsunud lähemalt põhjendada järgmisi *juhatauseid uue koolivalitsuse korralduse seaduse koostamiseks*.

1. „Eestimaa koolivalitsuse ajutisel korraldusel“ on puuduste juures ka voo-rusi, mis õigustavad tema võtmise uue koolivalitsuse korralduse seaduse väljatöötamisel *lähtekohaks*.

Uue koolivalitsuse korralduse seaduse koostamine peaks sündima „Eestimaa koolivalitsuse ajutise korralduse“ *muutmise ja täiendamise mõttes*, kõrvaldades sellest *tegelikus elus* ilmsiks tulnud puudusi ja fikseerides seaduse *täiendustega* tegelikus elus kujunenud olukordi ja traditsioone.

2. Koolivalitsusliikideks üksusteks olgu keskkohal haridusministeerium ja

kohtadel linna- ning maakoolivalitsused kui tegelikus elus välja arenenud elujõulised asutised, kellel teened meie kooli loomisel, ja kelle õlgadel peamiselt seni lasunud meie koolikorraldus.

Et kooli- ja haridusküsimusi harilikult ei saa siduda vallapiiridega, et vallakoolivalitsus ei olnud tegelikus elus teostatav ning hiljuti likvideeriti seadusandlikul teel, ja et vallaomavalitsused, tingitult oludest, on seni lahendanud peamiselt *jooksvaid* küsimusi kooli alal maakoolivalitsuse ülesandel ja juhtnõorde järgi, *ei tule vallaomavalitsusele anda* uue koolivalitsuse korralduse seadusega erilisi ülesandeid koolide valitsemise ja järelevalve alal. Suurendades koolihoolekogude õigusi, jäetagu vallaomavalitsuste ülesandeks peamiselt alghariduse korraldamine valla piirides seadustes ettenähtud määral, ja jooksvate haridusküsimuste lahendamine koha peal maakoolivalitsuse ülesandel ja juhtnõorde järgi.

3. Kohalik koolivalitsus moodustagu omavalitsuse haridusosakonnana nii, et koolivalitsuse juhataja kuulub omavalitsuse liikmete koosseisu ja valitakse ühesugustel alustel viimastega.

Koolivalitsus olgu oma ülesannete piirides *iseseisev, kollegiaalne* asutis, mis koosneb juhatajast, koolinõunikust (-udest) ja sekretärist, kes otsustavad määrava ja põhimõttelise tähtsusega küsimusi vajaduse järgi peetavil *koolivalitsuse koosolekuil*, millised kutsub kokku, juhatab ja saadab otsuseid täide ühes sekretäri-ga koolivalitsuse juhataja, ning mis on otsusevõimelised vaid siis, kui neid juhatab koolivalitsuse juhataja või tema asemik ja võtab osa vastava jaoskonna koolinõunik või tema asemik.

Eelarvega seotud majandusliikudes küsimustes kuuluvad koolivalitsuse otsused omavalitsuse kodukorras ettenähtud korras kinnitamisele maa- (linna-) valitsusele.

4. Kontakti loomiseks õpetajaskonnaga ja haridus-kultuuriliste organisatsioonidega, ning uute küsimuste algatamiseks ja sihtjoonte ülesseadmiseks loodagu kohalikkude koolivalitsuste juurde praeguste haridusnõukogude ja hariduskogude asemele *nõuandvad „hä-*

ridusparlamendid“, kuhu esindajaid saadaksid: õpetajad või nende organisatsioonid; hariduslikud organisatsioonid või nende ühendised; maal vallaomavalitsused.

5. Ülesannete jaotamine koolivalitsuslike organite vahel sündigu *decentralisatsiooni* põhimõttel.

Üksikutele istantsidele määratagu kindel kompetents ja kindlad ülesanded, mille piirides ja mille täitmise eest nad tehtagu *vastutavaiks*.

Koolivalitsuste otsuste peale tuleks lubada edasi kaevata, emb-kumb kas

haridusministeeriumile või administratiivkohtule, mitte aga mõlemaile, nagu seni; soovitatavalt *administratiivkohtule* ühel alusel teiste omavalitsusala-dega.

Koolivalitsuse otsuste peale appelleerimise õiguse võiks anda ka koolivalitsuse juhatajale ja koolinõunikkudele. Appellatsiooninstantsideks võiksid olla: majanduslike küsimustes maa-valitsus, pedagoogilistes ja administratiivsetes küsimustes — haridusministeerium.

Prof. dr. Peeter Põld.

A. E.

Prof. dr. Peeter Põld.

12. juulil s. a. pühitseti kogu eesti haridusmeelsemais ringkonnis meie kahtlemata kõige silmapaistvama ja teenerikkama kasvatusetegelase prof. dr. P. Põllu 50-ndat sünnipäeva. Peeter Põllu kuju on küllalt suur ja sümpaatne, et eesti õpetajaskonnagi häälekandja lugejate tähelepanu sel puhul mõneks minutiks temale juhtida.

P. Põllu sünni ja kasvamis kohaks oli Puru küla (Jõhvi kihelkonnas) rahvakooliõpetaja tagasihoidlik, kuid

töörõmsast idealismist kantud kodu, kultuurivarade vahendajaks aga peale algõpetuse isakodus (sellal veel emakeelses vallakoolis) esmalt Rakvere, pärast Narva linnakool ning Narva gümnaasium, mille 1898. a. lõpetanult ta sama aasta sügisel astus Tartu ülikooli. Sisemisest huvist aetuna valis ta siin enda õpingualaks usuteaduse, lõpetades selle vastava kandidaadieksamiga a. 1906. Viimastel stuudiumi-aastatel kui ka vähe aega peale selle oli tegev elukutselise ajakirjanikuna, ühtlasi 1905. a. saadik osa võttes aktiivset poliitilisest elus rahvameelse eduerakonna (hiljem rahvaerakonnaks nimetatud) liikmena.

Pedagoogi kalduvused ärkavad P. Põllus juba varakult, pärituna, nagu ta tugev kõlbline karaktergi, isakodust. Need kalduvused muutuvad temas seda tugevamaks, mida enam ta saab teadlikuks uuemate teoloogiliste õpetuste mõjul kujunenud enda usuliste tõekspidude ja tookordist Eesti usuelu juhtivate asutiste vaimu vahel valitsevast kuristikust. Nii kannab ta juba enne Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi ja selle gümnaasiumi asutamist peas mõtet asutada oma kool Rakverre, mis sellal haridusliselt oli võrdlemisi maha jäänud. Kui aga 1906. aastal erakoolide asutamiseks avaramate võimaluste avanedes Eestigi rahvuslikult mõtlevais ringkonnas neist võimalusist otsekohe kinni

haarati ja Tartus nende kasutamiseks E. N. K. Selts asutati, siis kiskus see liikumine noore tulihingelise P. Põllu otsekohe endaga kaasa ning juba 18. juunil 1906. a. selleks kokkukutsutud esimesel avalikul kõnekoosolekul leia- me lõpueksamite eel seisva üliõpilase Peeter Põllu kõnelejana kõrvuti Jaan Tõnissoniga emakeelse keskkooli tarvet põhjendamas. Juba see P. Põllu esi- mene avalik esinemine pedagoogilisis küsimusis otsekui tähistaks ta tuleviku tee võitlejana emakeelse kooli eest.

1908. a. kevadtalvel, ülikoolistuu- dium ja paar aastat ajakirjanduslikku tööd selja taga, asub P. Põld isiklikul vastutusel laenatud summadega välis- maa reisile, et tutvuda koolioludega Saksamaal ja Šveitsis. Olgugi, et soo- vituste puudus (kes oleks kodumaal talle neid andnud!) talle raskusi teeb mõnelegi poole ligi pääseda, läheb tal ometi korda külastada tervet rida aja- kohaseid õppe- ja kasvatusasutisi Ber- liinis, Leipzigis, Jenas, Wickersdorfis, Mannheimis, Zürichis j. m. ning teha tutvust paljude kuulsate kasvatustead- laste ja -tegelastega, nagu Berthold Otto, W. Rein, G. Wyneken, Sickinger, Fr. W. Foerster j. t., kellel kõigil on noorele õpiahimulisele külalisele öelda rohkesti uut ning huvitavat. Tagasi tulles peab ta E. N. K. Seltsis oma välis- maa muljetest pikema ettekande, rõhu- tades eriti õpilaste isetegevust, üldõpe- tust ja individuaalset kasvatust kui olu- lisemaid eeskujuskohtavaid momente saksa pedagoogilises praktikas.

Sama aasta sügisel hakkab ta 1906. aastal asutatud ja vahepeal jõudsasti progresseerunud E. N. K. S. tütarlaste gümnaasiumi usuõpetuse ja alguses ka eesti keele õpetajaks. Kui mõne kuu pärast kooli senine juhataja Dr. O. Kal- las oma ameti maha paneb, valitakse P. Põld tema asemele juhatajaks, millist ametit ta pidas kümme aastat, arenda- des selle aja jooksul oma kooli kõigi raskuste kiuste üheks kõige eeskujuli- kumaks (vähemalt enne revolutsiooni) õppeasutiseks Eestis. Keda huvitab P. Põld tegeliku koolimehena, sellel tarvit- seb vaid kõnetada mõnd ta õpilasist ning juhtides jutu P. Põllu isikule, ei tarvitse ta enam oodata kõnetatava sõ- nu, sest juba selle nägu ja silmad rää-

givad küllalt selgesti, *kelleks* oma õpi- lasile oli Peeter Põld!

Teine ala, kus P. Põllul on salgama- tult suured teened, on eesti *rahvusliku kooli loomine*. Kui mitte kõnelda mõ- just, mis ses suunas avaldasid ta ema- keelset kooli propageerivad kõned ning kirjutised („Postimehes“, „Eesti kul- tuura“ I j. m.) ja ta eeskuju esimese ning ainukese eestikeelse keskkooli di- rektorina, siis võime ta sellelaadilise tegevuse alguspunktiks asetada esimese eestikeelse pedagoogilise ajakirja „Kas- vatuse ja Hariduse“ asutamise jaanua- ris 1917. a. (nii siis juba enne revolut- siooni), mille ülesandeks oli rahvusliku kasvatuse mõtet süvendada ja propa- geerida.¹⁾ Tegelikult elu seisukohalt suu- rema tähtsuse omas I rahvahariduse kongressi kokkukutumine 7.—9. apr. 1917. a., milline mõte lähtus nagu „Kasv. ja Hariduse“ omagi, E. N. K. Seltsist eesotsas P. Põlluga ja mille teh- nilisedki eeltööd suurelt osalt lasusid viimase õlul, samuti kui kongressi en- da töö juhtimine ja roobastes hoidmine. P. Põld esines sellel kongressil kahe põhjapaneva referaadiga, esimeses püs- itades meie koolikorralduse sihid, tei- ses — administratiivse ülesehituse ka- va (vt. ligemalt „Kasv. ja Haridus“ nr. 3—4). Kaks kuud hiljem — 20.—23. juun. peetud II rahvahariduse kongres- sil, kus arutluste keskkohaks oli alg- kool, refereeris P. Põld rahvakooli õp- pesihist ja -printsipiidest, esitades rea lähimõeldud ja väljatöötatud teese selle kohta.

Kui 14. (27.) mail 1917. a. Rakverre kokkukutsutud asemikkudekogu koos- olekul Eesti Kooliõpetajate Keskkliit (praegune E. Ö. L.) loodi, siis ei leitud sellele ühtegi teist kohasemat esimeest, kui jällegi P. Põld, kes neid kohuseid aga ainult mõne kuu (1. oktoobrini) sai täita, kuna maa üldiste asjade juhti- mine ja tähelepanu teisale kiskus. Juuli- kuus 1917. a. valis Maapäev P. Põllu maavalitsuse haridusosakonna juhata- jaks, mis kohale ta jäi novembri kuuni, mil Tööl. ja Sold. Saadik, Nõu- kogu võimu oma kätte võttis. P. Põllu, kui maavalitsuse harid. osak. juhataja

¹⁾ Tähendatud ajak. ilmus 1917. a. nr. 1, 2, 3—4 ja 5—6, 1918. a. nr. 1.

nimega on ligidalt seotud esimene põh-japanev seadusandlik akt meie rahvusliku kooli korralduses — Maanõukogu poolt maksma pandud *Eestimaa koolivalitsuse ajutine korraldus*, mis rajas kogu meie alg- ja keskkooli uuele alusele ning oli hilisematele kooliseadustele aluseks.

11. nov. 1918. a. tegevusse astunud esimeses Ajut. Valitsuses P. Põld oli haridusministriks, jäi sealt aga juba paari nädala pärast, peale valitsuse ümberkujundamise, eemale, kuna haridusministeeriumi juhtimine anti sotsialistide kätte (viimaste kandidaadiks oli K. Luts, keda aga Venemaalt välja ei lastud, nii et tema kohuseid A. Rei pidi täitma). Ministrina P. Põllu tähtsamaks sammuks oli F. V. Mikkelsaare ja E. Martinsoni kutsumine oma ligemateks kaastöolisteks, millise valiku õnnelikkuse juures nüüd nende mõlemate tegevusele tagasi vaadates pole vähe-matki põhjust kahelda. Varssi peale valitsusest lahkumise määrati P. Põld ülikooli kuraatoriks, millega algab uus ja võib olla tulemusterikkaim ajajärk P. Põllu eneseteostuses.

Siin pole koht üksikasjalikumalt kirjeldada meie ülikooli saamislugu ega P. Põllu osa selles: ülikool ise on seda väärikselt hinnanud P. Põllule audoktori kraadi andmisega. Kuni prof. H. Kopli kodumaale jõudmiseni veebruaris 1920. a. P. Põld täitis ühtlasi ka rektori kohuseid. Kui ülikooli seaduse maksimahakkamisega kuraatori koht automaatselt likvideeriti, valiti P. Põld prorektoriks, milliselt kohalt ta aga ise varssi tagasi astus, et terveni pühenduda teaduslikule tööle.

Pedagoogika professorina, millisele kohale ülik. nõukogu ta valis 1920. a., on P. Põllul eriline asend uue kooli elus, mille tähtsusest saame umbkaudse kujutluse, kui tuletame meelde, et praegu keegi ei saa keskkooliõpetaja kutset enne, kui ta pole õiendanud vastavaid eksameid pedagoogikas. Professorina P. Põld on lugenud mitmesuguseid üldkursusi, nagu didaktika, pedagoogiline psühholoogia, koolikorraldus, pedagoogika ajalugu jne., ning pidanud semi-

nare mitmesugustele teemadele; selle kõrval on ta aga veel küllaldaselt mahti leidnud erilisel süveneda Eesti kooli ajalukku, avaldades mitu sellekohast kirjutist (näit. „Usuõpetus ja Eesti rahvakool“ albumis „Usupuhastus eestlaste maal 1524—1924“ ja „Ajalooline ülevaade kooliolude arenemisest Eestis“ teoses „Eesti, maa, rahvas, kultuur“) ning mis alalt tal pikem käsikiri viimistlemist ootamas.

Omas õppetegevuses on P. Põld olnud äärmiselt objektiivne ja salliv teistimõtlejate vastu, sellega võites kõigi ringkondade usalduse ning poolehoidu. Eksivad täiesti need, kes asjast eemal seistes arvavad, et P. Põld hariduselt teoloogina ja poliitiliselt ilmavaatelt kodanlasena pedagoogilises teoriaski radikaalsemaid uuendusi kas ignoreerib või koguni vastustab; just vastuoksa — korduvate kogemuste põhjal võib allakirjutanu kinnitada, et ta prof. P. Põllu juures on võinud märgata palju õiglasemat ja respektierivat suhtumist pedagoogilistele uuenduspüüetele, kui mõnegi oma arvates „patenteeritud“ reformaatori juures. Et tal seejuures on olnud selgroogu mitte kaasa minna iga *moevooluga*, seda saab talle vaevalt keegi pahaks panna.

Professorinagi on P. Põllu tegevus ulatunud kaugele väljapoole ülikooli seinu, olgu lektorina mitmesugustel kursustel, olgu referendina õpetajate kongressidel, olgu artiklite autorina ajakirjanduses. 1923. a. koostas ta esialgselt uue usuõpetuse õppekava algkoolidele.

Väljaspool pedagoogilist ilma on P. Põldu viimasel ajal kõige sagedamini näha olnud karskusliikumises (on praegu Eesti Karskusliidu esimeheks) ja meie kirikuelu juhtimises.

Eesti organiseerunud õpetajaskond võib olla rõõmus, et ta meie ainsa ülikooli pedagoogika õppetooli täitjat ja nii õilsat ning avameelset kultuuritegelast kui Peeter Põld, võib pidada oma sõbraks ning vaimliseks juhiks ja seda otstarbekohasem ning sügavam on õnnitelu, mis ta talle lausub ta 50-nda sünnipäeva puhul.

Kooli ja õpetajaskonna päevaküsimusi.

Eesti Keskkoolide Juhatajate Ühingu üldkoosolek Tallinnas, 3. ja 4. juunil 1928. a.

See oli esimene omal algatusel korraldatud keskkoolide juhatajate konverents, mille kokkukutsujaks oli käesoleva aasta jaanuaris asutatud Eesti Keskkoolide Juhatajate Ühing, kuhu koondunud senini 96% ametis olevaist keskkoolide juhatajaist.

Konverentsist osavõtt oli elav, 80% liikmeist, vaatamata ebasoodsale ajale, kus koolitöö veel polnud lõppenud ja Ungari ekskursioon järge ootas.

Ühingu juhatusse valiti 2-ks aastaks:

esimeheks J. Lang Tartu poegl. realgümnaasiumist,

abiesimeheks N. Kann Tallinna poeglaste realgümnaasiumist,

laekahoidjaks K. Treffner Tartust

H. Treffneri gümnaasiumist,

sekretäriks J. Sütt Tartu õhtusest ühisgümnaasiumist,

abisekretäriks J. O. Kiesel Tallinna poegl. kommerts-gümnaasiumist.

Ajutise juhatuses poolt esitatud aruanne senise tegevuse üle ja eelarve, takas kaalustatud 250 kr., võeti vastu.

Revisjoni komisjoni valiti *J. Vestholm* Tallinnast, *J. Käis* Võrust ja *N. Nurmiste* Tallinnast.

Organisatsioonilistest küsimustest jõutakse kiiresti üle ja asutakse päevakorra tähtsama osa „keskkooli päevamurede“ harutamisele.

Kestvamad vaielused kutsus esile esimene punkt

„kas 5- või 6-aastane keskkool?“

Referendid *N. Kann* ja *J. Lang* rõhutavad 6-aastase keskkooli vajadust, väites, et 5-klassilises keskkoolis on iga klass koormatud tundide arvuga ja need õpilased, kes korralikult tahavad õppeülesandeid täita, kannatavad selle koormatuse all. Lühikese aja jooksul ei suudeta küllalt põhjalikult aineid läbi käsitella ja nii mitmeski aines, näiteks keeltes, jäävad õpilaste teadmused pealiskaudseiks. Ühe aasta juurdelamisega keskkool jõuaks anda põhjali-

kuma ettevalmistuse mitte ainult elu jaoks, vaid ka ülikooli jaoks. Et saada ülikooli jaoks paremat õpilasmaterjali, selleks ei saa nõuda algkooli tasapinna tõstmist, vaid parandus tuleb läbi viia keskkoolis eneses, lisades alamastmele ühe õppeaasta juurde. Keskkooli alamaste võiks siis anda ümmarguse üldise hariduse neile, kellel pole eeldusi ülikoolis töötamiseks, kuna praeguse korralduse juures need õpilased, kes keskkoolist enne lõppu lahkuvad, jäävad katkendliste teadmustega. Nimelt peaks alamastmes selektsioon teostuma ja ülemastmesse laskma ainult neid õpilasi, kelle võimised eeldavad teaduslikku tööd. Vastavalt sellele väheneks ülemastme klasside arv ja see võimaldaks majanduslikult alamastmele ühe klassi juurdelamisega.

Vaielustes toonitavad 6-klassilise keskkooli pooldajad keskkooli lõpetajate üldise arengu tõstmise tarvidust, sellega ühenduses ka nende vanaduse tõstmist; õpilaste töökoormatuse kergendust, kuna ainetes karpimise võimalused piiratud; paremate tagajärgede saavutamist, eriti võõrkeeltes; võimalust keskkooli kavva võtta niisuguseid aineid, nagu filosoofia, majandusteadus j. n. e.; vajadust süvendada kirjanduse lugemist ja tõsta üldist rahva kultuuri.

Teiselt poolt esinetakse vastuväidetega, nagu riigi raske majanduslik seisukord, kahjulik mõju õpilaste tervisele viletsate korteri- ja toitlusolude juures linnades, õpetuse kestvuse pikendamise mittesoovitavus õpilaste individuaalsete võimete arenemise seisukohalt, lastevanemate ainelised raskused. Viljakuse tõstmiseks peaks otsima teisi teid, nagu pedagoogilis-meetodilise külje parandamine õppetöös, õpetajate ettevalmistuse tõstmine, õpilaste ergutamine isetegevusele ja nende vabastamine passiivsuselt, individuaalsete võimete ja nõuete arendamine, õpilaste arvu reguleerimine, õpilaste valik sisseastumisel ja ka

õppimise ajal, kavade kokkutõmbamine ja nende ühtlustamine. Esialgu võiks 6-aastast keskkooli katsuda teostada üksikuis erilaadilisis kooles.

Ühe klassi juurdelisamise asjus esitatakse kaks soovi: 1) lisada see klass kursuse lõppu (selekta), 2) lisada klass juurde alamastmele, tehes ühtlasi alamastme kursuse ümmarguseks, mis vajaline ja küllaldane töötamiseks mitmesugustel elualadel, nagu riigi- ja omavalitsuse ametis jne. Alamastme lõpetamine peaks andma ka kindlad õigused.

Järgmisena refereerib *J. O. Kiesel* teemat: „*Keskkooli kasvatuslikud ülesanded ja nende teostamise võimalused.*“ Referent väidab, et kasvatuslikule küljele on seni vähe tähelepanu pöördud, millest sõltuvad mitmed puudused õpetuses. Enamik õpilasi on pärit keskkoolist, kus puuduvad väljakujunenud kasvatuslikud traditsioonid. Suurimaks paheks on sideme puudumine perekonna, kooli ja ühiskonna vahel, millest sõltub selgusetus ja kindlusetus kasvatuslikes probleemides. Samuti raskendavad kasvatuslikku tööd ainet ja õpetajate rohkus. Väljaspool kooli on kasvatuslik tööd segavaiks tegureiks organisatsioonide rohkus, milledest õpilased osa võtavad, kino ja tänavaelu. Ka on puudulik meie kirjandus, mis kasvatuslikult õpilasisse mõjuks. Tuleks võtta revideerimisele ainet kavade, nende jaotus ja ülesanded koolitüüpides, soetada paremat kirjandust tõlkes. Keskkoolis tuleb arendada klassijuhatajate instituuti kasvatusliku ühtlustamise suunas, luues soodsad tingimused klassijuhatajatele nende töös. Revideerimisele tuleks võtta peamiselt õppemeetodid, pöörates suuremat tähelepanu õpetajate ettevalmistusele. Õpilasis tuleks äratada suuremat aktiivsust õppetööst osavõtteks. Töö tulemuseks keskkoolis peaks olema haridus, mis looks mõtleja ja arenemisvõimelise isiku.

Erilised mõtetevahetused kutsuvad esile kinoküsimus. Suuremalt osalt on kinoettekanded mittesoovitavad. Üksik kool ja isegi üksik linn ei saa siin midagi teha, vaid küsimus tuleks lahendada üleriigilises ulatuses. Haridusministeeriumi esindaja seletab, et küsimust on ministeeriumis kaalutud ja tul-

dud otsusele, et administratiivses korras midagi teha ei saa, vaid siin peaks seltskond ja lastevanemad ise oma mõju maksma panema. Teiselt poolt arvatakse, et vastav keeld, kui selle täitmise järgi valvatakse, siiski ei jätaks mõju avaldamata. Esitatakse soov, et küsimus võetaks üheskoos koolitegelastega kaalumisele.

Järgneb *Th. Koigi* referaat ainst: „*Õppekavad alg- ja keskkoolis ning nende koostööstamine.*“ Tähendades, et kavade ulatust mõjutavad õpilaste vanadus, kooliaja pikkus ja õpilaste sugu, tuleb referent otsusele, et keskkooli astumisel on õpilased veel väga noored ja ei suuda kavade kohaselt töötada. Lahuskooles peaks olema erinevad kavad. Algkoolis peaks juba süstemaatika osaliselt aset leidma, et valmistada keskkoolile ette; eriti on keskkool huvitatud algkooli kavade emakeeles, võõrkeeles ja matemaatikas. Raamkavu ei pea referent soovitavaks, eelistades neile detailseid miinimumkavu. Referent peab tarvilikuks mõningaid muudatusi ainet jaotamisel, eriti loodusteaduses ja maateaduses. Koolikursuse lõpetamisel nii alg- kui ka keskkoolis peaks aset leidma mõned katsed, eriti oleks see vajalik neile keskkooli lõpetajaile, kes lähevad kõrgemasse õppeasutisisesse. Väga tarvilik oleks ainet kompensatsioon. Tuleks moodustada kavade ühtlustamise komisjon, mis koosneks esindajaist mitmesugustelt aladelt.

Läbirääkimistel toonitatakse ühelt poolt mitte küllaldast keskkooli huvid arvestamist uutes algkooli kavades ja soovitatakse nende elluviimist üheks aastaks edasi lükata. Teiselt poolt seletatakse, et kavad on ehitatud jõudude koondamise põhimõttele, kusjuures keskkooli huvid arvestamata pole jäänud, ja ei leita põhjust edasilükkamiseks.

Edasi refereerib *J. Siit* teemat: „*Keskkooli eduka töö majanduslikud eeldused.*“ Kuna töö edukus koolis oleneb sellest, kui võrt värsked ja jõurikad on tegutsevad jõud — õpilane ja õpetaja, siis tuleb mõlemate majanduslike tingimusi tõsiselt arvestada. Õpilaste kodused elutingimused on üldiselt halvad, mida põhjustavad puudulik

toitlus, halvad korterid ja üldse kitsad elutarvete rahuldamise piirid. See on pahe, mis tingitud rahva vähesest jõukusest ja osalt ka oskamatuses korraldada omi elutingimusi. Kool peaks oma kätte võtma korterite järelevalve, peaks võima keelata õpilasi maalt paigutada tervisevastaseisse kortereisse. Siin peaks seadusandlus appi tulema ja koolile andma veto õiguse korterite suhtes. See omakord sunniks korterandjaid paremini korraldama kortereid. Kool peab kodule eeskujuks olema ja rohkem rõhku panema puhtusele, ilule ja tervishoiule kooli ruumes. Siis harjuvad ka õpilased kodus neid nõudeid silmas pidama. Kooli ülalpidajad peaksid kooli ruumide suhtes tähelepanelikumad olema. Õpilaste toitlusolude parandamiseks on kool jõuetu ega suuda omalt poolt midagi pakkuda. Õpetaja töö suhtes oleks hädatarvilik palgaolude parandamine. See peaks olema kooli juhtide peamiseks ülesandeks, sest võimatu on saada head tööd, kui seda korralikult ei tasuta. Ei saa head produkti, õpilast, kui produtseerija pole hea. Peatudes juhatause poolt 12. jaanuaril s. a. esitatud märgukirja juures keskkooli õpetajate tasude parandamise asjus, referent näitab arvude varal, et soovitud parandused on tagasihoidlikud ja ainult kõige hädalisemad ega tee ülesamatuid raskusi. Nii teeks astme tõstmine kulu 106.000 kr., tundide normi liikuvaks tegemine — 157.000 kr., klassijuhatajate tasu — 63.000 kr., koolijuhatajate tundide ja tasu normeerimine — 25.000 kr., kokku lisakulusid 351.000 kr. ehk 30,5%. Referent esitab nimetatud märgukirja kinnitamiseks, mis ka vastu võetakse. Edasi referent peatub koolide majapidamise eelarvete juures, leides, et siin puudub ühtlus. Osa ülalpidajaist ei kannu küllaldaselt kooli eest hoolt, kandes kulu hästi vähem kui lastevanemad. Peaks selleni jõudma, et ülalpidaja osa kooli eelarves kindlate kulupunktidenäna kui kohustus figureeriks. Siis võiks kool omi erisumme kulutada ainult õppetöö korraldamiseks. Läbirääkimisi ettekande puhul ei peeta, kuna referent peale märgukirja kinnitamise teisi ettepanekuid ei tee, soovitades puudutatud küsimused põhjalikumaks läbitöö-

tamiseks anda erikomisjoni.

K. Treffner, refereerides teemat „Õpilaste ülemaalsed ühised ettevõtted“, tuleb otsusele, et neid ettevõtteid ei tuleks põhimõtteliselt eitada, küll aga on vaja sellisteks koolijuhatajate heakskiitmist ja haridusministeeriumi luba. Luba võiks saada tingimusel, kui on olemas vastutav isik juhatajate või õpetajate hulgast. Vastutajale kui ka noortele tuleb anda kindlad instruksioonid. Ülemaalsed ettevõtte algatuste viisid tulevad ministeeriumil kinnitada.

Referent kutsub esile elavad mõtetevahetused. Neist paistab, et senised õpilaste ettevõtted pole olnud küllalt korralikud ja pole suutnud ka sisult midagi pakkuda, nii et neid pedagoogiliselt küllalt soovitavaks pidada ei saa. Koolinoorsoo Keskliit on jõuetu suuremaulatuslikuks teotsemiseks ja tundub nagu oleks ülemaaline töötamine temal üle jõu käiv tehniliselt. Noorte ajakiri „Tõusmed“ ei leia ka küllalt tarvitamist. Äärmiselt vajalikuna tundub noorte tegevuse ümberkorraldamine.

Viimasena refereerib N. Nurmiste teemat: „Õppetöö vaheaegad“, tulles otsusele, et korraldus õppevaheaegade kohta peaks olema alaline, mida mitte iga aasta alul ja vahest koguni aasta sees ei muudetakse. Selleks tuleks õppetöö piirid kindlaile kuupäevile määrata, näit. 1. sept. — 15. juuni. Lähemaid vaheaegu tuleks piirata kindlate nädala- või kuupäevadega. Kevadpuhad ei peaks kestma üle ühe nädala, kuna teise nädala arvel tuleks anda puhkepäevad ilusamal talveilmul, veebruaris või märtsis. Ka tuleks kaotada poolikud tööpäevad, kui ebaproduktiivsed.

Läbirääkimistes konstateeritakse kindlusetut seisukorda õppetöö kestvuse asjus, nii on näiteks aasta-aastalt vähenenud õppenädalate arv, mis halvab korralikku kavade läbivõtmist. Ühelt poolt peetakse vajalikuks, et õppetöö algus ja lõpp oleksid igal pool ühel ajal, kuna teiselt poolt eelistatakse liikuvust kohalikkude olude järgi, jättes töö alguse määramise pedagoogika-nõukogude otsustada.

Peale referaatide on päevakorras veel kohtadelt esitatud eriküsimused:

1. Keskkooli autonoomia korraldus maksvate seaduste alusel.
2. Lähema kontakti loomine keskkoolide vahel.
3. Õpperaamatute ühtlustamine.
4. Raamatukogude korraldamine, lugemismaterjali valik ja õp-
pevahendite muretsemine.
5. Kooli seesmine kord ja korraldus.
6. Keskkoolide otsene allutamine haridusministeeriumile.
7. Sundusliku vormiriide küsimus.
8. Kõlblusõpetuse, usuõpetuse ja sundusliku palve küsimus.
9. Õppeainete sektsioonide ellukutsumine.
10. Õpilaste üldarenemine ja teaduste hindamine.
11. Õpilaste omavalitsuse arendamine.
12. Õpilaste elu väljaspool kooli.

Kõik küsimused antakse läbitöötamiseks erikomisjonesse, milliseid moodustatakse kaks:

1. Õigus-majanduslik komisjon
Tartus ja
2. Õpetus-kasvatustlik komisjon
Tallinnas.

Resolutsioonide ja ettepanekute hääletamisel võetakse vastu järgmised seisukohad:

Kas 5- või 6-aastane keskkool?

1.

Praegune üldhariduslik keskkool ei täida küllalt rahuldavalt oma ülesandeid.

2.

Puuduste kõrvaldamiseks tuleks põhjalikult uurida kõiki tegureid, millest oleneb keskkooli töö edu, eriti tuleks võtta tõsiselt kaalumisele õppekursuse pikendamise ja õpilaste valiku teostamise võimalus ning õpetajate meetodilis-pedagoogiline ettevalmistus.

3.

Arvestades keskkooli otstarbekohase korraldusega saavutatavat suurt jõu kokkuhoidu, tuleb teha kõik mis võimalik keskkooli küsimuse kiireks otstarbekohaseks lahendamiseks.

Keskkooli kasvatustöö ülesanded ja nende teostamise võimalused.

1.

Keskkooli kasvatustöö süvendamiseks ja ühtlustamiseks tuleksid revideerimisele võtta ainete kavad, nende jaotus klasside vahel ja ainete ülesanded üksikuis koolitüüpides. Tuleb soetada paremat kirjandust tõlkes.

2.

Keskkoolis tuleb arendada klassijuhatajate instituut kasvatustöö ühtlustamise suunas. Tuleb luua soodsad tingimused klassijuhatajaile kasvatustöös.

3.

Peale õpetajate ettevalmistuse täienduse tuleksid keskkooli kasvatustöö mõju suurendamiseks revideerimisele võtta peamiselt õppemeetodid.

4.

Keskkooli õpilasis tuleks äratada suuremat aktiivsust õppetööst osavõtuks.

5.

Tuleks hoolitseda õppetöö individualiseerimise eest keskkoolis, eriti viimaseis klassis.

6.

Oleks soovitav haridusministeeriumis ühes koolitegelastega kaalumisele võtta kinoküsimus.

Õpilaste ülemaalsed ühised ettevõtted.

Keskkooli õpilaste ülemaalsi ühiseid ettevõtteid meie kooli praeguste töötamise tingimuste juures ei saa pedagoogiliselt soovitavaks tunnistada.

Õppetöö vaheaegad.

1.

Korraldus õppevaheaegade kohta peaks olema alaline, mida mitte iga aasta alul poleks tarvis muuta.

2.

Soovitav oleks kaaluda õppepäevade suurendamise võimalusi.

Õppekavade alg- ja keskkoolis ning nende kooskõlastamine.

1.

Kooskõlastatud ja põhjalikult välja töötatud õppekava on suure tähtsusega keskkooli edukaks tööks. Et praegu on päevakorras keskkooli üldise struktuuri

muutmise võimalused ja puuduvad algkooli kavade, siis poleks otstarbekohane keskkooli kavu lõplikult fikseerida enne nimetatud küsimuste lahendamist.

2.

Raamkavadele tuleks eelistada detailseid miinimumkavu, mille täitmisel õpetajail peaks olema vabadus neid oma äranägemisel täiendada.

3.

Klassi ja kooli kursuse lõpetamisel peaks võimalik olema ainete kompensatsioon.

4.

Oleks soovitav, et haridusministeerium kavade lõplikul fikseerimisel kutuks kokku komisjoni (soovitav koolijuhatajaist), kes tehtud töö ühtlustaks, kavu tarbekorral lühendades või täiendades.

5.

Koolijuhatajaile tuleks võimaldada tööga tutvumist teistes koolides.

6.

Keskkooli stabiilsuse seisukohalt ei ole soovitav, et koolile lubatud klassikomplektide arvu kergesti ja sagedasti muudetakse. Sellepärast võiks kaht viiendat või neljandat klassi koondada ainult siis, kui neis klassides õpilaste arv kokku on langenud 30-ni, kolmandaid klasse aga vastavalt siis, kui õpilaste arv on langenud 40-ni.

7.

Ettepanek, et klassi ja koolikursuse lõpetamine oleks seotud teatud katsetega ja et neist katseist keskkooli lõpetamisel võtaksid osa esindajad teistest koolidest, antakse komisjoni läbitöötamiseks.

8.

Ettepanek, et algkooli uute kavade lõplikul fikseerimisel ja maksmapanekul tuleks arvestada keskkooli õigustatud nõudeid, otsustatakse esindada haridusministeeriumile materjalina.

Keskkooli eduka töö majanduslikud eeldused.

1.

12. jaanuari 1928. a. märgukirjas esitatud soovid:

1) Keskkooli töö edukuse eeltingimuseks on temas töötava elava jõu, õpe-

tajaskonna, vaimlise tasapinna kõrgus, mis pole mõeldav ilma vastavate majanduslikkude eeldusteta. Selleks tuleks keskkooli õppejõudude palgaolusid parandada, tõstes nende palganorme üldiselt ühe astme võrra praeguses tasuseaduses ettenähtud normidega võrreldes.

2) Keskkooli juhataja palga liigitamise õiglaseks ja põhjendatud kriteeriumiks tuleks keskkooli suhtes võtta 5 klassi komplekti praeguses tasuseaduses määratud 6-e asemel.

3) Keskkooli õppejõudude tundide normeerimiseks tuleks tarvitusele võtta õppekohtade (etaade, staatide) süsteem liikuva normiga. Vähemalt peaks aset leidma esialgne lähenemine sellele keskkooli õpetajate normaaltundide arvu liikuvaks tegemise näol, arvates komplektiks 20—24 nädalatundi. Kõige kategoorilisemalt tuleb seista tundide normi suurendamise vastu keskkoolis.

4) Kasvatustöö edukuse ja ühtlase ning õiglase tööjaotuse tagatiseks on hädatarvilik klassijuhatus arvata tasutavaks vähemalt 2-he näd.-tunni normiga.

5) Õigluse põhimõtte nõuab, et koolijuhatajate tundide arv nii 1-he kui ka 2-he komplektilises koolis kindla normiga ära määratakse normaaljõu kohaselt, näit. 6—8. Poolikud kooli komplektid ei tohiks mitte üldist seadust mõjutada, vaid neid tuleks arvestada lisamäärusis.

6) Koolijuhatajail peaks õigus olema iseseisvalt otsustada õpetajate puudumiste põhjuste kvalifitseerimisel lühemaajaliste haigusjuhtude korral, näiteks ühe nädala jooksul.

7) Palgamaksja asutis peaks koolijuhataja palga maksuma terves ulatuses, kuna kooli ülalpidaja annaks omalt poolt korteri.

2.

Soovitav on, et ühingu juhatus omas 12./I 1928 märgukirjas esitatud keskkooli õppejõudude palgaolude parandamise soovide teostamist edasi arendaks ja et koolide juhatajad kohtadel koolivalitsuses ka selleks kaasa aitaksid.

3.

Keskkoolide eelarvete korraldamise küsimus antakse läbitöötamiseks erikomisjoni.

Baltiriikide õpetajate II kongress

Tallinnas, 28. ja 29. juunil 1928. a.

Baltiriikide õpetajate I kongress peeti juba 1925. aasta suvel Riias. Sel puhul käis Riias Eestist 160-liikmeline delegatsioon. Järgmine kongress pidi 1927. a. suvel peetama Tallinnas, kuid Eestis pikale veninud õpetajate palgavõitluse pärast tuli see edasi lükata ühe aasta võrra. Nõnda võis II kongress teostuda alles 1928. a. suvel.

Ettevalmistus.

Kongressi tegelikuks korraldajaks volitas Baltiriikide Õpetajate Liidu sekretariaat Eesti Õpetajate Liidu, kelle juhatus ja sekretariaat algasid juba vара-kevel ettevalmistustöödega peale. Tänuväärset võtsid osa ettevalmistustöödest ka mitmed Tallinna Õpetajate Seltsi tegelased.

Osavõtjad.

Osavõtt kongressist kujunes ootamata elavaks. Lätist sõitis kongressile 69 inimest ning Leedust 27. Eesti õpetajaid, kes kongressi kaardi lunastasid, oli 326, peale selle poolsada kutsutud külalist ja korraldajad. Nõnda tõusis osavõtjate üldarv pooltuhandeni.

Läti ja Leedu ametivendadele sõitis Valka vastu E. O. Liidu esindajana hr. J. Rummo, viies neile vastu kongressi materjalid ja rinnamärgid. Tallinna jaama oli külalisi vastu võtma kogunenud 28. juuni hommikul ligi pool-sada Tallinna õpetajat. Ei puudunud ka ajakirjanduse esindajad.

Külalised asetati omnibustele ja sõidutati Raua tänava ruumikasse koolimajja, kus kongressi liikmetele oli valmis seatud ühiskorter.

Kongressi avamine.

Kongressi avamise ajaks on Raua tänava koolimaja ruumikas saal tungil täis. Külaliste hulgas viibivad haridusminister dr. A. Möttus, Läti ja Leedu saadikud Tallinnas, haridusministeeriumi kõrgemad ametnikud j. p. t. Muidugi ei puudu ka Õp. Liidu juhatusel liikmed ja tegelased. Rõdul asub

noorte ühingu „Edu“ pidulikult häälestatud orkester.

Täpsalt kavas ettenähtud ajal astub kõnetooli Eesti Õpetajate Liidu esimees E. Martinson, kuna kahel pool tema kõrval võtavad aset Läti ja Leedu õpetajate liitude esindajad.

Härra E. Martinson pöördub koosolijate poole järgmise avamiskõnega:

„Kõrgeaulised külalised, kallid ametivennad ja -õed!

Eesti Õpetajate Liidu nimel tervitan südamest kõiki teid, kes olete siia tulnud kaugelt ja ligidalt — harutama tähtsaid küsimusi ja süvendama ametivennalikke sõprussidemeid.

Iga rahva kool on kõige tihedamas ühenduses oma rahva hingega, oma rahva eluga, oma rahva ajaloolise arenemisega. Sellepärast on ka iga rahva koolil rahva omapärane ilme. On võimatu korraldada kõikide rahvaste koole ühtlase šablooni järgi.

Kuid on kasvatus-õpetuslikke küsimusi — suuri ja ülitähtsaid —, millest ühevõrra on huvitatud kõikide maade rahvakasvatajad. Ja mida kõrgemale tõuseb inimkultuur, mida tihedamaks muutub läbikäimine kõikide rahvaste vahel, seda vähemaks kaovad üksikute rahvaste teravad lahkumineked —, seda suuremaks kasvab küsimuste arv, mida kasvatajatepere lahendab ühisel jõul üleilmalises ulatuses.

Ka käesoleva kongressi päevakorra küsimused on laiaulatuslikud ja põhjapaneva tähtsusega, näiteks, üleilmalise rahu aate levitamise küsimus, ja ei suuda neid rahuldavalt lahendada ainult mõne üksiku rahva õpetajaskond.

Kuid baltiriikide õpetajaskonnal on veel rohkem põhjust astuda üksteisega lähemasse kontakti. Elame ju naabritena üksteise õue all. Tunneme üksteise väärtusi ja vigu — rohkem kui teiste maade õpetajad neid meil tunnevad. Võime sellepärast üksteiselt palju õppida. Oleme pikema aja vältel jaganud ühist ajaloolist saatust, ühtla-

selt kandnud võõraste iket ja on meie kooliolud selle tõttu kujunenud mitmeti kaunis ühelaadilisteks. Nii on siis meil küllalt põhjust ühiseks tööks, milleks ka oleme siia kogunenud.

Avan baltiriikide õpetajate II kongressi ja soovin, et ta töö oleks õnnisturikas, eriti neile paljukannatanud maile, kelle pojad ja tütreid on siia kokku tulnud üles seadma sihtjooni ilusama tuleviku kättevõitmiseks.“

Kõne lõppedes mängib orkester Eesti hümn.

Härä E. Martinsoni kõne tõlgib hr. F. Vitenbergs Läti ja hra J. Žiugžda Leedu keelde, kusjuures orkester mängib kummagi tõlke järele vastava rahva hümn.

Tervitused.

Esimesena võtab lühikeseks tervituseks sõna Eesti haridusminister dr. A. Möttus, kes tervitab kongressi Vabariigi Valitsuse ja haridusministeeriumi nimel.

Ministri tervitusele järgnevad liitude esindajate kõned. Eesti poolt kõneleb M. Välbe, Läti poolt K. Dekens ja Leedu poolt J. Žiugžda. Kõnelejad rõhutavad tugevate kutseorganisatsioonide tähtsust ja väärtust, selgitavad õpetajate töö vastutusrikkust, mis eriti suur seepärast, et hariduspolitiika juhid tihti vahelduvad, ja ühes nendega vaheldub ka hariduspolitiika suund. Optimistlikku konstateerimist leiavad rahvastevahelise läbikäimise soodustamise tunnused (Läti ametivennad võisid Tallinnasse sõita ilma viisumiteta). Peale muu Läti ja Leedu esindajad väljendavad tänu selle eest, et kongress on kokku kutsutud just Eesti laulupeo eel, mis annab võimaluse külalistele tutvuda Eesti omapärase kultuuri võimsa avaldusega.

Peale liitude esindajate võtavad tervituseks sõna Läti saadik Seskis ja Leedu saadik Aukstolis, Tallinna linna-pea Uesson, Vene rahvusekretär Eestis S. Schilling ja Eesti Lauljate Liidu esindaja A. Kasemets.

Telegrammi teel tervitavad kongressi Riigivanem J. Tõnisson ja prof. K. Šleževičius Leedust.

Valimised.

Kongressi juhatajateks valitakse M. Välbe Eestist, K. Dekens Lätist ja J. Žiugžda Leedust.

Sekretariaati valitakse hrad J. Grüntal, D. Seledets, E. Schmiedehelm ja A. Stahl Eestist, M. Birkerts ja A. Rešins Lätist ning P. Čepenas ja J. Vaičiunienė Leedust, nendest J. Grüntal sekretariaadi juhatajaks.

Peale selle moodustatakse redaktsiooni komisjon, kuhu lisaks referentidele valitakse iga maa poolt üks esindaja ning sekretariaadi poolt peasekretär.

Sellega lõpeb kongressi esimene istung ning tehakse lõunavaheaeg. Enne laialiminekut pildistatakse koosolijad*).

Referaadid.

Kongressi teine istung on pühendatud tervena referaatidele. Esimesena kõneleb A. Janson Eestist teemast:

Suured ja väikesed riigid ja viimaste kultuurilised ülesanded.

Kõneleja annab ajaloolise ülevaate suurte ja eriti väikeste riikide arenemisest ja arendab viimaste väärikuse ideed, sest et just nemad annavad suurima vabaduse üksikisiku arenemiseks, tõstavad tema tähtsust komplitseeritud seltskonna organismis.

Teisena kõneleb K. Dekens Lätist teemast:

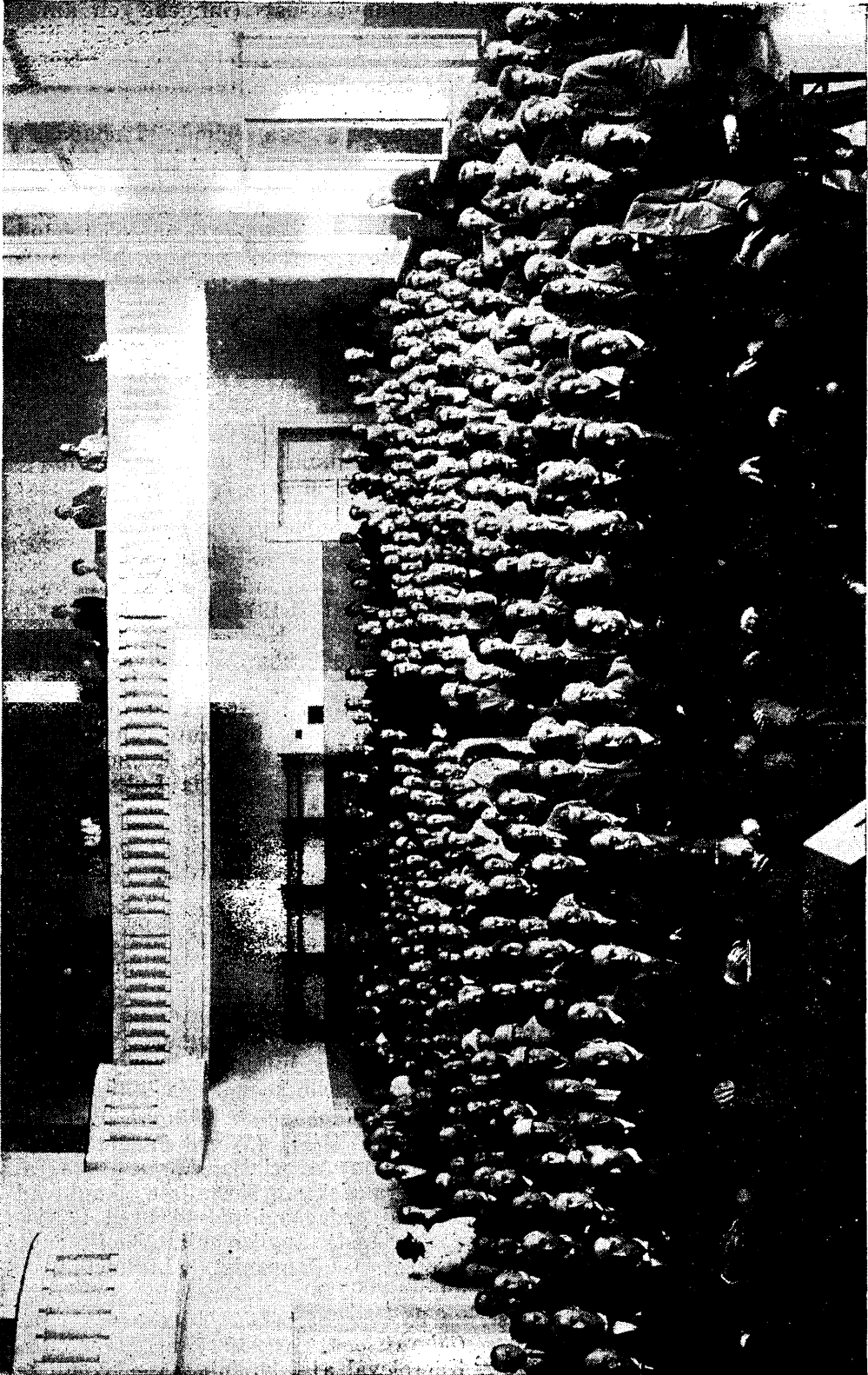
Baltiriikide koolipoliitilised ideaalid.

Kõneleja arendab eelmise referendi mõtteid edasi ja, kaitstes ning ülistades ühtluskooli ideed igas üksikus riigis, kutsub üles järelemõtlemisele rahvastevahelise ühtluskooli mõtte üle ja tööle tema teostamiseks. Peale muu referent nõuab rahvusliku kasvatuse alistumist riiklikule. (Kõne on toodud täielikult käesolevas numbris lhk. 299).

Läbirääkimised.

Ettekannetele järgnesid elavad läbirääkimised, millest mitmed kongressi liikmed võtsid korduvalt osa. Vastu-

*) Kongressi pilte võib saada päevapiltnik K. Akelilt. Aadress: Tallinna, Rataskaevu 2. Hind 1 kr. 50 senti. Võib tellida ka Õp. Liidu kaudu.

Baltiriikide õpetajate II kongressi avamisistung Tallinna raudtänava algkooli saalis.

vaidlejad püüdsid kaitsta rahvusliku kasvatuses tarvet, näidates kui „paberlik“ on õpetuse sundus ja kättesaadavus kõigile meie riikides, sest et haridus on ikka alles kättesaadav ainult jõukate klasside lastele. Teiseks väljendati tungival soovil, et kõigi kolme riigi koolides õpetataks sunduslikult üht ja sama võõrkeelt. Peale selle soovitati ühisel jõul välja anda saksa ja vene keeles pedagoogilist ajakirja ja hoolt kanda kõigi kolme riigi noorsoo lähendamise eest.

Läbirääkimistega lõppeski kongressi teine istung.

Töö sektiioonides.

Kongressi esimese päeva eelõhtul algab töö sektiioonides, mis teise päeva hommikul veel jätkub.

Kongressi korraldajate poolt algatati emakeele, matemaatika, loodusloo, ajaloo, ekskursioonide, defektsete laste koolide õpetajate ja karskuskasvatustöö sektiioon.

Sektsioonide koosolekuil jagati vastastikust informatsiooni ja selgitati mitmesuguseid küsimusi. Resolutsiooniliste ettepanekutega esines ainult karskuse sektiioon. Sektsiooni sooviavaldused otsustati kongressi materjalide juurde võtta.

Koosviibimine „Seltskondlikus majas“.

Kongressi esimene päev lõpeb tutvamisõhtuga ja banketiga o/ü. „Seltskondliku maja“ ruumides, millest kõik külalised maksuta, omad inimesed aga väikese tasu eest osa võtavad. Koosolijad veedavad kõgu õhtu kuni hilisööni vabas vestluses, lauldes rahvuslikke laule ja lõbutsedes rahvuslike kude ning pallitantsudega.

Rahvuslik kasvatus ja üleilmalise rahu aade.

Kongressi kolmas istung (teise päeva hommikul) algab dr. A. Audova referaadiga: Rahvuslik kasvatus ja üleilmalise rahu aade. Kõneleja põhjendab vaadet rahvuslikule kasvatusle kui sõda soodustavale faktorile, näidates seejuures sõdade majanduslikku ja rahvuslikku hävitavat mõju ja ta bioloogi-

list ainupärasust (inimene on ainus selgrooline, kes tapab oma töu liikmeid!) ja eetilist lubamatust. Kõneleja kaitseb vaadet, et inimsugu võiks ja peakski oma organisatsioonidega ja teadmustega reguleerima elu nõnda, et sõda saaks võimatuks. Kaasa töötada seks saab kool ja ta peabki seda tegema, võttes kasvatusle aluseks rahvastevahelise solidaarsuse idee. (Kõne on toodud täielikult käesolevas numbris lhk. 289).

Teisena kõneleb F. Vitenbergs Lätist teemast:

Õpetajate rahvusvahelistest organisatsioonidest.

Kõneleja tutvustab omas huvitavas üleivaates kuulajaid museas järgmiste organisatsioonidega ja nende sihtidega:

I. Ennesõjaaegsed organisatsioonid:

1. Rahvusvaheline õpetajate büroo, asut. 1905. a., koondas kõigist maailmajagudest 1913—1914. a. umbes 400.000 õpetajat. 2. Keskkoolide õpetajate rahvuslike ühingute rahvusvaheline büroo, asut. 1912. a., liikmete arv koguni väike. 3. Katoliiklike õpetajate ja pedagoogiliste ühingute rahvusvaheline büroo, asut. 1910. a., koondab Saksa, Austria, Hollandi ja Luksemburgi õpetajaid.

II. Pärastilmasõjaaegsed organisatsioonid.

A. Üleilmalised koondised.

1. *Vaimutöölise Pariisi internatsionaal*, asut. 1922. a. Liikmeteks on väikesed õpetajate grupid väga mitmesugustest riikidest. Erandiks liikmete arvu poolest on Nõukogude Venemaa vaimutöölise liit omaga 600.000 liikmega, kes selle koondisega ühinenud.

2. *Pedagoogiliste ühingute üleilmaline föderatsioon* (World Federation of Education Associations), as. 1923. a. San-Franciskos. Koondisse kuuluvad mitmed pedagoogilised üksused Põhja-Ameerikast, Inglismaalt, Shotimaalt, Hiinast ja Jaapanist. Liikmete arv umbes 300.000.

3. *Õpetajate liitude rahvusvaheline föderatsioon*, as. 1927. a., Londonis. Käesoleval ajal kuulub sisse koondisse

Inglismaalt 121.000 liiget, Saksamaalt 150.000 l., Bulgaariast 12.000 l., Prantsusmaalt 87.000 l., Hollandist 12.500 l., Lätist 3000 l., Leedust 1000 l. Poolast 36.000 l., Rootsist 4500 l., Šveitsist 13.500 l., Tšehhoslovakkias 39.000 l. Lõunaslaaviast 13.000 l. — kokku 484.000 liiget. Peasekretariaat asub Pariisis, kus ilmub ka koondise büllään.

4. *Rahvusvaheline õpetajate sekretariaat Amsterdams* koondab Amsterdami internatsionaali alusel seisvaid õpetajate kutseorganisatsiooni. Liikmete arv on teadmata (kuid pole väga suur).

5. *Keskkoollide õpetajate rahvuslike ühingute rahvusvaheline büroo* (Bureau international des federations nationales du personnel de l'enseignement) asub Pariisis. Peale sõda peeti esimene kongress 1920. a. Strassburgis. Koondisse kuuluvad järgmiste maade õpetajad: Inglise, Ameerika, Belgia, Itaalia, Läti, Luksemburgi, Norra, Hispaania, Lõunaslaavia, Poola, Prantsuse, Türgi, Tšehhoslovakkia, Rootsi j. t. Liikmete arv umbes 50.000.

6. *Katoliiklike õpetajate rahvusvaheline liit*, asut. 1923. a. Florentsis.

7. *Uue kasvatus* rahvusvaheline liit ei koonda liikmeid õpetajate kutseorganisatsioonide vaid pedagoogiliste korporatsioonide alusel. Liidu liikmeid leidub kogu maailma kultuurilistes riikides. Liidu büroo asub käesoleval ajal Londonis. Liidu sihtide kohaselt ilmub rida pedagoogilisi ajakirju mitmes keeles.

B. Lokaalse ulatusega koondised.

1. *Baltiriikide õpetajate liit*, asut. 1924. a. Eesti, Läti ja Leedu õpetajate 3. konverentsil. Sekretariaat asub Riias.

2. *Skandinaavia riikide õpetajate konverentsid* peetakse 1917. a. saadik järjekindlalt iga kahe aasta takka Rootsi, Norra ja Taani õp. liitude esindajate oşavõttel.

3. *Ameerika ladina riikide õpetajate kongress* 1928. a. Buenos-Airesis Argentiina, Bolivia, Čili, Peru, Uruguay j. t. osavõttel otsustas asutada nimetatud riikide õpetajate liidu.

4. *Rajataguste vene õpetajate organisatsioonide koondis* koondab emigreerunud vene õpetajaskonda. Büroo asub Praagas.

Lõpuks referent soovib Eesti ja Leedu õpetajail Läti ametivendade eeskujul liituda mõne rahvusvahelise koondisega.

Kuna Leedu referent, prof. K. Šležičius pole saanud Tallinnasse sõita, loeb tema referaadi põhilauseid ette J. Žiugžda. Nendest selguvad kujukalt baltiriikide õpetajate ühistöö eesmärgid, ülesanded ja laialised võimalused.

Läbirääkimistel võetakse sõna ainult dr. Audova kõne kohta. Ükski sõnavõtjaist ei vaidle referendi põhilausele vastu. Tundub, nagu oleks kõneleja sõnastanud just selle, mis kõikide südames pakitses. Sõnavõtjad lähevad referendist kaugemale veel: soovitakse kategooriliselt protesteerida nähtuse vastu, et inimene tapab inimest, hukka mõista skoutlus tema praegusel kujul kui militarismi alus.

Läbirääkimiste lõppedes asub tööle redaktsiooni komisjon, kuna samal ajal õp. Dzeivers tutvustab koosolijaid 1927. aasta suvel Locarnos peetud IV õpetajate rahvusvahelise kongressi tööga.

Resolutsioonid.

Redaktsiooni toimkonna ettepanekul kongress võtab ühemeelselt vastu järgmised resolutsioonid:

1. Meie kooli õpetus-kasvatuslik töö tuleb rajada kodumaatundmise, demokraatlikkuse ja ajakohasuse põhimõttele.

2. Ühtluskooli teostamine ja produktiivne töö ühtluskoolis nõuavad kogu õpetajaskonna koondumist ühisesse organisatsiooni, seepärast kongress loeb tarvilikuks Baltiriikide Õpetajate Liitu koondunud õpetajate liitude astumise rahvusvahelise õpetajate koondise liikmeiks.

3. Tunnistades sõja suurimaks pahaks ja seepärast seistes kooli igakuulise militariseerimise vastu, kongress kutsub Eesti, Läti ja Leedu õpetajaid aktiivsele võitlusele sõja vastu noorsoo kasvatamise kaudu mitte sõja tarvis, vaid rahulikule rahvusvahelis-kollektiivsele kultuursele loomistööle.

4. Baltiriikide õpetajate ühistöö alal kongress tunnistab lähemaiks ülesandeks:

a) pedagoogilise ajakirja väljaandmise vene ja saksa keeles;

b) ühiste pedagoogiliste nädalate ja kursuste korraldamise;

c) raadio informatsiooni kasutamise;

d) pedagoogiliste näituste korraldamise, plaanikindlate õpetajate ekskursioonide organiseerimise jne.;

e) ühe ja sama uue keele põhjaliku õpetamise sisseseadmise võimaluste selgitamise kõigi kolme riigi koolides;

f) kõigi kolme riigi poolt välja antud haridusliikude diplomite ja teenistuse staaži tunnustamise võimaluste selgitamise tööjõu ülemineku puhul ühest riigist teise;

g) noorsoo lähendamise võimalikult laiaades piirides.

Sellise ühistöö saavutamise huvides kongress tunnistab tarvilikuks alalise ja tiheda ühenduse pidamise Eesti, Läti ja Leedu õpetajate vahel ja lubab vastastikust toetust kõigi sellist tööd takistavate asjaolude kõrvaldamiseks.

Sektsioonide resolutsioonid ja soovivaldused otsustatakse võtta materjalideks kongressi resolutsioonide juurde.

Kongressi töö lõpetamine.

Leedu esindaja J. Žiugžda teeb ettepaneku järgmine kongress pidada Kaunas, milline ettepanek kiidetakse tormiliste kiiduavaldustega heaks.

Läti esindaja P. Kuula näitab, kuidas käesoleval ajal on organiseeritud töö Leedus takistatud ja teeb kongressile ettepaneku avaldada Leedu ametivendadele moraalse toetuse lootusi, mille peale kongress vaimustavate ovatsioonidega Leedu ametivendadele reaageerib.

Läti ja Leedu ametivennad tänavad Eesti õpetajaid kongressi korraldamise ja lahke vastuvõtu eest.

Riigivanem J. Tõnissonile saadetakse kongressi nimel tervitustelegramm.

Kongressi lõppsõna ütleb Eesti Õp. Liidu esimees E. Martinson, alla kriiputades baltiriikide õpetajate vahel järjest kasvavat solidaarsust, mis eriti kongressil tundub ja mis, vaimutöölisi üheks pereks liites, lubab kõnelda uuest ajajärgust õpetajaskonna töös.

Kongress lõpeb täpsalt kavas ettenähtud ajal Eesti, Läti ja Leedu hünni laulmisega.

Väljasõit Vasalemma ja ekskursioonid.

Kongressi teisel päeval peale lõunat sõideti ühiselt Vasalemma Tallinna Õpetajate Seltsi puhkekodusse, kus Tallinna Õp. Seltsi poolt oli korraldatud pidulik vastuvõtt. Kuni poole ööni kõlasid sõprussidemetega ühendatud kolme rahva õpetajate laulud ja valitses kodune rõõmuküllane meeoleolu, kuni saabus aeg rongile minekuks, et tagasi Tallinnasse sõita.

Järgmised kaks päeva käidi rühmade kaupa Eesti ametivendade juhtimisel Tallinnast ja selle ümbrust (Lasnamägi, Piirita) tundma õppimas. Muidugi võeti ka üldlauupeost osa, kuhu Laujate Liit sissepääsu võimaldas poole hinnaga. Samuti külastati öisi vabaõhuetendusi, kuhu pääseti samuti hinnaalandusega.

1. juuli õhtul lahkusid Läti ja Leedu külalised Tallinnast, sõites tagasi koju ning viies kaasa sõbralikke mälestusi koosveedetud pidupäevist.

Varalised abinõud

kongressi korraldamiseks saadi eeskätt toetustest. Nii andis Riigivanem J. Tõnisson oma summadest lahkesti kr. 750.—, Tallinna linnavalitsus kr. 200.—, Tartu Maavalitsus kr. 100.—, Viru Maavalitsus kr. 50.—, Võru Maavalitsus kr. 50.—, Pärnu linn kr. 50.—, Pärnu Maavalitsus kr. 25.—, kelledele siinkohal olgu tänu avaldatud.

Peale selle saadi summe kongressi kulude katteks kongressi osavõtte maksumust (1 kr. iga liikme pealt), kuna raudteevalitsus võimaldas sõidu kongressile poole hinnaga.

J. E.

Välismaalt.

Kursus õpetajale Rahvasteliidu üle.

Rahvusvahelise Kasvatuse Büroo (International Bureau of Education) korraldusel peetakse Genfis 20. aug.—1. sept. s. a. kursus teemal — „Rahvasteliidu mõtte ja sihtide selgitamine.“ Kursus on määratud alg- ja keskkooli õpetajale ja noorsooliikumise juhtidele ning sellele vastavalt praktilise iseloomuga.

Kursuse keeleks on prantsuse keel. Külaldase arvu osavõtjate soovil peetakse loenguid ka teistes keeltes.

Kursuse kavas on nähtud ette:

- a) Rahvasteliidu mõtte ja sihtide selgitamine;
- b) rahvusvaheline koostöö (teaduslik ja majanduslik);
- d) ajaloo-, maade-, kodaniku- ja majandusteaduse meetodika;
- e) ajalooliste isikute elulugude käsitlemine koolis;
- g) raadio ja kino tähtsus ning kasutamine;
- h) koolidevaheline kirjavahetus;
- i) Rahvasteliidu bibliograafia õpetajale ja lastele.

Kursuslastel on võimalus külastada Rahvasteliitu ja rahvusvahelist tööbürood.

Samal ajal — 13. aug. kuni 25. aug. s. a. peetakse Genfis Rousseau instituudi korraldusel kursus — „Lapse psühholoogia ja kasvatusemeetodid“ ja 27. aug. kuni 11. sept. s. a. Rahvasteliidu korraldusel informatsioonikursus — „Rahvasteliit ja rahvusvahelised probleemid“.

Kõigi kolme kursuse kohta annab üksikasjalisemat informatsiooni — International Bureau of Education, 4 Rue Charles Bonnet, Genève, Suisse.

Õpetajate üleilmne konverents Genfis.

peetakse 25. juulist — 4. augustini 1929. a. Rahvusvahelises Kasvatuse Büroos (International Bureau of Education) tehakse intensiivselt eeltöid. Tegutseb mitu komisjoni. Euroopa paljudelt autoriteetsetelt kasvatusteadlastelt on saadud nõusolek konverentsil esinemiseks ja eeltöödest osavõtmiseks.

Organisatsioonide teateid ja kroonika.

Õpetajate Liidu seisukohad uue palgaseaduse asjus.

Kuna haridusminister kavatses sügisel esitada Riigikogule uue õpetajate tasude seaduse eelnõu, siis pöördus Eesti Õpetajate Liidu juhatus juulikuul uue õpetajate palgaseaduse asjus järgmise märgukirjaga haridusministeeriumi poole.

„Haridusministeeriumi kavatsuse puhul asuda avalikkude õppeasutiste ja õigustega erakoolide õppejõudude tasude seaduse ümber töötamisele Eesti Õpetajate Liidu juhatus õpetajaskonna üleriigilise esindajana kõigepealt konstateerib, et 1. apr. 1928. a. maksma pandud tasude seadus ei toonud tarvilisel määral loodetud parandust õpetajaskonna töötinimistele, vaid selle vastu mitmes suhtes halvendas õpetajate, eriti vanemate ja linnades töötavate õppejõudude olukorda. Seaduse vastuvõtmisel ei arvestatud õpetajaskonna soove ja parandusettepanekuid, mille

tagajärjel seadus sisaldab rea olulisi puudusi, kuna mõned küsimused jäid hoopis lahtiseks. Neil asjaoludel Eesti Õpetajate Liidu juhatus kordab oma seisukohti, mis ta esitas parandusettepanekutena praegu maksva seaduse vastuvõtmisel, paludes neid uue seaduse väljatöötamisel arvestada, ja ühtlasi juhib tähelepanu neile puudustele, mis on praegusel seadusel võrreldes eelmisega.

1. Nädalatundide maksimaalnormiks olgu õpetajateseminaris 18, keskkoolis 24, linnaalgkoolis 26 ja maa-alkkoolis 28.

2. Ühe õppejõu poolt mitmes koolis antud tunnid tulevad kokku arvata, nagu see sündis eelmises seaduses.

3. Keskkooli juhatajate palga liigitamise kriteeriumiks keskkooli suhtes tuleb võtta 5 klassikomplekti senise 6-e asemel.

4. Koolijuhatajate tundide arv olgu nii normaal- kui kahekomplektilistes koolides piiratud kindla normiga normaaltööjõu kohaselt, näiteks 6—8 tundi nädalas.

5. Keskkooli õpetajate palganorme tuleb vähemalt ühe astme võrra tõsta (paragr. 4. tabel 3).

6. Praktika aastate arvestamisel tuleb juurde võtta veel üks aste, nimelt 15-me a. praktika, et väheselgi määral parandada vanemate õpetajate rasket majanduslikku olukorda ja tõsta sel teel need õpetajad, kelle palk praeguse tasude seadusega vähenes, vähemalt endisele tasapinnale.

7. Vastava korteri ühes kütte ja valgustusega on kooli ülalpidaja kohustatud andma kõigile avalikkude koolide õpetajaile, juhatajaile ja juhatajate abidele. Korteri eest (ühes kütte ja valgustusega) tuleb korteri saajal maksta üüri maa- või linnavalitsuse (riigikoolides haridusministeeriumi) poolt kindlaks määratud normide järgi, kusjuures korteri saaja poolt maksetav üür ei tohi tõusta üle 10% normaalpalgast.

Kui ei ole võimalik korterit anda, või kui ei taheta pakutavat korterit vastu võtta, maksetakse kooli ülalpidaja poolt koolijuhatajaile, tema abidele ja õpetajaile lisaks tervele palgale veel see osa faktilistest korteri, kütte ja valgustuse kuludest, mis summa võrra on need kulud suuremad, kui 10% vastava koolijuhataja, tema abi või õpetaja palgast, kusjuures kooli ülalpidaja ei ole kohustatud enam kui 3-toalise korteri eest tasu maksma.

8. Riigi hoolekandekoolis ja Harku kolonnis tuleb anda õppejõududele tasuta mitte ainult korter, vaid ka kütte ja valgustus.

9. Klassijuhatajate eest tuleb arvata klassikomplekti juhatajale 2 tundi nädalas vähem oma kooli õpetaja nädalatundide normaalarvust.

10. Internaadiga ühenduses oleva töö eest tasu määramine maakoolides tuleb jätta maavalitsuse hoole, nagu see oli eelmise tasude seaduse ajal.

11. Õpetajate palgast tuleb 90% võtta riigi kanda.

12. Perekonna abiraha iga lapse pealt tuleb maksta 10 krooni.

13. Perekonna abiraha nii maal kui linnas tuleb võtta riigi kanda.

14. Perekonna abiraha maksmisel ei tule arvestada palga ülemmäära, vaid selle saamise õigus peab olema ka kõrgemapalgalistel.

15. Haridusministrile tuleb õigus anda üksikuid silmapaistvate teenetega õpetajaid palgaastmeis tõsta, kui seda võimaldab nende liigitamine tavaliste diplomite järgi.

Põhjendusi nende ettepanekute ja soovide selgitamiseks Eesti Õpetajate Liidu juhatus

tõi rohkel arvul märgukirjas, mille ta möödunud aastal esitas kõigile Riigikogu liikmetele, haridusministeeriumile ja ajakirjandusele.

Eriti peab Eesti Õpetajate Liidu juhatus soovitavaks, et uus õpetajate tasude seadus võimalikult lihtsustataks ja kõik teenistusolusid käsitavad paragraafid viidaks sealt üle õpetajate teenistusseadusse.

Õpetajate teenistusseaduse asi liigub.

Haridusministeerium tegi juulikuu alul Eesti Õpetajate Liidu esimehele hra E. Martinsonile ettepaneku asuda õpetajate teenistusseaduse eelnõu väljatöötamisele, missuguse ettepaneku hra E. Martinson mõningate kaalutluste järele vastu võttis.

Lisatasu Tallinna õpetajaile.

Tallinna linnavolikogu võttis 23. mail vastu otsuse, mille järgi makstakse kõigile õppejõududele, kel vähemalt 12 tundi nädalas, 13-nda kuu palk ühistel alustel teiste linna teenijatega; koolijuhatajad ja -nõunikud saavad korteri ühes kütte ja valgustusega tasuta; koolijuhatajate abidele makstakse lisatasu 10% nende normaalpalgast. Peale selle makstakse kõigile õppejõududele lisatasu 5% nende normaalpalgast; kes saavad korteriraha või korteri alandatud hinnaga, need lisatasu ei saa.

Nende otsuste vastu esitas Tallinna linnavalitsus vormiliste põhjuste pärast protesti, mille aga siseministeerium jättis tähele panemata.

Esimene juudi õpetajate kongress.

peeti 27. ja 28. mail k. a. umbes 30 osavõtjaga Tallinnas. Muu seas esines kongressil ettekandega tuntud juudi pedagoog hra J. Halperin Palestiinast. Päevakorras oli kõiksuguseid pedagoogilisi küsimusi ning juudi õpetajate professionaalühingu asutamise küsimus Eestis. Eesti Õpetajate Liidu poolt tervitas kongressi õp. A. J. Möller.

Tallinna linna koolinõunikuks.

valiti senine linna II tütarlaste gümnaasiumi inspektor Julius Grünthal.

Hr. J. Grünthali tuntakse kui kogenud ja tublit kasvatajat, kes ka kaasõpetajate peres lugupeetud tegelane.

Eesti Õpetajate Liidu tööst on hr. J. Grünthal võtnud agaralt osa. 1925/26. a. ta oli juhatuses liikmeks; peale selle on ta juhatanud Liidu poolt korraldatud keskkooli kursusi, töötanud Liidu edasiharimistoimkonnas jne.

Pedagoogium algab tegevust.

Tallinna pedagoogium algab 1. aug. s. a. oma tegevust. Esialgu on haridusministeerium otsustanud avada ainult ühe — meeskäsitöö õpetajate ettevalmistamise haru, kuhu võetakse vastu tehnikagümnaasiumide ning riigi kunsttööstuskooli lõpetajaid ja neid tööstusliikude koolide lõpetajaid, kel üldine keskkooli haridus.

Pedagoogiumi ülesandeks on valmistada õpetajaid täiendus-, alg- ja kutsekoolidele neil erialadel, kus õpetajail ei nõuta ülikooli haridust.

Pedagoogiumi kursuse kestvus on kaks aastat, ühes ettevalmistuseklassiga kolm aastat.

Õpetus on maksuta ja kuulajad võivad saada stipendiume tühisel alusel seminaristitega.

Haridusliidu teateid.

29. juunil k. a. peeti 40-ne organisatsiooni esindaja osavõttel E. Haridusliidu asemikudekogu koosolek.

Liidu tegevusaruanne näitab, et viimase aasta jooksul on uusi liikmeid juurde tulnud 50; seega on praegu Haridusliitu koondunud 304 mitmesugust kultuur-hariduslikku organisatsiooni. Möödunud aastal on korraldatud 391 kohas 133 lektori poolt 57.796 kuulajale 452 ettekannet 2.392 tunni vältel, kus käsitleti 19 eriala riivavat laiaulatuslikku küsimust.

Kassa aruanne näitab 14.310.-kroonilist tasakaalu. 1929/30. a. eelarve on tasakaalustatud 34.238 krooniga. Liidu ajakirja „Vabaharidustöö“ tellimine tehakse liikmetele obligatoorseks ning määratakse liikmemaksuks seltsidele 4 ja liitudele 11 krooni, millise summa hulka on arvatud ka ajakirja aastatellimise hind.

Liidu juhatus on moodustatud järgmises koosseisus: Esimees — K. Einbund, I abi — J. Piiskar, II abi — J. Depman, sekretär — E. Vender, abi — pr. M. Reisik; laekahoidja — A. Susi.

Toimkonnad on moodustatud raamatukogunduse, rahvaülikoolide loengute ja õpiringide alal.

Liidu juurde moodustatavale näitelavade rekvisiitide laole, kust esemeid seltsidele laenatakse ning müüakse, on juba esimene saadetis parukaid, jumestamisabinõusid, maske jne. päralt jõudnud. Teine ja kolmas saadetus on tulemas.

Näitekunsti kursusi korraldati Petseris, kuna Paides ja Võrus õpet. suvekursustel refereeriti vabaharidustöö küsimustest.

Karskus.

Õpetajate Liit koolikarskustööd korraldamas.

Silmas pidades karskuskasvatustöö suurt tähtsust ja arvestades seniste koolikarskustööd juhtivate asutiste ja organisatsioonide sooviavaldusi E. Õpet. Liidu juhatus kutsus möödunud kevadel ellu Liidu juures *karskuskasvatustoimkonna*, mille ülesandeks karskuskasvatustöö edendamise ja korraldamine nii koolis kui õpetajaskonnas.

Toimkond, mille juhatajaks tuntud pedagoog dir. Hans Roos ja liikmeteks eesotsas E. O. L. esimehe hr. E. Martinsoniga poolteistkümmet veendunud karsket koolimeest, on asunud juba aktiivsele tööle.

Kõige pealt on loodud kokkulepe Õpetajate Karskuskasvatusliiduga, mille järgi viimane jätab täies ulatuses E. O. Liidu juhtida, korraldada ja arendada karskuskasvatustöö koolis ning õpetajaskonnas ja annab Eesti Karskusliidu kaudu saadavad koolikarskustööks määratud riigi toetussummad E. O. Liidu käsutusse ülemalnimetatud otstarbeks. Kuna aga nimetatud summadest, mis viimasel ajal õige kokku kuivanud, suurema tegevuse arendamiseks ei jätku, siis otsustati kiires korras otsida uusi sissetulekuid.

Äsja alanud õppeaasta töökavas on kõige pealt võetud üleriigilise õpetajate karskuspäeva korraldamine. Nimetatud päev on mõeldud pidada Tal-

linnas 28.—30. dets. k. a. Toimkonna poolt väljatöötatud kava järgi kavatakse käsitleda esimesel päeval üldulatuslikke karskuskasvatusküsimusi, teisel päeval karskusõpetuse ala ja kolmandal laste karskusseltside töökorraldust. Referentideks on märgitud meie paremad koolikarskustöö tundjad. Muu seas on toimkonnal kavatsus kutsuda väljamaalt mõnd referenti, kes tutvustaks meid karskuskasvatustöö uuemate meetoditega suuremais karskusmais.

Osa võtta karskuspäevast võivad kõik õpetajad nii alg- kui keskkoolidest.

Peale karskuspäeva korralduse on toimkonna töökavas bülletàäni väljandmine lootusringide juhtidele, meetodiliste juhatuskirjade ja tunnikonspektide valmistamine, näitetundide korraldamine, karskusõpetuseks tarvismineva kirjanduse soetamine, populariseerimine ja levitamine, laste võistluskirjutuste korraldamine, kontakti loomine ja arendamine teiste karskustööd korraldavate keskkohtadega, mitmesuguste ankeetide, karskuspäevade jne. korraldamine j. m. kavatsused.

Nende ülesannete edukamaks täitmiseks paneb E. Ö. Liit sellekohase kutsetise tööjõu E. Ö. Liidu karskusekretäri näol ametisse, kelle ülesandeks eriti õpetajaile karskuskasvatustöö korraldamisel nõu ja juhtnööre anda. Karskusekretäri asukoht on E. Ö. Liidu juures (Tallinna, Rataskaevu 22), mispärast nüüdsest peale kõik kirjavahetus koolikarskustöö asjus tuleb juhtida ülemaltoodud aadressil.

Karskusküsimus Baltiriikide Õpetajate kongressil.

28. ja 29. juunil k. a. Tallinnas peetud baltiriikide õpetajate kongressil, millest võttis osa üle 500 õpetaja (Lätist ja Leedust üle 100 inimese) moodustati ka karskusektsioon. Nimetatud sektsioon pidas 2 koosolekut ning töötas resolutsiooni välja, mis kongressi üldistungil ühel häälel järgmisena vastu võeti:

„Alla kriipsutades asjaolu, et alkohol hävitab rahva vaimlisi ja füüsilisi

võimeid ja halvendab maa majanduslikku heaolu, karskuse sektsioon, ära kuulanud vastastikuse informatsiooni, avaldab soovi:

1) et õppivat noorsugu kui maa loostuste kandjat kõigis õppeasutistes kasvatatakse karskuse vaimus, milleks muuseas on soovitatav asutada noorsookarskusringe, korraldada karskuseksameid jne.;

2) et õpetajate liidud loeksid omaks kohuseks karskete õpetajate ühendamise;

3) et valitsus ja seadusandlik võim

a) annaks seadused ja korraldused, mis piiraksid alkoholsete jookide tootmist, sissevedu ja tarvitamist, kaasa arvates täieliku keeluseaduse ettevalmistamist;

b) toetaks ja soodustaks nii ideeliselt kui materjaalselt karskustööd koolis kui ka väljaspool kooli.

4) Alkoholismi vastu võitlemiseks on tarvilik baltiriikide õpetajate kooskõlastatud ühistöö“.

Karskusliidu asemikkudekogu koosolek.

Eesti Karskusliidu asemikkudekogu järjekorraline koosolek peeti möödunud kevadel 29. ja 30. mail Valgas, millest võttis osa 30 saadikut. Koosolekul valitud uue kesктоimkonna juhatajaks ja ühtlasi Eesti Karskusliidu esimeheks on valitud prof. P. Põld senise V. Ernitsa asemele.

XIX rahvusvaheline karskuskongress

peetakse 20.—25. aug. käesoleval aastal Antverpenis, kust Eesti poolt prof. P. Põld, dots. V. Ernits ja prof. L. Puusepp osa võtavad. Sel puhul peetakse ka rahvusvahelise õpetajate alkoholismivastase liidu koosolek, mille kavas ülevaade viimase aja tegevusest ja saavutisist, noorsookaitse küsimused, aruanded ja valimised.

14.—19. juulini peeti Stokholmis põhjamaade karskuskongress, millest võtsid osa ka Eesti ja Läti esindajad.

J. E.

Ametlikke teateid ja määrusi.

Algkoolide tunnikava.

(Avaldatud „Riigi Teatajas“ 1928. a. nr. 51.)

§ 1. Avalikkude algkoolide seaduse („R. T.“ nr. 75/76.—1920) § 37 ja eraõppeasutiste seaduse („R. T.“ nr. 97.—1927.) § 22

alusel paneb haridusministeerium kõigis avalikkude ja õigustega era-, kesk- ja kutsekoolide esimesele kuuele õppeaastale vastavais klassides maksma 1928/29. kooliaastast järgmised tunnikavad:

A. Eestikeelsed koolid.

Õppeained	Maal							Linnas						
	I	II	III	IV	V	VI	kokku	I	II	III	IV	V	VI	kokku
1. Kodulugu, kõlbluse- ja kodanikuõpetus	3	3	4	1	1	2	14	3	3	4	1	1	2	14
2. Usuõpetus	2	2	2	2	1	1	10	2	2	2	2	1	1	10
3. Emakeel	8	8	8	7	6	5	42	8	8	8	7	5	5	41
4. Ajalugu	—	—	—	2	2	2	6	—	—	—	2	2	2	6
5. Matemaatika	5	5	6	5	5	5	31	5	5	5	5	4	5	29
6. Looduseõpetus	—	—	—	3	4	4	11	—	—	—	3	4	3	10
7. Maateadus	—	—	—	2	2	2	6	—	—	—	2	2	2	6
8. Kujutamine: voolimine ja joonistamine	2	2	2	2	1	1	10	2	2	2	2	2	1	11
Tööõpetus	2	2	2	2	2	2	12	2	2	2	2	2	2	12
9. Laulmine	2	2	2	2	2	2	12	2	2	2	2	2	2	12
10. Võimlemine ja tervishoid	2	2	2	2	1	1	10	2	2	2	2	2	2	12
11. Võõrkeel	—	—	—	—	5	5	10	—	—	—	—	5	5	10
Kokku:	26	26	28	30	32	32	174	26	26	27	30	32	32	173

B. Muukeelsed koolid.

Õppeained	Maal							Linnas						
	I	II	III	IV	V	VI	kokku	I	II	III	IV	V	VI	kokku
1. Kodulugu, kõlbluse- ja kodanikuõpetus	3	3	4	1	1	2	14	3	3	4	1	1	2	14
2. Usuõpetus	2	2	2	2	1	1	10	2	2	2	2	1	1	10
3. Emakeel	8	8	6	6	6	5	39	8	8	6	6	6	5	39
4. Eesti keel	—	—	3	4	4	4	15	—	—	3	3	4	4	14
5. Ajalugu	—	—	—	2	2	2	6	—	—	—	2	2	2	6
6. Matemaatika	5	5	6	5	5	5	31	5	5	5	5	4	5	29
7. Looduseõpetus	—	—	—	3	4	4	11	—	—	—	3	4	3	10
8. Maateadus	—	—	—	2	2	2	6	—	—	—	2	2	2	6
9. Kujutamine: voolimine ja joonistamine	2	2	2	1	1	1	9	2	2	2	1	1	1	9
Tööõpetus	2	2	2	2	2	2	12	2	2	2	2	2	2	12
10. Laulmine	2	2	2	2	2	2	12	2	2	2	2	2	2	12
11. Võimlemine ja tervishoid	2	2	2	1	1	1	9	2	2	2	2	2	2	12
Kokku:	26	26	29	31	31	31	174	26	26	28	31	31	31	173

§ 2. Eelmises paragrahvis toodud tunnikavad hakkavad maksma 1. augustist 1928. aasta selle erandiga, et eestikeelsetes algkoolides 1928/29. kooliaastal võõrkeele tundide arv on IV klassis 2, V klassis 4 ning VI klassis 4 ja emakeele tundide arv maa-alkoolide IV klassis 7 ning VI klassis 6 ja linna-alkoolide IV, V ja VI klassis 6 tundi igas klassis.

§ 3. Koolidel, kes soovivad tunnikavas vähemaid muudatusi ette võtta, tuleb esineda

maa- või linnakoolivalitsuste või vähemuse vaheliste kultuurvalitsuste kaudu haridusministeeriumile sellekohaste soovivaldustega enne sügisest õppetöö algust, õppetöö keskel aga hiljemalt üks kuu enne soovitatavate muudatuste maksmapanemist koolis.

§ 4. Käesoleva määruse maksmahakkamisega kaotab maksvuse haridusministeeriumi 2. juuni 1926. a. nr. 22005 korraldus algkoolide tunnikava kohta („R. T.“ nr. 55—1926.).

Haridusministri määrus kooliõpilaste ja alaealiste avalikkudest ettekannetest osavõtmise kohta.

Antud avalikkude ettekannete seaduse („R. T.“ nr. 43—1923.) §§ 11, 12 ja 14 alusel.

1. Kooliõpilastele alla 20 aasta-vanaduse, välja arvatud üliõpilased, on keelatud viibida pealtvaatajatena ja kuulajatena või esineda tegelastena avalikkudel ettekannetel asutistes ja ettevõtetes, kus müüakse alkoholilisi jooke.

2. Tegelastena esinemine avalikkudel ettekannetel asutistes ja ettevõtetes väljaspool kooli on kooliõpilastele lubatud ainult koolijuhataja igakordsel loal, mis on antud haridusministeeriumi sellekohaste juhtnõuude järgi, kusjuures õpilastelt alla 16-me a. on peale selle veel nõutav vanemate või eestkostjate luba.

3. Alaealistel alla 16-me a. ning kooliõpilastel alla 20-me a. on lubatud viibida ainult neil kinoetendustel, mille eeskavas on haridusministeeriumi otsusega alaealistele alla 16-me a. ja õpilastele alla 20-me a. näitamiseks kohaseks tunnustatud filmid. Näitamiseks lubatud kinofilmide kohta annab haridusministeerium või tema esindaja vastava tunnistuse, mis on maksev üle riigi.

4. On keelatud alaealistel alla 16-me a. ja õpilastel alla 20-me a. viibida kino kõrval- ja eesruumides etenduste ajal, millele pääseda neil luba ei ole.

Alaealiste ja õpilaste kinoetenduste ning täisealiste kinoetenduste vaheaeg peab olema vähemalt ½ tundi.

5. Vastutus selle eest, et alaealised ja õpilased ei pääseks neile keelatud avalikkudele ettekannetele, pannakse nende ettekannete korraldajate peale, ning sellest üleastujad ettekannete korraldajad võetakse vastutusele R. N. S. § 29 alusel.

6. Järelevalve selle määruse täitmise üle pannakse politsei, koolide administratsioonide ja koole revideerivate asutiste ning isikute peale.

Tänuavaldus.

Soome kooliõunik Akseli Salokannel, kes maikuu Eestit külastas, saatis meile järgmise kirja:

„Härra juhataja Ernst Martinson Tallinnas.

Jõudes tagasi kodumaale palun Teie toimetatud „Kasvatuse“ veergudel avaldada minu sügavat ja vennalikku tänu maikuu 7.—27. päevani mulle Eestis osaks saanud suure vastutulelikkuse ja sõbralikkuse eest. Eriliselt tänan Teie kaudu kooliõunikke Chr. Brüllerit ja J. Johansonit ning koolijuhatajat pr. A. Johansonit Tallinnas, professor Joh. Köppu, dir. J. Torki prouaga, kooliõunik dr. E. Markust prouaga, samuti kooliõunik G. Reialit Tartus ning dir. J. Käisi ja kooliõunik E. Muugat Võrus, õpetajaid ja juhatajaid Tallinnas, Tartus, Võrus, Arukülas ja Elvas.

Reis armsal vennasmaal jättis minule unustamata mälestused vabakssaanud vennasrahvast ja tema poolt saavutatud kõrge kultuurist ja hästi korraldatud koolist. Dir. Käisi väerika raamatute kingituse kaudu oman võimaluse edaspidigi koduneda Eesti kasvatushingega ja selle pürgimustega.

Saan ikka armastusega ja tõsise sugulashingega mäletama Eestit ja tema noort, edasirühkivat ja hästi korraldatud kooliasjandust.

Minu kodumaale saadetud lugematud tervitused olen edasi andnud.

Kuopios, 10. aug. 1928. a.

Akseli Salokannel.

Alliku vald, Järvamaal,

vajab oma Tännasilma 6 kl. algkoolile

üht õpetajat

Valimine Alliku vallamajas 29. augustil s. a. kell 5 p. l. vallavolikogu ees. Kirjad aadr: Alliku p. ag. Lähem raudteejaam Kärevere, 5 klm.

Vallavalitsus.

Toimetuse ja talluse aadress: Tallinna, Rataskaevu tän. 22. tel. 14-63.

Vastutav toimetaja: Ernst Martinson.

Väljaandja: Eesti Õpetajate Liit

KOOLITARVETE & KIRJASTUSÜHINGU
„TÖÖKOOLI”

kirjastusel ilmus trükist Eesti Õpetajate Liidu esimehe
E. Martinsoni koostatud

Kirjandust koolile I
EESTI ILUKIRJANDUST
ALGKOOLI V KLASSILE.

Raamatusse on paigutatud kõik uute õppekavade se-
letuskirjas märgitud tööd, mis võiksid tulla käsitlu-
sele algkooli V klassis, mille tõttu raamat on koos-
kõlas uute õppekavadega. Hind 1 kr. 50 sn.

Lähemal ajal ilmub raamatu II osa

Kirjandust koolile II,

mis sisaldab ülejääva osa algkooli V klassi lugemis-
varast: lastekohaseid ilukirjanduslikke töid väliskir-
jandusest, real-ainelisi proosapalasisid kodumaal ja vä-
lismaailmas esinevaist tähtsamaist nähtusist, inim-
kultuuri suurimaid saavutusi, pilte inimesoo heatege-
jate elust j. m. Hind umbes 75 sn.

Selle õppeaasta jooksul ilmub ka

Kirjandust koolile III,

mis sisaldab VI klassi lugemisvara (peale suuremate
teoste, mis ilmunud eriraamatuina).

Pealadu: Koolitarvete ja Kirjastus-Ühing „Töökool“,
Tallinna, Rataskaevu t. 22. telef. 32 - 14.